

ИГОР
МУРАТОВ

торрент-трекер

оцифровано

Hurtom

www.hurtom.com

Л. Мухоморов

ІГОР
МУРАТОВ

ПОЕЗІЇ

Кпів
«Радянський письменник»
1980

В книгу избранных стихотворений вошли лучшие произведения известного украинского поэта, написанные им в разные годы его жизни. Лирический герой книги живет жизнью народа, его поступью, борьбой, утверждая, что человек не может стоять в стороне злободневных проблем современности.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко,
С. А. Крижанівський, М. Л. Нагнибіда,
Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник,
С. І. Олійник, Б. П. Степанюк*

*Упорядкування, вступна стаття
і примітки*

А. І. Кацнельсона

М $\frac{70403-089}{M223(04)-80}$ 62.80. 4702590200

©
Видавництво
«Радянський
письменник»,
1980

ВІЧНОСТІ Й ХВИЛИНИ ГОЛОСИ

Серед «призовників» у літературі, які в тридцяті роки прийшли із шахт, заводів, Ігор Муратов був одним з найталановитіших. Син професійного революціонера (Ігор Муратов народився 28 липня 1912 року в Харкові), він і сам в юні роки зазнав робітничого гарту на одному з харківських заводів. Все це, звичайно, допомогло сформуватися його непохитній світоглядній, ідейно-творчій позиції. «Іду з відкритим я обличчям, Як змалку звик, Це зветься — гартом робітничим, А він — навік!» — напише він згодом про це у вірші «Незабутнє».

Початок тридцятих років у нашій поезії був ще позначений помітними впливами лефівських «теорій» з їхньою проповіддю фактографізму, плакатності й запереченням класики. Це не могло не відбитися й на ранніх поезіях Ігоря Муратова. Його перша поетична збірка «Комсографік» (1933) досить яскраво ці впливи засвідчує. Навіть у другій поетичній книжці, так незвично названій — «Загибель синьої птиці» (1934), відчувалися залишки цих впливів, які, зокрема, виявилися в нігілістичному запереченні метерлінківської «Синьої птиці» з її ідеєю пошуків удаваного людського щастя.

Звернення до Метерлінка з метою «перелицювання» його відомої п'єси — для молодого поета це сміливе, хоча і вкрай наївне творче дерзання. Це була вже не тільки «деструкція», а й спроба «приспосувати» класику до нових потреб, до нових світоглядних критеріїв.

Молодий поет створює чимало віршів і кілька поем з робітничого життя. Одна з них називалася «Важкий прогін», що був і справді «важким прогоном» естетичного освоєння нового життєвого матеріалу. Художницького вміння ще явно не вистачало. І весь цей період можна назвати передісторією творчого розв'язку Ігоря Муратова.

Справжня історія його поетичної творчості починається десь із середини тридцятих років, коли після відомої Постанови ЦК ВКП(б) про ліквідацію літературно-художніх організацій і про створення єдиної Спілки радянських письменників гостро постало питання про підвищення ідейно-художньої якості творчості, про художницьку культуру, про освоєння класичної спадщини. Велике значення, зокрема, мали урочисті святкування ювілеїв славетних класиків: 100-річчя від дня смерті О. С. Пушкіна (1937) і 125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка (1939).

Поворот до класики став для молодого радянської літератури значною школою реалістичного мистецтва, художньої майстерності. Ігор Муратов у цей час активно перекладає вірші О. С. Пушкіна українською мовою.

У вірші «Над Кобзарем» він звертається до юного читача: «Та не вірша тобі я, мій хлопче, Подарую, а книгу оцю, Над якою просиджував ночі, Геніальному вдячний співцю».

В царині форми не без впливу поем Пушкіна й Шевченка були написані Ігорем Муратовим поеми «Зелені

Зозулі» (1935) і «Остап Горбань» (1938). Перша присвячена життю колгоспного села. Герой другої поеми — Остап Горбань — учасник громадянської війни й соціалістичного перетворення життя. Маючи багато спільного з тими героями, які вже були створені радянською літературою, образ цей водночас і досить самобутній. Обидва твори посіли значне місце в тодішньому українському поетичному епосі, хоча силою узагальнення й експресії вони поступаються пізнішим його поемам.

Тридцяті роки — це роки визначальних звершень радянського народу не тільки в індустріалізації й колективізації, але й на їхній основі потужного злету: розвивалася наука, штурмувалася стратосфера, радянські пілоти літали на далекі відстані... І все це здійснювали переважно сини й доньки недавньо неписьмених батьків і матерів. «Що? Будеш льотчиком, Івась?» — запитує ліричний герой у вірші «Літаки» маленького хлопчика. І в цьому запитанні була віра в майбутнє тих, кому Революція дала могутні крила.

А на Заході згущувалися чорні хмари фашизму і віщували жахний смерч війни. В пам'яті жили ще свіжі спогади про громадянську війну, про масовий героїзм захисників Революції:

Не довелося пам з тобою
Під романтичною вербою,
У затишку на самоті
Сопети ткати золоті.
Ми змалку зпали: в небі хмарно
І світ кипить, кипить, як вир.
І тільки той прожив немарно,
Хто злу ішов наперекір.
Нехай над світом тіні хмурі,
На зло їм славимо життя,
І в кожній пісні — відгук бурі
Або — грози передчуття!

Так писав Ігор Муратов у середині 30-х років. Останні два рядки можна з повним правом поставити епіграфом до всієї радянської поезії цього часу.

Героїці громадянської війни Ігор Муратов присвятив немало поезій передвоєнних років. І хоча поет заперечував ідилічний затишок «під романтичною вербою», та його твори цього часу були перейняті теж романтикою, але зовсім іншого соціального колориту — революційною романтикою громадянської війни, щедрою у виявленні героїзму й високої гуманістичності творців і захисників революції. Правильніше буде сказати, що героїзм творців і захисників Революції був надиханий високогуманістичною метою. Саме це і показував Муратов у своїх віршах і поемах. Він обирав виняткові епізоди, які особливо гостро і яскраво це розкривали («Коваль Коваленко», «Син», «Стенапида»).

А вже за кілька років романтичність оспіваних епізодів оберпулася поетові живою реальністю, коли йому самому довелося стати захисником революційних здобутків у війні з білофінами. У вірші «Елегія», написаному на фронті, поет ще раз повторює своє застеречення затишку «під романтичною вербою»: «Не хочу я у затишнім кутку, Глухий, мов пень, зіпершись на ковіньку, Дивитися безтямними очима На муки і на радощі людські». І це вже звучало не декларацією, а солдатською клятвою — клятвою революційно-гуманістичної дії.

Велику Вітчизняну війну Ігор Муратов зустрів уже загартованим солдатом. Та сталося так, що в лісах Білорусії, тяжко контужений, він потрапив у ворожий полон, а потім — у фашистський концтабір у німецькій Прибалтиці. Тут він повною мірою зазнає усіх злигоднів концтабірного в'язня, але тримається мужньо, гідно, навіть під страхом смерті створює свій

«Поетичний репортаж» — дев'ять віршів, які згодом стали основою циклу «Розчахнута брама».

Пізніше про все це він напише поему «Сповідь солдата» — сповідь солдатського серця, яке і в найтяжчих, пайстрашніших випробуваннях не зрадило своєму ідеалові.

Ігорю Муратову довелося пізнати війну на фронті солдатом-автоматником, а в тилу ворога — в'язнем концтабору. Він вийшов з цих випробувань загартованішим, гуманнішим, чуйнішим, мудрішим. Він пройшов таку «академію» життя, так запліднив пею свій непересічний талант, що це на багато років дало йому матеріал для творчої роботи.

Бачене й пережите ще більше утвердило в ньому віру в силу ленінської правди. Він пише осанну Комуністові («Комуніст»), проголошує свою світоглядну несахитність: «Мене ніщо не змусить збочити з дороги, обраної раз», «Не затьмариться, не зміниться Любов і зненависть моя».

Поет-воїн пазаважди взяв у своє серце зненависть до всього того, що породжує страхітливого звіра — фашизм: до міщанського індивідуалізму, національного егоїзму, нелюдської жорстокості.

Вихований робітничою згуртованістю, Ігор Муратов з ще більшою натхненністю оспівує тепер колективізм, інтернаціональне братерство, силу людського єднання. У вірші «Двадцятий полк», написаному ще в дні війни з білофінами, поет оспівав цю любов:

Я знав найніжнішу любов до жінки,
До сипа, до сивих своїх батьків,
До рідної вулиці, до будинку,
В якому не раз сумував і радів.
Я знав незрадливу любов до друга:
Немало ділив з ним турбот і забав,
Але до тисяч, до спільного руху,
Любові — щоб сльози в очах — не знав!

Уславлення колективізму, віддачі себе на суспільне благо, можна сказати — одна з найбільших пристрастей творчості Ігоря Муратова. Навіть, здавалося б, у «нейтральних» пейзажних поезіях він образно реалізує цю ідею. У вірші «Щедрість» поет оспівує золотоверхий гай, який всього себе віддає без жалю. Показовий у цьому плані й вірш «Вода у відрах». Воді «все ще сняться сні колишні: Під буйним вітром сплески втішні В крутих дніпровських берегах». А яке яскраве образне втілення сили гурту у вірші «Каравани»!

Зразковими для поета є ті люди, які віддають себе служінню народу («Припадаю до чистих криниць, До жертвних сердець. Ох, як солодко з них мені пити!»), — Лазо, Зорге, Матросов («Балада про переселення душі»). Образи ці мають чітке соціальне забарвлення. Поет говорить і про свою самовіддачу:

Настав мій щедрий час.
Віднині й почуття
І мислі віддаю
не по частинах —
Всього себе.
І так на все життя.

Але «жертвність» сердець — то аж ніяк не аскетизм, а, навпаки, — високе життєлюбство.

Ігор Муратов був пристрасним життєлюбом, любив «невигубну красу» людських сердець і природи й саме в ім'я цієї любові був солдатом, невтомним трудівником. У вірші «Той час, коли солдатами стаємо» він писав, що солдатами стають не перед штурмом, а раніше: коли «люблю одвічне» вперше почувши, коли «і ніч, і цвіт, і губи в губи, й усе б віддав, щоб одвернуть од згуби».

Будувати комунізм, говорив Маркс, то творити світ за законами краси. А творить його людська праця.

Тому таке чільне місце посідає в творчості Ігоря Муратова оспівування праці. Щастя для нього — «жадання, надія, рух, і дерзання, і дія».

Найненависнішими ворогами для Ігоря Муратова були міщанство, безідейність, соціальна байдужість:

Все було старомодно, комодно,
Хоч комодів ніде не було.
Тільки «стиль»: алюміній, і скло,
Й поліровка стільців благородна,
Й голих стін осучаснене тло.

...Все було неприпадно, безладно,
Хоч і висмоктав пил пилосос.

...Що їм Куба,
Алжір
і Лаос?!

Возлежав під торшером парадно
Перманентно кудрявий барбос.

Тут ефектно використовуються і паралелізм в побудові строф, і внутрішні рими, і яскраво дошкульні епітети в дусі добре приперченої народної сатири. Активно діє тут і сучасна лексика, взагалі характерна для Муратова. Така гострота художнього бачення пайчастіше й буває в тих поетів, хто активно втручається в життя, має свою чітку позицію, свій ідеал.

Є в Ігоря Муратова «П'ять монологів Патріса Лумумби», в яких відтворено ідейний, духовний світ відомого борця проти колоніалізму. Читаючи їх, ми ніби дивимось на світ очима Патріса Лумумби.

Своєрідними поетичними монологами виступає чимало віршів самого Ігоря Муратова.

Різні очі дано людині,
Та не в тому різниця —
чорні чи сині.
А в чому ж?

А в тому,
як світ вони бачаць,
З чого радіють,
за чим вони плачуть.

Соціальна гострота мислення й зору поета дає йому змогу глибше й проникливіше бачити нове в житті, оновлює естетичну структуру поезій, їх образний світ. У своєму монолозі, зверненому до вечірнього міста («Вечірні проспекти»), Ігор Муратов з такою любов'ю говорить про світло вікон будинків свого кварталу, як тільки може говорити співець нових людських віднош. Картина вечірнього міста переростає в значно ширшу: світло ста тисяч вікон — то світло душ, світло нового життя...

Цікаві в Ігоря Муратова й монологи-оповіді. Один із них — «Іронічна балада» — побудований на епічному двобої двох соціальних характерів:

Вона сказала:
— За тобою
Хоч на край світу я піду.—
Він зауважив:
— А робота?
Належний час віддай труду.—
Вона спитала:
— Ще ж нікого
Так, як мене, ти не кохав? —
Він нагадав:
— А край наш рідний? —
І головою похитав.
Вона загинула під Ржевом,
Дали посмертно їй медаль.
А він при повному здоров'ї
Іще комусь чита мораль.

Всього три строфи, а ціла повість! У двох перших строфах двобій характерів чудово передано через діалог у кожній строфі, а в останній, третій, саме життя

сказало своє слово, й так переконливо, що, як мовить-ся, коментарі зайві. І хоча у вірші збережено епічність балади, все ж майже за кожним словом відчуваємо особу оповідача, гостроту його симпатій й антипатій, угадуємо його інтонації, навіть міміку.

В останні роки свого життя Ігор Муратов працював особливо інтенсивно, ніби, знав, що йому лишився дуже короткий час і треба поспішати. «Ніби знав» — на жаль, це не фігуральний вираз. Тяжка хвороба так виснажила, так вимучила поета, що він тримався лише силою духу, творчим горіллям. У цей час він і написав книгу «Мить і вічність», що являє собою лірично-трикнижжя («Крутогір'я», «Блакитна безодня», «Полудневі стежки»). Якщо в першій книзі трикнижжя переважають вірші публіцистичні, то в другій — вірші про кохання, в третій — про природу. Книги одна одну доповнюють, збагачують, а разом створюють певну єдність. Адже що раніше Муратов писав: «А тут біліє пізніше ромеп-зілля Й сурмі сестрою рідною став».

Ігор Муратов належить до тих поетів, які піколи всує не дають назви своїм книжкам. Очевидно, що і ця назва, «Мить і вічність», не випадкова. Поет вторгається в розв'язання філософської проблеми тимчасового і вічного, яка в останні роки особливо жваво дискутується. Ігор Муратов стверджує, що труди і дні радянських людей творять Історію, творять Вічність. У вірші «Робітпича хвилино, яка ти коптовпа» він проголошує:

Робітпича хвилино,
яка ж ти велична,
Коли знаєш,
що чесно робила навічно,
Що у безвість піколи
не щезне безслідно
Те, що серцем зігріто
і щедро, і плідно.

З таких чесних робітничих хвилин і твориться Вічність.

У вірші «Право на вічність» Ігор Муратов говорить про Кобзаря, який «простяг робочу руку Вічності, життям народу живучи».

Життям народу жив і сам Ігор Муратов. Він жив сучасним, поривався в майбутнє, турботливо думав про нього. Його мрією було: «Щоб єдину в світі нашу правду Понесли із рук моїх сини!» Ці рядки звучать тим зворушливіше, що мовлені вони устами людини, яка вже прощалася з життям.

От рядки про хліб, який особливо солодкий тому, що «зріс у полі, де точився бій за волю й правду».

Любов до нього в серці збережу,
Аж поки серце б'ється. І з собою
Візьму окраець, мов краплину болю,
Мов іскру щастя за оту межу...
Благословен

хліб, зрощений тобою.

Поет говорить про майбутнє, в якому він уже не житиме, і якою високою свідомістю, справжньою людяністю сповнені його слова про той час:

Підставив під нього рамена
Й тягар його чесно песу.
Хоча не мені, не для мене
Плекає він силу й красу.

Цю благородну, самовіддану любов до людей, спрямування уваги не до своїх дрібних рефлексій, а до тривоги, перемог та поразок тих, що живуть і працюють поруч, бачимо в багатьох віршах його останньої книги «Мить і вічність»:

Чи вмєш ти читати по очах,
Вичитувати в них чужі тривоги,

І рішення, й поразки, й перемоги,
Й закоханість у людях і речах?
Коли це й справді так — щасливий ти:
Світ збільшився в мільйон разів для тебе...

У поезії «Гітари нашого сторіччя» поета непоко-
їть: чи в «гітари нашого сторіччя» міщанським атри-
бутом, а чи то своєрідна мистецька зброя борців? Він
славить струни гітар, «чий перебор па битву честі
кличе». Вірш закінчується такими рядками: «О, я вас
ще збагну, Гітари-чари нашого сторіччя». Читавш цей
вірш з особливим хвилюванням нині, коли навічно впи-
сапий в Історію подвиг чілійського пісняра-комуніста
Віктора Хари, якому фашисти одрубали руки, що грали
на гітарі Пісню Свободи.

І знов поет стверджує неситну віру в свій ідеал:

Ні, повік не присилю,
наче стомлена мати дитя,
Свою віру святу!
Гож веди хоч на смерть, мій рятунку,
Моя муко,
мій раю
і кров моїх ран —
Майбуття!

Такої експресії в рядках про Майбутнє не часто
знає поезія.

Глибокі філософські поеми Ігоря Муратова «Спо-
куса» та «Прометєєве Віче». У першій поет ніби пере-
гукується з гетівським «Фаустом». Як і в Гете, тут
спокуса повернення молодості. Тільки у «Фаусті» ці-
ною запродавання душі чортові, а тут — ціною відмов-
лення від своїх спогадів. Муратов рішуче заперечує
таку ціну. «Усе — мое, усе — зі мною», — вигукує лі-
ричний герой поеми, відмовляючись віддати пережите.

Якщо «Спокуса» перегукується з «Фаустом», то
«Прометєєве Віче» включається в прометєївську тему

світової поезії. Поема дуже своєрідно й сучасно вирішує цю тему, картаючи нинішніх лжепрометеїв. В ній Ігор Муратов досить плідно пробує поєднати елементи поезії і драми. Ще успішніше це поєднання реалізується у віршованій драмі «Остання хмарина», присвяченій боротьбі проти ворогів миру.

Як відомо, Ігор Муратов — автор кількох повістей і романів. Ця поліфонічність музи відбиває багатогранність його творчої натури. В поезії він однаково сильний як в епосі, так і в ліриці. Вражає його жанрова багатострунність: ліричні монологи, балади, поетичні сюїти, симфонії, поеми. Чимало він черпав зі сфери музики й живопису.

Співець людського єднання, колективізму, Ігор Муратов ніколи не розчиняв «я» в колективному «ми». Він був дуже уважний до індивідуальних рис, до поруків людської душі. Це виявилось особливо в його віршах про любов і природу.

Історія поезії давно засвідчила, що соціально активні поети сильні і в своїй інтимній ліриці. Поезія Муратова це також стверджує. Поет соціального темпераменту, Ігор Муратов не обмежується тільки спогляданням і замилюванням у віршах про природу. Він і тут напружено мислить.

У «Лютневих етюдах», перейнятих почуттям близької весни, він запитує:

Хіба тільки в серці прикмети
Розбуджених березнем піль?
Соляркою пахнуть замети,
Дзвін кузень луна звідусіль...

Прикмети серця невіддільні від прикмет життя, суб'єктивне й об'єктивне, внутрішнє й зовнішнє нерозривні. «Музику довколишнього світу, Вічності й Хвилини голоси!» — говорить поет про свою музику.

Ритміко-інтонаційні малюнки, картини, деталі діють у Ігоря Муратова в узгодженні з ідейно-художнім спрямуванням твору. В художніх тронах він ошадливий і цілеспрямований. А яка локальність живописних деталей, відповідність їх колориту вірша:

Як я люблю цей незайманий світ,
Цю вже й без мене оспівану землю:
Самодіяльність пташиних сюїт,
Кладок болотяних клавіші темні.

Для більшої виразності Ігор Муратов користується і звукописом («Незграбний чорний граб»), але користується ошадливо, як то кажуть, в міру, бо так сильніше вражає.

Взагалі почуття міри, що є ознакою зрілої майстерності, майже ніколи не зраджує поета.

Останній передсмертний твір Ігоря Муратова — поема «Серце Тичиши». Він писав її вже в лікарні і закінчив на світанку в прощальний день свого життя. Поет давно з великою шаною ставився до автора «На майдані» і «Чуття єдиної родини». Павло Тичина був для нього зразком сучасного народного співця. І ось тепер, відчуваючи наближення свого кінця, вирішив написати поему про серце поета, про його останній двобій... Поет — герой поеми — звертається до свого серця:

Співдружжя вистраждане наше
Урветься, може, й уночі...
Й уранці... Вранці...

Браво, серце!

Ти спромоглося на двобій
З відьомським кодлом, з мертвим колом
Медовоустих безнадій.
...Тож хай вогонь передніх ліній
Останній кличе барабан.

.

Хай б'є. У груди. Барабан.
Хай б'є. Останній. Барабан.
Б'є барабан...

Це були останні рядки, виведені рукою Муратова.

Неодноразово у своїх віршах Ігор Муратов висловлював бажання залишитися в пам'яті нащадків хоча б єдиним рядком. Виключно вимогливий до себе, він говорив: «На безжальному святі оглядиц, Де й півслова ніхто не мине, Я шукати до сотого ладен, Аби справжнє було хоч одне». У вірші «А таки залишиться, залишиться» він писав про те, що залишиться «Хай не на скрижалях — у серцях нащадків Кожна пісня, кожне коліщатко, Створені для світлої години, Для людської мирної родини».

Для «людської мирної родини» жив і працював Ігор Муратов. І навічно залишиться його патхмєнна, мужня Пісня..

А б р а м Н а ц н е л ь с о н

ЛІРИКА, БАЛАДИ

2 І. Муратов

1931—1940

* * *

Не довелося нам з тобою
Під романтичною вербою,
У затишку на самоті
Сонети ткати золоті.
Ми змалку знали: в небі хмарно
І світ кипить, кипить, як вир.
І тільки той прожив немарно,
Хто злу ішов наперекір.
Пехай над світом тіні хмури,
На зло їм славимо життя,
І в кожній пісні — відгук бурі
Або — грози передчуття!

КОВАЛЬ КОВАЛЕНКО

Хуртовиною гони
Занесло-замело,
Партизанські загони
Покидають село,
А з притихлого дому
На коні на гнідому
Виїжджає коваль Коваленко.

З-за ріки насуває
Синім холодом тінь,
Обережно ступає
Добре кований кінь.
Іде дід серед ночі
І сердито шепоче:
— Ой, лихе мені кажуть
Про сина! —

Іде він невеселий
Через темні яри,
Оминаючи села,
Мовчазні хутори,
Перехожому в вічі
Він подивиться тричі —
Про сдиного сина смитас.

Ні одвіту, ні звістки,
Ані сліду нема,
Над полями зловісна
Нависає пітьма.

В табір ворога нишком
Пробирається пішки.
— Зрадив син мій?
Зустріну — застрéлю.—

А як вечір той сивий
Тумани простеляв,
Дід коваль свого сина
На вербі одшукав:
Геть порізане тіло
Між гілками чорніло,
А на спині — зоря п'ятикутна.
Три верби коло ставу,
Три герої на них,
Гайвороння гаркаве
Посідало на сніг.

Шапку зняв — не хрестився,
До землі уклонився:
— Син мій муку прийняв,
а не зрадив! —

Хуртовиною гони
Занесло-замело,
Партизанські загопи
Йдуть на фронт за село,
І з притихлого дому
На коні на гнідому —
Попереду старий Коваленко.

СИН

Край левади клени зелеліють,
Край левади — батьківська домівка.
— Прощавайте, друзі-таращанці,
Жде солдата жінка-чорпобривка.—
Як із'їхав Гурій на леваду,
Шапку зняв і людям поклонився:
— Чи ж то правду кажуть,
чи неправду,
Що без мене Гурійович родився?..—
Зеленіли клени, та й пожовкли.
Гомоніли люди, та й помовкли.
Ген за яром сонце пригасає,
Понад яром туча нависає.
Прочинились двері в рідну хату,
Скинув Гурій з пліч важку торбину:
— Бач, і ми діждали, жінко, втіхи,
Тож мерщій песи, показуй сина.—
Гасло, гасло сонце й закотилосьь,
Встала Мотря — в ноги цовалилась:

— Чорний голод був у нас в станиці,
Утопила сина я в криниці.—
Кинув Гурій папку на долівку,
Трьохлінійну зарядив гвинтівку:
— Нас за сина люди не розсудять,
А мене за вбивство не осудять!

То не хвиля тиху воду збила —
Мотря тишу криком сколихнула:
— Жалуй мене, любий чоловіче,
Трос ліг про тебе я й не чула...
Вітер віє — думка в серці тліє,
Чи тебе діжду, чи так зів'яну,
Ні мені віради, ні поради —
Чим свої літа вертати стану?
Ой, дарма шляхи курили курно,
Їхав ти до сина в гості дурно,
Якби й жив він досі — що нам з того?
Не від тебе ж був він —

од чужого...—

Сів на лаву Гурій та й заплакав:
— Не страшна мені людська песлава,
Жаль, що батьком бути не судилось...—
Глядь — на пічці голова русява
З-під кожуха сунеться помалу...
— Що ж ти брешеш, вража молодиче!
Бач, куди безбатченка сховала,
А яке ж рум'яне, повнолице! —
Обійняв за плечі Гурій жінку,
Взяв на руки хлопця:

— Здрастуй, синку!

Не тобі за нас приймати муку,
А панам лукавим за розлуку!

БАГАТТЯ

Гори, моє світле багаття,
Давно я для тебе зібрав
Цупкого, колючого хмизу
І сонцем наповних трав.
Збираючи, руки поранив,
Та любо ж як зараз мені
Дивитись на іскри, що в небо
Летять, наче птиці ясні...
Я мовчки стою над тобою,
А ти розгорілось, буйнє!
І крил твоїх дотик пекучий
І вабить, і палить мене.
Твій племінь од сірої мжички
Я чесно грудьми бороню,
Недаром же з самого серця
Дістав я для тебе вогню,
Та буря паскочить — не страшно,
Повіють шалені вітри —
Сипни їм жаринами на́встріч,
Буйніш, моє світле, гори!

ЛІТАКИ

Високі скирти. Серпень. Спека.
Усе так звично: синь ріки...
Летять над Ворсклою лелеки
І ген над гаєм — літаки.
Все ближче...

Всі, хто був надворі,
В даль подивились голубу...
Хлоп'ятка лізуть на вербу:

— От низько! Правда ж? Бачиш —
зорі! —

У небо глянув дідуган,
Примруживши від сонця очі,
Та й посміхнувся: — Ач, гуркоче...
Чи то, бува, не мій Степан? —
Он біля скирти молодиця,
А поруч — немовля дріма,
Аж ось голівку підійма —
Йому не спиться, не лежиться.
Взяла на руки, підвелась:
— Що? Будеш льотчиком, Івась?
А гуркіт чути вже далеко,
І мріють в сипяві легкі,
Мов чорні крапки, дві лелеки,
І ген за гаєм — літаки...

З «ІНТИМНИХ ПРИСВЯТ»

* * *

Яке це щастя — бачити тебе,
Ще повну сновидінь, ще напівсонну,
З засмаглими устами, як в дитини,
З пушинкою в розплетеній косі,
Не гордовиту, а покірно-млосну,
Нездатну кепкувати, як удень,
І міряти зневажливо очима,
І забирати геть цнотливо руку
З моєї нетерплячої руки...

* * *

Я не знаю, може, ти й негарна,—
Ні, неправда,— краща від усіх!
Десь над нами синява захмарна,
Золотого жайворонка сміх.
Я не знаю, може, ти й не вірна,—
Ні, неправда: лиш тобі одній
Безоглядно, щедро, неймовірно
Вірю я без спогадів і мрій.
Я не знаю, може, ти й не справжня,
Ні ж бо, пі — живіша від усіх!
Ти — моя святиня,
Ти — мій гріх,
Навіть серце вигадці віддавши,
Я б таку придумати не міг.

З «ПРИМОРСЬКИХ СПОГАДІВ»

* * *

Не ходи по гравію сухому
Під моїми вікнами до моря,
Не співай пісень своїх рибальських,
До човнів на берег ідучи,—
Я не рівня вітру штормовому,
І мене розколили суворі
Та бездопні урвища не кличуть,—
Мандрувати скелями вночі
Не піду...

Та хто ж це, як і завше,
Під моїми вікнами до моря
По сухому гравію на берег
З піснею зухвалою пройшов?
І, шляху-дороги не питавши,
В темну ніч, за голосом дівочим,
Полетів я вітру навперейми
Мандрувати урвищами знов.

БАЖАННЯ

• Коли від спу зимового
Розбудить гай весна —
Зрости б мені черемхою
Коло твого вікна,
Щоб мовою незвичною
Всю правду розповів —
І тихий шелест віт моїх,
І щебет солов'їв.

Коли ж роса вечірня
Спадає на траву —
Мені б упасти каменем
На стежку лісову,
Щоб на високий камінь той
Ти набрела вночі,
Щоб ти з дороги збилася,
До іншого йдучи!

ПРИЗНАННЯ

Ти — подруга моя, любов моя і втіха,
Весінній перший цвіт, ясна моя краса,
Вибагливий вогонь: то жевріє він тихо,
То полум'ям зроста, то зовсім погаса.
І навіть в час, коли для мене згасне сонце,—
Я в спогаді своїм до тебе повернусь,
Уквітчаним гіллям постукаю в віконце,
На твій зелений сад рясним дощем проллюсь.

* * *

Скажи мені, це справді може бути:
Прокинутись, побачити тебе,
Вікно, морозом врапішнім окуте,
За ним зимове небо голубе;
І стежити, як на устах знайомих
Тепліє усмішка від радісних видінь
В цей час, коли зорі вогненний омах
Змиває з обрію пічну холодшу тінь:
І вірити, і знати, що назавше
Мені судився світлий цей полон,
І, спогади бентежні одігнавши,
Оберігати твій недовгий сон.

НАД «КОБЗАРЕМ»

Закотилися зорі останні,
Просвітліла нічна каламуть,
Та заснути хоча б на світанні
Мої думи мені не дають.

Мов весна, що розтоплює кригу,
Свіжим вітром летить до вікна,
Так розкрита ще з вечора книга
Відганя від очей моїх сон.
Я не вперше її odkриваю
І сиджу, не змикаючи вїй,
Хоч напам'ять ізмалечку знаю
Майже все, що написано в нїй.
Одірвусь од пісень на хвилинку,
Подивлюсь я на темне вікно:
— Ти вже спиш, мій малесенький
спинку.

У спокійному ліжку давно...
І не думаєш ти і не знаєш,
Що, коли ти змужнієш, зростеш,
Може, вірша цього прочитаєш,
Що зі мною постаріє теж.
Та не вірша тобі я, мій хлопче,
Подарую, а книгу оцю,
Над якою просиджував почі,
Геніальному вдячний співцю.
І тобі засіяють яскраво,
Наче вранішня чиста зоря,
Бунтаря українського слава —
Невмирущі слова «Кобзаря».

РЯДОВОМУ ПІХОТИ

Ось і сонце.
Веселий
Починається день.
У блакитній пустелі
Ескадрилья гуде.

По коліно забрівши
В баговиння руде,
До високої скелі
Піхотинець іде.

Невідома дорога,
Незнайоме село,
З фронтової тривоги
Посмутніло чоло,
Надавило на плечі
Тридцять шосте кіло —
Їй же право, без нього
Зовсім легко було!

Ще й онучі прокляті
У чоботях, мов жар:
Для такої дороги
Намотав їх п'ять пар,
Та на плечах і тонну
Він доніс би до хмар:
Перед боєм патрони
Для бійця — не тягар.
Він не сам на узліссі,
І не сам його взвод:
У лісах — його танки,
В небесах — його флот,
І немає для нього
Недосяжних висот —
Заодне з ним у битві
І танкіст, і пілот...

.....
Може, й нам доведеться
На узбіччі гори,
Розіклавши багаття,
Закрутивши махри,

Пригадать, як ходили
Крізь колючі вітри,
Як з бідною дружили
До часу, до пори;

Відписати додому,
До братів і сестер,
Як земляк Нестеренко
За Вітчизну помер,
І про те, що не з книжки
Ми дізнались тепер,
Скільки тисяч в Суомі
Безіменних озер.

Ну, а поки — веселій
Починається день:
У блакитній пустелі
Ескадрилья гуде.
І в похідній шинелі,
Що не зрадить ніде,
Брати приступом скелю
Піхотинець іде.

ДВАДЦЯТИЙ ПОЛК

Я знав найніжнішу любов до жінки,
До сина, до сивих своїх батьків,
До рідної вулиці, до будинку,
В якому не раз сумував і радів.
Я знав незрадливу любов до друга:
Немало ділив з ним турбот і забав,

Але до тисяч, до спільного руху,
Любові — щоб сльози в очах — не знав!
Літа промайнуть. Про минулі походи
На вітрі шумітиме прапора шовк.
Полковником буде колишній комвзводу,
Та вимов імення: — Двадцятий полк, —
І я стрепенусь, як мисливець у лозах,
Зачувши над озером крижня свист,
Як той мандрівник від гудка паровоза,
Як кінь бойовий, коли грає горніст.
І, може, в ту мить я не зможу згадати
Ні міст, пі озер, ні облич, ні імен.
Та сповниться гордістю серце солдата,
Як повниться вулиця шумом знамен.
І змовкну неждано я — друзям на подив,
І, наче назад перейшовши межу
Милулих боїв і забутих походів,
«Це рідний мій полк», — у задумі скажу.

ЕЛЕГІЯ

Прощай, моя почівля випадкова,
Хатинка вбога в лісі віковім!
У час нічний, знесилений безсонням,
З твого віконця часто милувався
Ясним сріблём примісячних озер;

І слухав я зозулю нерозумну,
Яка мені з ялини ворожила,
Яка мені безсмертя віщувала
І збилася на сотому «ку-ку».

Не треба й ста! Не вірю я зозулі.
Звичайних літ мені на світі досить:
Не хочу я у затишнім кутку,
Глухий, мов пень, зіпершись на ковіньку,
Дивитися безтямними очима
На муки і на радощі людські.

Я хочу жить, щоб серце молоділо,
Відчувши подих першої весни,
Щоб не було у морі життєвому
Ні буйних хвиль, ні крапельки малої,
В яких би світ мені не одкривався,
Які б я міг байдуже обминуть;
Щоб за любов мої кохачі друзі
І за ненависть педруги лукаві,
Над тілом бездиханним стоячи,
По щирості ридали і раділи
І путь мою недовгу вшанували,
Не сміючи сказати: «Він помер».

1945—1959

КОМУНІСТ

Слів живих, дорогих,
без числа — в кожній мові,
На всіх мовах увічнено найдорожчі.
Комуніст!
Скільки сказано в цьому слові,—
Як надію
в мільйонах сердець його зрощено.
Скрутно й радісно в битві передовому.
Комуніст! — не звання,
не посада, не чин.
Якщо з фронтом рівнять,
він —
рівня рядовому
Й командиру, що наступу робить почин.
Не згадати в'язниць,
підземель не злічити,
Мокрих каторжних нір, де вогнем і мечем
Катували борців.
Та як вирок мучителям —
Комуністів когорти
плече з плечем!
Не злічить переправ,
всіх атак не згадати,

Всіх польотів нічних
і проривів, коли
За ясне майбуття комуністи-солдати,
В бій звучи за собою,
життя віддали.
На просторах
радянського мирного краю
Й там,
де буря народна
для миру зроста, —
Я на цій планеті не знав і не знаю
Більш дорожчого слова
на людських устах:
Комуніст!
Скільки труднощів, скільки простору
В тих, що перші
будують в будучину міст...
Не усіх поіменно згадають історики,
Та навіки безсмертне ім'я —
Комуніст!

* * *

Це — правда:
ми прагнем безсмертя,
І кожен з нас вірить по праву
В натхненне своє, безіменне,
Нетлінне безсмертя бійця,
Щоб міцно у спільну будову
Лягли, як надійні цеглини,
І подвиг, і діло буденне,
І наші гарячі серця.

Це — правда:

ми прагнемо слави,
І кожен з нас вірить у неї,
Але не в граніт і не в бронзу,
А в щастям напосний світ,
В якому засяє яскраво
Краплина й твоєї роботи,
Мала, невід'ємна частинка
Овіяних славою літ!

ХЛІБ

В неволі за колючим дротом
Лежав поранений солдат,
І хліб черствий, що звався бротом,
Йому по крихті кидав кат
За те, що, серцем вільний зроду,
Не став до кормища рабів;
Йому гнилу давали воду,
Його прикладом вахтман бив.
Забудеться — і очки сині
Примарою перед бійцем:
Його дітей на Полтавщині
Спалили іроди живцем.
І от, холодним вкритий потом,
Сто літ за цей проживши рік,
Все ж не скорився: попід дротом
Він підкопався і утік.
В лице балтійський вітер віяв,
А він кривив голодний рот
І все про хліб до болю мріяв
І проклинав тюремний брот.

.....
Гули в чужому небі ІЛі,
Тремтів од вибухів Берлін,
Коли в медалях, повен сили,
Туди прийшов звитяжцем він.
І там, де згарища, й руїни,
І дим, і залпи наших рот,
Побачив він худу дитину,
Що ледве вимовила: «Брот...»
І він відкраяв щедрю скибу
(«Воно ж мале, товариші!..») —
І дружній брот, що звався хлібом,
Простяг сирітці від душі.

* * *

Далеко від рідного краю
Живу, сподіваюсь, горю,
Як вершник коня острогами,
Горінням літа бадьорю.
Повільно течуть на чужині
Для мене літа на межі,
Де в хмарах небес надзональних
Чужих літаків віражі;
Де недруг між друзів блукає
І в норах сичить потайних:
Ось кинув принаду до пастки,
Щоб друзів зманити моїх...
Ось плаче над страченим катом,
За жертву його видає...
А ось в барабани реваншу
Рукою кістлявою б'є...

Та ні ж бо!

Не зманить, не спинить,
Кого не зманить, не спинить.
Він — дужий останнім шалінням,
Ми — дужі безмежжям століть.
У нього — примари могильні,
У нас же, як мур проти них,
Могутня незламна заслона,
Безсмертне братерство живих.

СЕРПНЕВІ ЯМБИ

I

Червоний Марс над селищем горить,
Над шелестом дубових верховіть,
Мов кинута у піч війни ракета.
Червоний Марс над селищем горить:
Для наших предків — вісник лихоліть,
Для правнуків — розвідана планета.
Червоний Марс над селищем горить.

II

О теплий серпню, ще зеленоюний
Від злив липневих щедрих, збережи
Свою яскравість на оцій межі,
Коли ще не бринять осінні струни,
А літні завмирають. Не кажи,
Що буде гай у листвяній іржі,
Оманюй нас подовше, серпню юний!

III

З віт падають ритмічно жолуді,
Як дні у вічність. Скільки їх безслідно
Загине тут, щоб з решти юно й плідно
Росли й росли дубочки молоді.
То, значить, осінь днів весняних гідна,
Бо ронить те, що буде знов рости!
О серпню мій! Як просто й мудро ти
Стоїш: змішав зелені й жовті віти
На роздоріжжі осені і літа.

* * *

Падають зорі.
І зором засмученим кожду
Я проводжаю.
Назад не повернеться, ні.
Падають зорі...
Чому мені смутно й тривожно?
Падають зорі.
Минають життя мого дні.

Падають зорі
У вічність, у безвість, назавше.
Сяють востаннє,
Ще світлі, та вже не живі.
Гаснуть, зникають,
Мільйони сторіч відпалавши...
Падайте, зорі,—
Народжуйтесь в небі нові!

Щоб і розквіт садів,
і сріблінки січневого інею,
Й жовтня бронза
Про неї, прекрасну, нагадували,—
Треба, щоб не тільки
класичні лінії
Та ще мрамур лиця
хвилювали і радували.
Щоб не можна було:
Одвернувся —
вже іншу намріяло,
А до болю б дивився,
і все тобі мало —
Треба,
щоб не тільки віями-віялами
Озера бездонних очей затіяла.
— Я люблю! —
Скількома це устами повторено!
— Я люблю! —
Скількома це відчуті серцями!
Тільки б мулом дрібниць
Не було спотворене;
Й не боюсь я
Повторювати те ж саме:
— Я люблю! —
Бо і нарізно
ми були з нею разом.
Нас єднає на роки —
хоч буде і сто їх —
Кров бійців,
Що їм рани вона перев'язувала,
Грізний іспит, в яким
По-солдатськи ми встояли,
Не ображу я щастя
альбомним екстазом.

Тільки б так же
Всміхалась до старості ти мені,
Щоб навіки любов'ю світилось
Несказане й сказане,
Щоб величним, як щастя,
Лишилося наше інтимне!

ВІРШІ ПРО ДІВОЧУ ПЕЧАЛЬ

Ані зради не було, ні омани,
Щастя не розбив їй третій хтось.
Снилося й наснилося —
він каже їй: «Кохана!»

А почути
не довелось.
Значить, мало для щастя
Хвилюючих згадок про школу,
Спільних мрій про майбутнє...
Крізь роки вона пронесе
Нерозділепу ніжність,
бо він їй не скаже ніколи

Про любов:
Він не любить її — от і все.
Як це просто — не любить.
Як просто. І як неймовірно!
Про щасливу любов —
Репродуктори і солов'ї,
Кличе музика в сад,
Манить в затишок присмерк вечірній,
І в цей вечір —
Ні віршів, ні пісні про горе її!

Мене навчили задротовані
Пекельні їхні табори,
Брати і сестри замордовані...
Поете, сльози їх збери

Горючі і на пристрасть воїна
В мільйонний раз перетопи.
І на крутих шляхах виб'їни
Зрівняй — тоді переступи.

1960—1961

ЗЕМЛЯ БАТЬКІВ

У країно, що мені робити,
Щоб, на час покинувши тебе,
Як твої, любити інші квіти,
Інший степ і небо голубе?
Україно, де узяти сили,
У які поринути гаї,
Щоб мене на крилах снів носили
Ще якісь пісні, як і твої?!
Жайворонок мріє над полями,
Сіють пух тополі навесні...
Може, ця любов — родинні плями
На порозі в день новітній?

Ні!

Ладен я життя своє віддати
За братерство й мир на всій землі,
Та без тебе...

Україно-мати,
Зернятко ж бо я в твоїй ріллі.
Навіть десь у безмірі космічнім,
У пустельній темряві німій
Ти для мене будеш сонцем вічним,
Непохитним ґрунтом, краю мій!

III. Пристосованцям

Бийте в бубни й барабани,
Догоджаючи глухим,
Славте все, що слави просить,
Ще й пускайте в вічі дим.
Оминаючи глибини,
На ганебній мілині
Претендуйте на безсмертя,
Дріб'язкові та дрібні.
Бийте в мертві барабани,
Мертвороджене родить,
Ліzte з шкури, щоб епосі
Безпомильно догодить,
А епоха вас не слуха:
В неї радощі свої —
І тривоги, й перемоги,
Будні, бурі й солов'ї.

ПАМ'ЯТЬ

Ми — добрі. Не маємо злості,
Уміємо щиро прощати.
Ми — високо. В тій високості
Не личить нам помсти печать.
Ми — дужі. Тому й справедливі.
Але на дорозі щасливий,
Коли на порозі мета,
Нам слід пам'ятливими бути:
Простити — не значить забути,
А добрість — не є сліпота.

Пали, пали дотла
старих ночей потворне патороччя,
Нехай від за́грав тих
повік не мружаться
Мої безсонні очі.

БЕЗСМЕРТЯ

В ракеті Пушкіна читали,
А за бортом — космічна ніч...
Світи неznані пролітали,
Щезали в тьмі тисячоріч.
Й триумфом вічного натхнення
Звучало ген на всі світи:
«Я помню чудное мгновенье,
Передо мной явилась ты».

СОНЯЧНИЙ РЕКВІЕМ

Співця проводжають
в останню путь,
Чотири вдови
за труною бредуть:
Перша вдова —
невтішна жона,
Друга вдова —
коханка смутна,
А третя вдовиця —
гучна його слава,
Четверта —
це задрість до нього лукава.

Вони — не підсумок печальний
Зів'ялих літ,
Що, мов той човен безпричальний,
Десь гублять слід.
Вони як хліб, вода і небо
В судьбі твоїй,
Вони про молодість — про тебе,
Заведе мій.
О ні, ти дав мені на щастя
Не жар печей,
А дружби руки мозолясті,
Ії плече.
Послав в години лихолітні
Бійцем своїм,
Щоб я пройшов і труби мідні,
І Крим, і Рим...
Іду з відкритим я обличчям,
Як змалку звик,
Це зветься — гартом робітничим,
А він — навік!

ІРОНІЧНА БАЛАДА

Вона сказала:
— За тобою
Хоч на край світу я піду.—
Він зауважив:
— А робота?
Належний час віддай труду.—
Вона спитала:
— Ще ж нікого
Так, як мене, ти не кохав?

Він нагадав:

— А край наш рідний? —

І головою похитав.

Вона загинула під Ржевом,

Дали посмертно їй медаль,

А він при повному здоров'ї

Ще комусь чита мораль.

ЗАДУХА

Все було старомодно, комодно,

Хоч комодів ніде не було.

Тільки «стиль»: алюміній, і скло,

Й поліровка стільців благородна,

Й голих стін осучаснене тло.

Все було безпробудно і нудно,

Хоч казився магнітофон,

І в покої — гостей велелюдно,

І плювався ефектно-верблюдно

Загазованим трунком сифон.

Все було непринадно, безладно,

Хоч і висмоктав пил пилосос.

...Що їм Куба,

Алжір

і Лаос?!

Возлежав під торшером парадно

Перманентно кудрявий барбос.

ПРАВДА

Неправда, що у правди сто облич,
Що можуть гендлярі за могорич
На правду кривду перелицювати,
А справжню правду засудить до страти.
Одна у світі правда для сторіч:
Та, за яку у Жовтні кров проллято.

1962—1963

* * *

Хвилини радості і смутку...
Це все — моє,
І все — навік.
Беру з собою в даль доріг
І чайки плач, і жайворонка сміх,
Мов той солдат —
Землі священну грудку.

І йду. Чи буде вороття
До тих чайок,
До жайворонків піжних,
До ранків дощових і сніжних,
До неповторного життя?

Але — іду. І кожен спогад —
Це ще й запитання, і здогад:
В які незвідані краї
Полинуть правнуки мої?

Куди їх думка сміло рушить
І що їх серце там зворушить?
Чи будуть рідними й для них
І чайки плач, і жайворонка сміх?

* * *

Мені колись ввижалося безсмертя
Як пантеон, де кожному із нас
Погруддя слави і слова відверті
Із бронзи відкарбує вдячний час.

І раптом я прозрів, немов із кручі
Побачивши не постаменти, ні:
Закоханих на вулиці квітучій
І схилену над ними теплу ніч.

На мармурових сходах пантеону
Вони сиділи вдвох. Я чув їх сміх...
І холодно дивилися колони,
Ховаючи погруддя предків їх.

І правнук мій засмаглими руками
Коханій пестив плечі...

З даліни

До них світанок плив...
О ні, не мертвий камінь
Безсмертям нашим буде, а вони!

ЩЕДРІСТЬ

Хто смів сказати мені: не руш
Скарбів, що осінь нагромадила?
Червона щедрість диких груп
На мить красою нас розрадила.
Берези світлі мідяки
Й дукати пропонують: пате вам!

Хіба ж ми тут не жебраки
В лахмітті чвар, що в торбу латану
Все просим, просим — дай та дай —
І у весни, і в літа, й в осені...
А цей золотоверхий гай
Віддав нам без жалю всього себе.
Чого ж не поділили ми,
Яких іще багатств потрібно нам,
Коли так близько до зими,
До одноцвіття срібного!

ОСІННІ ВОГНИЩА

Осінь. Палять полини.
А вони ж і пахнуть, кляті!
Наче в корчах на багатті
Не кричить гірке прокляття,
А регочуться вони.
Осінь. Палять полини.

Тут хоч двадцять тисяч куль би,
Хоч би й сотні бомб ураз,—
Удадуть, що це їм гульби,
Як отой безсмертний Бульба,
Що жартує в смертний час.

Ну й димочки восени!
Ну та й міцно ж пахнуть, кляті!
Це на смертному багатті —
Степові, корінцюваті,
Заповзяті полини...
Ну й димочки ж восени!

КРАСА

Не надивлюсь, не намілююсь,
Як гай зимовий занімів.
Він — спокій ввесь, а я — хвилююсь,
Бо ж атомна гроза — не міф:
Знов у сенаторській промові
Пустеля шкіриться німа...
Та не лякається зима —
Дуби вирізьблює казкові:

Краса боятися не звична,
Бо звикла вірити, що вічна.

ОСІННІ СУРМИ

Шумить барвистий падолист
У листопадовім безвітрі.
У мовчазнім натхненні ліс
Мішає фарби на палітрі.

О ліній бунт!
Безладдя гам!
Відтінків шал!
З досади блідну,
Бо не вміщу в класичний ямб
Реальність цю невірогідну.

П'ю багрянець соснових крон
І ним же гою давні рани...
А може, осінь — тільки сон,
І раптом травень знов настане?

Віщує літо сонця мак
Над передсмертям межигір'я,
І, мідний весь від надвечір'я,
Ще трохи — засурмить дубняк.

І поведе кудись до бою
Все, що із ґрунту соки п'є,
Геть від зими...

І я з тобою,
Вояцтво бронзове моє!

ГОРОБИНА

Кого цнотливість яблунева
Чи мрійність липова, липнева,
Мене ж тривожить восени
Вогненний шал горобини!

Все, що було колись зелене, —
Берези й вільхи, буки й клени, —
Повільно згасло, а вона
Уся в огні, горобина.

Стоїть в безумному паланні,
Без солов'їного признання,
Лиш власні віти багряні
Співають гімн горобині.

І я, і я прийшов до неї,
Забувши рожі і лілеї,
Голублю, пещу і клянц
Скривавлену горобину.

Що їй зими холодні риси!
Вона, як факел, серед лісу
В жаданні буйному одна —
Горобина, горобина...

* * *

Якого кольору кохання?
Рожевого, мов те світання,
Що під вікном вартує в нас
Безмовно в наш таємний час?

А може, синього, як далеч,
Що зве в мандрівку молоду,
А може, чорного, як галич,
Яка віщує пам біду?

Відкрис, мабуть, мить остання
Всі барви нашого кохання.

МІНОРНА УСМІШКА

От і стрілись. Руку дай,
Серце спогадом порадуй,
Все присмне пригадай,
Неприємного не згадуй.

Сподівався: час мине
І здійсниться неймовірність —

Обереш з усіх мене
За мою наївну вірність.

Від фантазій та химер
Більш не гірко й не тривожно.
Поцілуй мене тепер —
Хоч тепер! Тепер вже можна,

Бо довкола все цвіте,
А моя чуприна — біла...
Поцілуй. Хоча б за те,
Що мене ти не любила.

АВЕ МАРІЯ!

Аве Марія!

Світлі хорали

Всю мою душу вмить увібрали,
Всю мою душу, всі мої мрії,
Всі мої болі... Аве Марія!

Що мені царство,

ксьондзами обіцяне,

Чорні прочани з фальшивими лицами,
Мертва латина й прелюті апостоли,—
Дайте мені помолитись по-прбстому,
Віра в прекрасне у серці жарів:
Здрастуй, любов моя!..

Аве Марія!

НА ПЕРЕВАЛІ

А літо вже на перевалі
Перепочило після жнив,
Утерло піт і — далі, далі,
До вересневих щедрих див.
У небі синім до нестями
Стомились хмари від плавби,
І молодими жолудями
В дібровах світяться дуби.

* * *

Ніколи я листів не зберігав —
Ні ділових, ні дружніх, ні любовних.
Лишився не у сховищах альковних,
А в серці —
 спогадів моїх чудесний сплав.

Відсіялося з них все другорядне,
Нещире, випадкове і дрібне,
І тільки те, що часу не підвладне,
Вертати годне в молодість мене.

Простіть мені, жіпки кохані й друзі,
Хай вас не засмутить недбалість отака,
Що з писаного вами і рядка
Не процитую в радості чи в тузі.

Але, повірте, сторінки зотлілі
Ніколи б не навіяли тих мрій,
Що нас живили у красі й у силі,
Коли ще скронь не тьмарив сніговій.

Зате живою пам'яттю відзначу
Все, що було, щасливіший стократ,
Бо з вами я в думках сміюсь і плачу,
Відмовившись безжально від цитат!

ДУБИ

Дуби старіють непомітно,
Не те що ясени тендітні,
Або первовії берізки,
Чи верби, вічні песимістки.

Дуби дуплавіють.

Та зовні

Вони — куди там! — сили повні,
Ще ого-го які кремізні,
Стоять сто років, мов залізні.

Дуби всихають.

Та й тоді ще

Прощальні пагіпці все вище
Пускають: хай далеко видно,
Як зеленіють верховітно.

Дуби вмирають.

Та й по смерті

Коріння їхнє розпростерте
За рідну землю пні тримає,
Немов і смерті в них немає.

ВОДА У ВІДРАХ

Не від хвилюючого вітру,
А від дівочої ходи
Вода хлюпочеться у відрах
Туди-сюди,
Туди-сюди.
Що крок повий — то рух і відрух
Заполопеної води.

І вже підливаній під вишні,
Стоусто всмоктаній у прах,
Йй все ще сняться сні колишні:
Під буйним вітром сплески втішні
В крутих дніпровських берегах.

ТРИВОГА

Товаришу... Genosse... Camarado...
У трьох колонах змучених рабів
Недокурюк гіркого самосаду
За спинами у вахтманів димів.
Товаришу... Genosse... Camarado...

Тавра неволі роки не зітруть,
Бо є ще на землі тюремні ґрати
Йй тюремники ще з голоду не мруть.
Товаришу... Genosse... Camarado...

Погинуть, щезнуть зненависть і зрада,
Коли у людства є такі слова!
Присяг не треба.
Смертний бій трива.

1964—1965

ІВОЛГИ

Іволги, іволги, птахи моєї околиці...
Десь на леваді болотному богові молитесь
Одуд-фанатик, і звучні гастролі свої
В парку культури зальотні дають солов'ї.
А коло мене, у липовій гущі, де вибалки,
Втіха моєї околиці, іволги, іволги...
Чуйте, чуйте: сповнені туги й краси
Їх материнські, турботливі їх голоси?
Просьте наївно, зворушливо: «З бурі та грому
Ти ж повертайся, вертайся, додому... додому...
Ждане повернення вибори, вимоли, виболій...»
Як я вас чув, як вас кликав у вирі лихому,
Ніжність моєї околиці, іволги, іволги...

* * *

Восени мені віршами пишеться краще,
Сам не знаю — чому.
Знову кличуть гаїв заворожені хащі
В золоту й фіалкову пільму.

Й не до прози мені, бо на кожному кроці —
Смолоскипи святкових дерев,
І ключі журавлині вже на синій дорозі,
Й на болоті деркач не дере...
Не до прози мені: все хмільне та пісенно,
Що в мені шумувало давно,
Можновладно здіймає своє надбуденне,
Неймовірне своє знамено.
І під ним я прямую за всі виднокруги,
За межу передбачених днів,
І здаються захлюпані листям яруги
Золотими озерами снів;
І немов мопументи — насторожені кози,
Ім на роги зліга падолист...
Я вернусь ще до тебе, жона моя — прозо,
Одірвусь від омріяних місць —
Від журливих прощань журавлиного неба,
Від летючих принад і окрас...
Я вернусь, моя прозо твереза, до тебе,
Лиш хмільного скупштую ще раз.

МІЙ ДОБРИЙ СМУТОК

Не виснажений і не замордований
Бруківкою безбарвного буття
Мій добрий смуток, наче кінь не кований,
Ковзається на стежці в майбуття.
На творчій стежці, лиш мені призначеній,
Що в'ється крізь терновий живопліт,
Поразками і болями позначеній,
Немов слідами зраних копит,

Мій добрий смуток!
Я і сам не відаю,
І сам не знаю — де йому ступить...
За мертвою журюся Антарктидою,
Якої вже мені не розтопить.
А може, за конаючими з опуху,
Бо їх не порятую ще ніяк.
А може, за незнайденими строфами,
Заміненими з горя бозна-як...
Мій смуток...
Він дратує, він підкочує
До горла ком пекучий, як вогонь,
Але без нього й дня прожить не хочу я,
Без вічного супутника мого;
Без болю золотого за незвіданим,
Угадалим, як непочутий грім
По блискавці; за рапком ледь розвидненим —
Предтечею бурхливої зорі.

* * *

О щире слово, що в душі вси
Й карбуввся для свят і буднів друком,
Будь добрим людям незрадливим другом,
Пророком щастя, носієм краси.
І якщо не судилось буруном —
Будь часткою його: в коловороті
Під штормовим шикуйся знаменом.
Краплиною у морі — не в болоті.

Й донині під трасами чудо-ракет,
Що линуть до меж таємничих і мрійних...
Не смійте і шеляга тратити на війни,
Бо мруть наші діти
в німій, як прокляття, покорі
Стозубому голоду.
Дайте нам їжі.
Хоч з моря.

.....

У тихому місті
іду крізь ліхтарную зливу
І чую голодних,
і клятву даю мовчазливу:
— Нехай мене знову
червами в конини годують,
Я знов утечу
і, пенявісті повея,—
до зброї,
В атаки, в окопи,
в прості рядові, у герої.
Помру і воскресну,
згину —
відроджуся стократно.
Щоб світ задротований,
чорний, тюремний, загратний
Заднів після почі
й залюднились мертві оселі.
О сестри й братове!
Ви чуєте? Стогнуть голодні.
Розчавимо війни
сьогодні, сьогодні, сьогодні,
І завтра ж удосвіта в поле —
засіймо пустелі.

ПРИЙШЛИ СИНИ ДО МАТЕРІ

Земле моя, всеплодющая мати...

ІВАН ФРАНКО

І, зброю всю покидавши в моря,
До неї ми прийшли: — Добридень, нене! —
Промовив кожен. — Матінко моя,
Чи не пече вас сонце полуденне?
Пора на нього штучну тінь пустить,
А вас дощем зволожити... —

І спраглі

Уста вона розверзла:

— Ви простіть,

Нездужаю. Під блискавкою шаблі
Родила вам. І ще при свисті куль.
І ще при свисті мін. Бо ж на віку
Своєму — що могла — все вам, шалені діти.
І рада б я із вами порадіти,
Коли в очах вам день новий буя,
Але ж боюсь: чи не безплідна я,
Чи водець ваш не встиг

всю плоть мою убити?

Як ви тоді без хліба? —

Й на чолі

Засмученої матері-землі
Скорботні зморшки збіглися. Ніколи
Синам її так страшно не було,
Як дивлячись на неї. Вбогий колос
Нам простягла — і чорний, і пустий,
Мов спалений грозою сухостій;
І рани нам її відкрились свіжі,
Й ридали ми, згадавши, як вночі,
Роздоллям бур'яновим ідучи,
Спросопня їх пустельний вітер лиже.

Народи, роди,
раси, племена,
Схилились ми над матір'ю старою:
— О, не вмирай! Поглянь, яка весна...
Адже все горе випито до дна
Й на дно морське покидано всю зброю.

МІЙ ГЕКТАР

На кожного громадянина СРСР припадає
близько гектара орної землі...

*З повідомлення Центрального
статистичного управління*

А я й не знав: на ниві цій згорьованій,
Ста війнами обпаленій, плюпдрованій,
Є мій гектар землі — пухкої, чорної,
Родючої, чорноземної, орної.
Скажи мені, моя Вітчизно-матінко,
Де він лежить — на сонці чи у затінку?
У вибалку чи на горбі високому?
Всихає він чи вільгу щедру всотує?
Згадай-но: задля внуків, задля правнуків,
Чи я хоч раз напровесні зорав його —
Коли не плугом, то любов'ю щирою,
Святою безоглядною офірою?..
Гектаре мій, землі моєї цяточко,
На безмірі ланів маленька латочко,
Чи ж ти цвітеш, мій рідний, чи колосишся,
У синє небо ярим шумом просишся?

ПРИСЯГА НА ВІРНІСТЬ

Засліпи, засліпи мене сяйвом сліпучим,—
Я прозрію і, вдячний, погляну ще раз
На дніпровські обвітрені кручі,
На степи, на ряхтяний Донбас.

Розірви, розірви моє серце на частки,—
Я стулю їх, криваві, в одне — голубе,
У болюче, у трепетне щастя
Нерозлюбно любити тебе.

Та коли па чужу, па підступну припаду
Звірюсь я пробачно — в ту ж мить
Ти на горло скарай мене, рідпа, за зраду
І у смертний мій час, моя ладо,
Змусь ще дужче тебе полюбить.

СЛОВО ДО ЖИВИХ

Я до вас не прийду, мене вбито,
Із землею зрівняли мій рів,
У бетоннім мішку Моабіта
Я сконав. У Тремблінці згорів.
Полетів сірим попелом-димом,
Капустяні угноїв грядки.
Чув: зубами гризуть молодими
Качани, мов хрумтячі кістки,
Зондер-вбивці. Кричу, сповіщаю,
Потойбічною пам'яттю мщу:
Не прощав, не простив, не прощаю,
Не дозволю простить,
Не прощу!

КАРМАЛЮК

Хто злічив би відданих меті,
З долі полум'яної щасливих,—
Не стояли б важко па путі
Тиходомів пастки золоті,
Сльози наречених полохливих.

Може, і йому колгсь:

«Устиме,—

Радили сусіди,— схаменись,
Не ходи до смерті у гостину,
Все одно — у світі кривда скрізь...»
Може, і йому, Кармалюкові,
Говорила любка: «Пожалій,
Серце, повне щирої любові,
Не розхлюпай, а з моїм ізлий...»

Віп кохану — до грудей гарячих,
Добрим людям — до землі чолом:
«Ох, та скільки ж, рідні, вас незрячих!»
Та й до лісу, в ніч поза селом —
Злидарям шукати щастя-долі,
Боронити волю від сваволі.

МЕЛЬПОМЕНА

Вибаглива красуне Мельпомено,
Не всі тобі однаково служили:
Цей щиро, безсереберно й натхненно,
А той, злюбивши золотії жили
В твоїй красі зухвалій, непродажній...

Та службі, хоч якій ретельно-справжній,
Ти й разу не була душевно рада.
А гендіювать тобою — чи ж не зрада?
І лиш отим наївним до нестями,
Отим до завороженості щирим
Ти у безмежність відчиняла брами
Й бурунила за ними буйним виром.

Вимоглива чаклунко Мельпомено,
Людських видовищ мудрая богине,
Даруєш ти не щедро, не щоденно
Нам чудеса, в яких безкрилість гине,
Й тоді буденний день під яворами
Чи затишок звичайної квартири
То повниться папруженістю драми,
То вибухає реготом сатири.
Й тоді на полі битви чи у полі,
Де гнів парує, щоб буяла парость,
Стикаються в твоїм магичнім колі
Вогонь і крига. Молодість і старість.
Ненависть і любов. Смутне й відрадне.
Підстушне й чесне. Справжнє і парадне.

Тож хай, запричастившись коло тебе
Цикутою священної отрути,
Твої жерці високе бачать небо,
До матері-Землі навик прикуті
Не пафосом екстазно-молитовним:
Обов'язком залізним, безумовним.
Коли — вогонь, то хай вогонь — не вогник,
А якщо повінь — не болотна сирість,
А той Славута, що реве і стогне...
І на кону — нехай не ремество,
А творчий дух, поезії ество:
І ніжність, і любов, і гнів, і щирість.

ТРИ ЩАСТЯ

Повзли в неволі ніч за нічю,
Та дивним дивом марив я,
Не уявляючи обличчя,
Не називаючи ім'я.
Й мені на темнім видноколі
Три щастя сяли з темноти:
І перше з них — кохана воля,
І друге — хліб,
І третє — ти.

КАРАВАНИ

Куди ви — у життя чи в потойбічність,
В земне буття чи в мороки пірвани,
Наївні й мудрі, як думки про вічність,
Пустельгих жахів свідки — каравани?

Рої планет над вами комашині,
Під вами виру згубного зибучість,
Ім все одно — верблюди, чи машини,
Чи роботи, чи люди: неминучість.

О каравани! Як ніхто у світі,
Були б ви і безпомічні, і ниці,
І не здолати б вам пустель страхіття,
Роз'єднаним на кволі одиниці.

На вас навально падають самуми
І ваблять вічним сном міражні юрти,
А ви — через Сахари й Каракуми,
І на горбах — безсмертна сила гурту.

ГОНДОЛЬЄР

Що, якби той вечір повернувся,
Коли я уперше поголився
І сидів з дівчиськом вередливим
Над густою ряскою Нетечі?

Не змінивши давнього бажання,
Я схотів би стати гондольєром
На венеціанському каналі.

Па кормі різьбленої гондоли
Засвітивши звечора ліхтарик,
Закликав би мовчки я до себе
Синьйорит прегарних і принадних.

А тоді возив би їх до рашку
Під венеціанськими мостами,
Древніми, точнісінько такими,
Як на репродукціях-листівках.

У зубах затиснувши троянду,
Я б мугикав пісеньку зухвалу
Про любовпе щось, яке суворо
Заборонено неповнолітнім.

І похай би милі синьйорити
Посміхались так на тую пісню,
Щоб моє дівчисько вередливе,
Сидячи на березі Нетечі,
Марячи смуглявим гондольєром,
Плакало ревливими сльозами
Й до пестями в мене закохалось.

СЕВІЛЬ

Каспійська райдужна вода,
У морі — вишок череда
На водопій іде в туман...
Азербайджан, Азербайджан!

Я думав, що прийду сюди,
До гір, до нафти й до води,
А я прийшов, а я забрів
До чорних кіс, до чорних брів.

Не сплю, біжу до моря в ніч —
Вона і тут мені навстріч,
Мій дивний сум, нежданий біль,
Химерний сон — Севіль, Севіль!

Спию. Покличу. Та дарма:
Я сам в порту, її нема,
Лиш теплий дощ та піна хвиль,
І все шумить: Севіль, Севіль!

О місто буйне, вітряне,
Розвій цей сон, врятуй мене
Від звабних вій, од рук тонких,
Що заведуть мене у гріх.

Втечу, покину Апшерон...
Та чи скінчиться мій полон?
А що, як і між рідних піль,
Поміж тополь, як труйний хміль,
Вчуватиметься звідусіль
Твоє ім'я — Севіль, Севіль!..

ДОЛЯ ОДНОЛЮБА

Нехай собі розлюблюють, міняють,
А він, мов заворожений, одну,
Одну обрав, одну кохав, навіть
Ще дужче полюбив за сивину.

Гірка й щаслива доля однолюба:
Усе з тієї ж квітки він бере
Отруту й мед.

Вона — любов, і згуба,
І смерть його, бо зраджений — помре.

І хоч хвалюсь,
що все для мене — настрій,
А що він там навіє — все одно,
Не донжуану — однолюбу заздрю
Й мовчу про це, бо й сам такий давно.

ЗІРКИ Й КАПУСТА

Майже філософський трактат

Нема початку і нема кінця
Матерії: існує, хоч ти лусни,
І при тобі й без тебе штука ця
Небесна і земна — зірки й капуста.

Тут розберись без градусів якраз:
Усе — рухливе, і воно ж — інертне,
Усе — мінливе й вічне водночас,
Все — рівно на́впіл:
Смертне і безсмертне.

ПРАВО НА ВІЧНІСТЬ

В житті петляючи по-лисячи,
Суєтно ради суєти,
О, скільки їх, на римі висячи,
У вічність хтіли увійти.
А він, Кобзар, з простої звичності
Будив глибинні ключі
Й простяг робочу руку Вічності,
Життям народу живучи.

1966—1967

ДАЮ НАЩАДКАМ ІНТЕРВ'Ю

— Були поетом ви?

— Звичайно.

Можливо. Хто й зна... Це ж бо тайна
Для тих, що пишуть. У ріллю
Зернину вкинеш — і з женцями
Зустрітись прагнеш до нестями
Десь там у мрії на краю.

...Даю нащадкам інтерв'ю.

— Як починали ви?

— Не спалось.

Тож і писалось. А здавалось —
На брудершафт з віками п'ю,
До неба лізу по драбині
Химерних пристрастей своїх...
А що було в моїй торбині,
В отій чарівній домовині?
Лиш марнослав'я смертний гріх
Та ще наївність неповторна:
Я сам — оркестр! Я — гелікон,
Я — скрипка, флейта і тромбон,
Віолончель, гобой, валторна,

Ще й помах диригентських рук...
А був я несміливий звук
Струни якоїсь негучної,
Відлуння звучності нічної
На хвилях сонячних симфоній,
Краплина буряних гармоній
У оркестровому строю.

...Даю нащадкам інтерв'ю.

— А потім що?
— Ох, жаль: не скоро
Мене поиняв пекучий сором
За сліпоту мою. Тоді вже,
Пуд солі з мудрим лихом з'ївши,
Поклявся: зважу кожен крок
І на руїнах помилок
До смерті й хвильки не змарную,
До серця людство пригорну я,
Не те що лаврів не ждучи —
Бодай мізерної подяки,
Аби хоч трохи уночі
Світить і невідступно тих
Виводити на сонце з мряки,
Хто сам збагнуть його не встиг.
І на останку днів своїх
Я засівав червоні маки,
Віддавши їм всю кров свою.

...Даю нащадкам інтерв'ю..

О ТРЕТІЙ ГОДИНІ

О третій годині,
О третій самотній годині
Зимової ночі моєї,
Коли вже і мрійник нормальний не мріє,
А півень ще спить і не піє
І темно й недремно
у голій скрипучій алеї,—
Пишу я про сонце,
про теплий блакитний світанок,
Про перших метеликів т'янок,
Котрі від роси витряхають
свої діамантові крильця
Й фривольно сідають,
оздоблюють барвами бильця
На ганку моєму...
Я сонця оспівую пр'окнд —
Високий, як вічність,
гіркий, як змарновані роки,
Банальний і свіжий,
як юних коханців діалог,
Славстний і скромний,
як цвіт непомітних фіалок
У листі торішнім...
О, як же і ревно, й невтомно
У кожен рядочок
вкладаю трактат многотомний
Про велич ілюзій,
про силу людського бажання —
Зимової ночі
любити весінне світання.
Як я це роблю —
я не знаю:
безглуздо чи мудро?

ІНТИМНЕ ПРИЗНАННЯ

А чи знаєш, кохана:
я не хочу, бува,
помирати за людство.
Люба, ладо моя,
не дивуй, що мені
менестрелеві революції,
І співати про людство,
буває, не хочеться,
Коли бачу, як зручно
обивательським квочечкам
квокчеться;

Розперезаний хам
матюками брутально замазус
Мрійний вечір. Або
цеспокараним лісом-пролазою
І шеться й шеться угору
маленький бундючний сатрап.
Або жєвжик-нероба
зухвало збігає на трап,
Що без нього
в Прийдешнє кладем,
а йому б тільки брати,
А па купу — ні тріски...
Кричу,
падивившись на це:
Хто додумавсь назвати
людину природи вінцем?!
Донкіхотів нема,
щоб за людство таке помирати!
Але серце в лещата беру:
наче небо пустельне без птиць —
Так воно без надій...

* * *

Ти кажеш:

«Було в мене щастя,
й навіки минулося щастя,

І знаку нема:

спопеліло,
як в жарі сухеньке стебло».

Не смій при мені говорити

про щастя

в минулому часі:

Коли воно вмерло безслідно,

то й зовсім його не було.

БАЛАДА

ПРО ПЕРЕСЕЛЕННЯ ДУШІ

Ну, а що як справді папі душі,
Як умрем, живуть життям повим?
Що ж, нехай. Але не в тушу з туші
Сліпо перелазять: в битву рушу
Так, як мріяв, коли був живим!

Віродивсь — і знову помираю.
Давить дим, петлястий, як ласó.
В паровозній топці догоряю
І плюю вам в вічі, самураї,
Попслом безсмертним...

Рідний краю!

Хай живе Комуна! Я — Лазо.

Пеленгів всезнайпість ілюзорна

Атакує рацію мою.

Не піду з поста. Я — доктор Зорге.

О моє буяння неповторне!
Пеленгуйте. Я передаю.
Сніг і смерть. Як страшно все і просто...
За плечима — страдник, мій народ...
Прощавайте, весни... Сяйні роси...
Усміхнеться іншим зріла осінь...
Хто мене зупинить? Я — Матросов.
Я упав грудьми на ворожий дзот.

МІЙ ЖАЙВОРОНКУ...

Мій жайворонку, як тобі літалось!
Зосталася
 від неба
 тільки крихітка
Блакитного жалю,
 жалоби, жалості
В очах твоїх,
 що згасли погід стріхою.

Мій жайворонку!
 Як же тобі мріялось...
Розвіялось
 і стало голим-голеньким,
Розвінчаним
 потрошечку, поволеньки,
А неозоре —
 мжичкою засіялось.

Мій жайворонку, як тобі сміялося!
Згадалася сама лиш тьмяна іскорка
Від вогнища,
 від гордої зухвалості,

* * *

Не вгнувають у смуткові мене,
Аматоре весолощів безхмарних!
О, скільки мрій,
О, скільки звершень гарних
З душі

твій перст холодний прожене!
Я ж повен безоглядного довір'я...
Хіба ж мій смуток —

щастю не рідня?
І чи не сопцем

завтрашнього дня
Осяяв землю
присмерк надвечір'я!

ОБРІЇ

Мені здавалось — все, що я люблю,
Повинно бути вічним і незмінним.
Тоді ще не блукав я полем мінним,
Під бомбами не падав на ріллю;

Тоді ще я дивився в очі зрячі
Матусі, що засліпла у війну,
І, знапі всім, уявлення дитячі
Од всіх беріг, як мрію потайну...

Давно вже не течуть молочні ріки
Для мене в киселевих берегах,
Та з давніх мрій лишається павіки
Надії незгасаючий жар-птах;

Рушай, не жди
Ракети,
гонга,
звуку,
знаку,
Що знов полундра, знов аврал,
І — геть дрімоту, і в атаку,
Й забудь невчасний свій привал.

ЯМБОВІ

Мій друже ямбе, ритм єдиний!
Ніхто не втілив простоту,
Як ти в собі! Стоїш, незмінний,
У муз на мудрому посту.

Снагою сповнений по вінця,
Фанатик непорушних меж,
Ти, вірний звичці піхотинця,
Коли позве сурма, береш
Безмежжя — й штурмом, і на марші,
Від інших вправніший стократ,
Суворий, справедливий, старший
Верлібра й паузника брат.

Тупих раешників порочність
І безхребетність модних див
Долає точність і наочність
Твоїх карбованих рядків.
А щоб розвінчувати капость —
Тебе за вчителя бере

І амфібрахій, і анапест,
І похватний джигун хорей.
Вони, як повітряні аси,
Кавалеристи й гармаші,
Лишають вирішальні траси
Тобі: рушай, штурмуй, троци!
Й отим, хто бавиться, мов діти,
Говориш: «Молодість буя...
А щоб страждати і радіти
Без трансу й розначу її судити
Про суть речей — існую я».

1968—1971

* * *

Ну як це можна пояснити:
В добу тотальних лихоліть
Дрібними радощами снити,
Дрібними болями боліть!
На полі подвигу й голгофи
Ловити в затишку форець
І про сусідні катастрофи
Читать газетну нонпарель,
Як детектив, немов абицо,
Так, ніби бальних серць розрив —
Лиш сон, а десь нехай дртища
Концентраційних таборів,
А їм аби своє корито?!
Ні, не дозволимо ї на мить
Дрібними радощами снити,
Дрібними болями боліть!

* * *

Є тисячі криниць на білім світі,
Де відгомін казань, як вічний скарб, на дні,
Але поет, мов квітку в многоцвітті,
Обрав її одну, і вірний їй одній,
Малесенькій, хоч, може, є і кращі,
І глибші, й холодніші, та свою
Не викреслить із серця він нізащо,
Ту, що пайперша в рідному краю
Дала йому і віру, і паснагу,
Втоливши солодко його нестерпну спрагу
Й благословивши для діянь і мрій.
І якщо й справді стане він титаном
І душу всю бурхливим океаном
Віддасть до краплі, честь і слава — їй!

* * *

А дехто й без нищівного нейтрону,
Але й без віри в людство, без мети
Байдужість консервує мегатонну,
Щоб з нею до руйнації дійти.

А дехто й без бактерій стратегічних
Отруйну пошесть сіє на землі,
До м'ороків звучи середньовічних,
До рівня обивательської тлі.

А дехто й без концтабірних колючих
Дротів — у чорне гетто забуття
Жадає ум загнати і замучить
В ім'я одноклітинного буття.

УРОЧИСТА УВЕРТЮРА

Який наш вік?

Біохімічний?

Атомний?

Кібернетичний?

Реактивний?

Іі!

Нечуваної сили кіловатами

Наснажив мудрий Жовтень роки й

дні.

Коли б не він —

упав би атом бомбою

На кволий цвіт,

на безборонний світ;

Коли б не він —

коричневим апломбом

Утвердився б

концентраційний дріт;

Коли б не він —

кібернетичні рботи

Загнали б нас, живих, у табори

Й конала б воля

в Молоха під чоботом...

О віщий знак Жовтневої пори,

Тобою світ —

на два світи розколото:

На цвіт і тлін,

на Людство і людців...

Живи й міцній,

союз Серпа і Молота!

Ясніше сяйте,

зірки п'ять кінців!

* * *

З-під шиферу і рубероїду —
Пташиний пух, мов перший сніг,
Летить ранковою порою,
Як сотні літ летів з-під стріх,
З-під споконвічної соломи —
На всіх вітрах, в усі кінці,
Та все одно вони тут — до́ма,
Оці шпаки і горобці.
Хай шиферна, або залізна,
Або солом'яна — вгорі,
Отут правічні їхні гнізда,
Де рідний щебет на зорі.
Чи рій ракет над ними в леті,
Чи білий пух, мов перший сніг,
Свій дім лиш по одній прикметі
Впізнають: тут малята їх...
І на тривожній цій планеті
Так смутно й радісно за них.

ЕЛЕГІЯ РОЗЛУКИ

Десь на різних меридіанах,
На роз'єднаних паралелях
Б'ються два незустрічні серця
В людських гомонах, як в пустелях.
Їм би вибresti із пустелі,
Щоб у визрілу мить спіткання
Ощасливили менестрелі
Неосмислені їх шукання
Словом, струнами, віщим співом...

За плечима пасупила:
— Що ж, ти старий і не рад? —
А тим часом — теплінь;
і по теплім дощі — зорепад;
І, мов голуб, сидить
сизий вечір мепі на плечі.
І дрімає печаль.
І не сплять цвіркуни уночі.

ПРИХОДЧЕНКІВНА

А я молодий, молодий,
ще неголений пух
на обличчі...

ВАЛЕНТИН ВИЧКО

У пору давню,
В часину дивну
Знав я дівчїну
Приходченківну.

Скажи, студентко,
Надійко, Надю,
Чи це не в пісні,
Не у баладі
Звучить так чудно
І так чарівно:
Дочка Приходька —
Приходченківна!
І от війнуло
Чимсь первозданним
В юнацькі душі
Нам, городянам;

І усміхнулось
Сільським намистом
Щось рідне в очі
Нам, урбаністам...

— Ти ж наша ладо,
Краса-царівно,
Надійко-Надю,
Приходченківно!
...Приходченківно,
З тих літ приходьте,
Хоч ви вже, певче,
Н. В. Приходько.
Та по забули
Ми ту оселю,
Де так співалось
«Хмелю, мій хмелю»;
А десь клювали
Та й райські птиці,
А десь дрімали
В степу криниці;

Щось віщували
Яркі стожари,
Пливли, як думи,
Повільні хмари;
І громовиці
Гриміли зливно:
Приходченківно...
Приходченківно...

СРІВНЕ ВЕСІЛЛЯ

Скільки житиму — стільки любитиму.
Зберігатиму в серці й у пам'яті
Ту ю втіху мою, ту ю віхолу
Над вечірнім
Тарасовим пам'ятником.

Ми були ще з тобою невінчані.
У дрібпиці не замуrowані,
Срібним стажем своїм не розвінчані,
Несподівапками зачаровані.

Ми ще пахли тоді ешелонами,
Ще були ми
шинельними, кирзовими,
В гімнастерках з цивільними візами —
Прямокутниками підпогонними.

О, як ждали ми звісточки з вирію
В нетривкому лютневому інеї!
Кожну мить свою вічністю міряли,
А не звичкою,
а не півтінями.

Що ж загублено? Що пронесено
Крізь літа, ні на що не зважаючи?
Де вкарбоване?
Де закреслене?
Хто із нас — навпростець?
Хто — по-заячому?

Щось лягає на чола зморшками,
Щось верта,
як у пісню, в молодість...

Поливаємо квіти в горщиках,
А серцями
невже не на полюсі?

Знову віхола, тиха віхола
Над знайомим
Тарасовим пам'ятником...
Скільки житиму — боронитиму
Кожен подих її
від непам'яті.

* * *

З нудьги, знічев'я, з неспокою,
З недоброго передчуття
Я знову мучуся собою,
Переглядаю все життя.
Було не сіре, не злочинне
Й не бездіяльне аж ніяк,
І все ж воно якесь причинне,
А я у пім — пемов маньяк:
Для чогось мудрощі віршую,
Коли в пошані — піснярі,
Для чогось день новий віншую,
Коли мій вечір на порі.
І все караюсь, все караюсь,
Що я чогось не доробив,
І все стараюсь, все стараюсь,
Щоб сам себе не розлюбив.

* * *

Ти чуєш, як токують тоскно
Тетереви, тетереви?
О, як нестямно їм і млосно...
А вже один — без голови.
Лежить, убитий браконьєром,
У нерозвіянім диму.

Аж п'ять секунд за тим бар'єром,
Де так любилося йому.

ВЕТЕРАНИ

Ескадрони летять за тумани,
Коні в ходу знялися в галоп...
Це пригадують бій ветерани
Ще тієї, коли — Перекоп.
Від гнилої могили Сивашу
Мертва сіль осідає в крові...
По підручниках молодість вашу
Ми вивчали, аж ось ви — живі.
Поруч з вами на бронзу Тараса
Промінь сонця в граніту набіг,
А вгорі — самольотова траса,
Наче вітром пожмаканий сніг.
В доміно розважаєтесь? В шахи?
Роздивляєтесь шпальти газет?
...Набакир молодецькі папахи,
Прикипає до рук кулемет...
Гей ви, коні, замилені коні,
Потолочене поле, мов шлях,

На будьонівках зорі червоні,
Носогрійки щербаті в зубах.
Вечір спогадів? Може, й не треба...
Тільки б музика давніх підків,
Тільки б спалахи вашого неба
Не погасли в очах юнаків;
Тільки б їм у подіях строкатих,
Що дарують нове і нове,
Вічно рідним було на плакатах
Тих безсмертних часів «Хай живе!..»
Щоб зростали з них мудрі титани
В переboях тривожних синкоп.
...Давній згадують марш вегерани:
Ескадрони летять за тумани,
Коні з ходу знялися в галоп.

ХТО МОЖЕ ВГАДАТИ...

Хто може вгадати:

на скільки б отих лихоліть
Затрималась ера,
відкрита Жовтневим вулканом,
Коли б нас очолено
в рік той, у день той, у мить
Півгенієм тільки, піввелетнем, а не титаном.

Я знаю: хоч рано, хоч пізно

розбурханий час
Все 'дно породив би такого
в могутнім натхненні
І був би хтось інший великий у людства, у нас...
Та все ж як прекрасно,
що був отим велетнем — Ленін!

* * *

Маленькі кратери багать,
Слухвяні селищні вулкани,
Яскраві, мов тутешні канни,—
Інтимна дачна благодать,
До катаклізмів непричетна...
А десь дрімає хижка Етна
І справжні кратери димлять.

ДЯТЕЛ

А дятел стукає, мов доля,
У серце стомлене моє,
То відпочине, то поволі
Ретельно й ревно б'є та б'є.

Десь одуд скаржиться, печальник,
А цей жалі й печалі — вщент...
Чи він, бува, не віщувальник
І не зозулин конкурент?

Минуло свято круглодатне.
А до нового — скільки літ?
Що лічиш ти — признайся, дятле,—
І чим завершиш мудрий лік?

Чи довго ті ласкаві ружі
Мені леліятимуть зір?
Та він мовчить, йому байдуже,
Що ліс, мов шапку набакир,

Ще раз нап'яв косматс сонце
Й прощає небо голубс.
Він зна своє і на сосонці
Луску просмолену довбе.

Не благодійник, не каратель:
Голодний птах у стовбур б'є...
А доля стукає, мов дятел,
У серце стомлене мое.

* * *

Як щезнуть битви рукопашні
Кудись в туман,
Відходять пристрасті вчорашні
На задній план.

О ні, здавалось, не забути
Незрілих дум,
І от їх «бути чи не бути» —
Буденний бум;

Побачень трепетно-недремних
Наївна грань,
Розпука ревноців і ревних
Палких признань.

Прощай, непізнаність тривожна,
Терпке ждання!
Та все одно без вас не можна
Прожити й дня.

ГІДРОПАРК

Що буде завтра? Нині — пароплави
Очима проводжаємо... Куди?
Аж ген за край рожевої води,
Де, як міраж, затоки і заплави.
Що буде завтра? Нині, мов кентаври,
Дерево-люди, коні-дерева;
Золотоверхість Київської лаври,
Зорі тоненька смужка, ледь жива.
Що — завтра? Нині — правий берег круто
Із лівим, низовим, стає на прю,
І вірять, вірять, вірять наші руки,
Сплелись і сліпо вірять паші руки
В цю тишину і, наче в запоруку
Безхмарності, — в пречисту цю зорю.

* * *

Коли не гай —
хоч падолиста рух,
Коли не степ —
нехай полинний дух,
Хоч тінь життя
залиш мені, о вічність.
Аби
не бездиханну потойбічність;
Хоч здогад про цей світ,
якщо не зір, не слух.

ТІНІ ПТИЦЬ

На яркій полудневій траві
Тіні птиць — як істоти живі.

Ось на мене летять два крила,
Ось окрила раптова імла
Мою стежку... Нові та й нові
Тіні птиць, як істоти живі.

Я впіймав би якусь за крило,
Та в руках тільки гнуче стебло:
У ніщо, без відчутих прикмет
Відмайнув голубий силует...

Що ж бо — тіні, й нема для них пут,
Справжні птиці у небі, не тут.

МАРСЕЛЬ МАРСО

*Славнозвісному майстрові
мімічного мистецтва п р и с в я ч у ю*

Світ міг би й беззвучно проіснувати,
Аби наших серць не змовкало звучання.
Слова? Ані слова.
О, як нам тривожно!
То, значить, від зрячих нічого не можна
Ані сховати, ні приховати
У наймогильнішому мовчанні?
Світ міг би й беззвучно проіснувати?

Дивіться, дивіться: німе обличчя.
Неправда, неправда: воно говорить.
Питає. Засуджує. Плаче. Кличе.
Марніє з жалю! Нарікає на долю!
І все це вітре. І вже більш не повторить,
І ледь усміхнеться — зживеться в бідою...
Дивіться: хіба це німе обличчя?

Радійте, радійте: воно кохає.
І вірить у щастя, ой леле, боїться,
Що випурхне синяя вигадка-птиця,
З якою безжурно, і легко, і любо!
Ще горе за морем, а тінь набігає,
Вістовниця згуби на очі й на губи...
Сумуйте, сумуйте — воно страждає!
Дивуйтеся, дивуйтеся: ні звуку, ні слова.
Яка ж ти химерна, щасна підково:
Проста валівячка, а снілась казково...
Яка ж ти химерна, щасна підково!
Світ міг би й беззвучно.
Слова? Ані слова.

БАЛАДА ПРО ЗАРУБКИ

Три зарубки на одвірку:
Перша — як минув Оверку
Третій рік. А друга — п'ягий.
Третя — як пішов дев'ятий.

А четверту зарубочку
Не зробили топірчиком
Вороги, що вранці-рано

Порубали у лісочку,
Зашморгнули на дубочку
Молодого партизана.

Сорок літ було б Оверку...
Ти ще й досі плачеш гірко,
Сива мати...

В хаті смеркло.
Три зарубки, три зарубки
На дубовому одвірку.

КАРА

Чітко врізалась в неба ромби
Мить прожекторного шукання,
Свистом падаючої бомби
Зупинивши моє дихання.

Щось загрозливо наростало...
Страхом зоряна ніч вагітна...
Задихнулась і перестала
Батарея стрілять зенітна.

Шквал!

І корчаться мертворого
Вікна фабрики... двері бара...
Я тремчу.

Я сміюсь.

Я за дротом.
На катів моїх падає кара.

ЛІРИЧНА СПОКУТА

...На світі є співучий Лангедок.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

Лангедок, Лангедок,
він до мене з'явився докором,
Несподіваним свідком
розвіяних бурями літ...
Лангедок, Лангедок...
На тодішніх
письменницьких зборах
Ми картали поета:
мовляв, не поет, а піїт;
Не горінця, мовляв,
а байдуже безкрилля естета,
Дезертирство у сон,
за незнаним засуджений сум...
Аж тепер я збагнув,
що була то й моя естафета —
Від Гомера й до нас
неприборкана віра в красу!
Серед степу стою,
і безмов'я мій слух обіймає,
Тчеться музика сну:
сум і радість... діз і бемоль...
Чом же я не боюсь,
що для серця нічого немає
В тую мить, окрім піль
та нахилених вітром тополь!
І прихильно
приборканим левом
гарчить реактивна епоха
На міцнім ланцюгу
не розвіданих нею зірок,

І не кров'ю, не жовчю —
любов'ю овіяний спогад
Аж за обрій бринить:
Лангедок...
Лангедок...
Лангедок...

* * *

Музико довколишнього світу,
Ранньої і пізньої пори
Скільки тебе, щедрої, розлито —
Сонячної, звучної, — бери!

Брав би тебе, брав і не набрався,
Пив би — не напився досхочу,
Барвами твоїми убирався,
Як сади в черешню й аличу.

В сяйві недосяжного zenіту
Суть твоєї вищої краси,
Музико довколишнього світу,
Вічності й Хвилини голоси!

* * *

І знову грань сподіваних повторень:
Тумани сонце ловлять в ятері,
Короткий день, мов зрубаний під корінь,
Упав на руки матері-зорі.

Свій апогей святкує пізня ружа,
Барвіє айстра в тиші голубій,
Червоний прапор підіймає груша,
Мов викликає осінь на двобій.

О звичний часе вічних перетворень,
Твоя краса у безвість не спливе,
Неправда це! Нема в тобі повторень,
Бо ти поет — і все в тобі нове.

БАБАЇ

Цвіт вечоровий — калина,
Сяйво просвічених лип...
Навпіл кавун — об коліно,
З пригорщі — солі на хліб.

Мов з чарівної криниці,
Оси навперебій
З вигриженої кавуниці
Смокчуть рожевий напій.

Боса чорнявка Тетяна...
Руки тремтячі мої...
«Дівка в сінях стояла,
на козака моргала...»

.....

Юності fata morgana,
Рідне село Бабаї!

НОВОЛІССЯ

Голий пень, окатий, як сова,
І на нім зозулина пір'їнка...
Зве в минуле тиша лісова,
Пахне, як дитинство, материнка.

Падолист і росяне гілля
Давнім віддзеркалюються ранком...
Те, що у майбутнє звідсіля
Я пустив, до мене — бумерангом!

Ще чого! Дурниці! Пень як пень.
І пахтить трава лише травою.
Лізе всяка всячина, лишень
Стежкою прямув лісовою.

А воно ж і ліс по той, по мій;
Той — до пня, дотла, нема і тріски,
Тільки пні — стандартні обеліски,
Й коло них вартує деревій.

В іншому кує зозуля дзвінко,
В іншому! А пам'ять ще жива...
Чом же ти так пахнеш, материнко,
Муко моя, м'ято лісова!

* * *

Я до дитинства мов прикутий,
А той невидимий ланцюг —
Смак терну й дички незабутий,
Осієніх вогнищ дивний дух.

Крізь товщу літ у тьмянний просвіт
Дитинство дивиться моє,
І перед ним премудрий досвід
В сльозах навколішки стає.

* * *

О людолюби і мудреці,
Купижкових істин святі жерці,
Ви культ зробили з уміння вмерти,
З малої миті самопожертви,
А ви людицу застережіть:
Найбільший подвиг у світі — жить!

КОХАНІЙ

Беру на себе всі твої гріхи,
Всі збочення, всі рани, всі поразки.
Хай лестуни лаштують хитрі маски:
Я розберусь, де недруги лихі,
Де зрадники твої,
а де непевні й кволі
Соратники до першої біди.
Беру на себе все,
лиш поруч вічно йди,
Плече з плечем.
Не підведу, не зраджу
І на облудне сяйво не принаджу,
Лукаво не лишу на півпуті,

Розпуці не віддам, щоб ти на самоті
Конала десь.
На це присяг не треба.
Повір: і скруту, й ризк,
І все — беру на себе.

СУЧАСНИКОВІ

Прикладаю насторожене вухо
До екзотики, де й дійсність мов казка...
А скидайте-но, Тарасе, кожуха,
А зголіть-но свої вуса, будь ласка.

Слави Вашої я тим не потьмарю —
Попрошу: без романтичних регалій
Почитайте нам Расіна, Кобзарю,
У французькому оригіналі.

Ви ж це вмiли і любили, хоч, може,
І робили з українським акцентом.
Ви були не гречкосієм, а — боже!
Страшно вимовить! — інтелігентом!

Тих біографів послухай — і наче
Ви, Тарасе, тільки те і робили,
Що співали «Ой чумаче, чумаче»
Й дрібні сльози підливали в чорнило!

А ретельно штудійовані тропи?
А проблеми в суперечках завзятих —
Економіка старої Європи
Чи «проспериті» в Сполучених Штатах?!

У сльозах та у садочках вишневих
Утопала Україна далека...
О аматори ефектів дешевих,
Вам здається, що його картотека,
Де епітетів народних багатство
За алфавітом було,— святотатство?!

Що журбою оповитії кручі,
Журавлині понад хатою клетоти,
Що любові його рани болючі —
Крик стихії, а не плід інтелекту?!

Що для геніїв накреслено трасу
До музеїв, а не в день сьогочасний?!
Як це добре: й у кожусі, Тарасе,
Ви напi геній — абсолютно сучасний!

* * *

Прощаю горам їх горбатість,
Морям — зловісну глибину,
І необачну заповзятість,
І сумовиту сивину.

Бува, прощення провіщаю
Бозна-кому, хто й зна за що.
Лише н і я к и м не прощаю
За ненависне їх н і щ о.

РЕЧИТАТИВ

Добре тим, кому спиться
і нічого не видиться:
Бабин яр не присниться,
не привидиться Лідіце,
Не причується в рові
крик останній за тракторним,—
Це усе для здоров'я
недозволені фактори.
Безпораддя людського
ще не спиті крипиці,
Ще не збиті дороги...
Добре тим, кому спиться.

ДИМ

Пам'яті Леонтія Максимовича Муратова

Валує дим з домашніх димарів.
Іде на дим бездомний подорожній.
Ще не добрів. А хоч би і добрів —
На засувах залізних двері кожні.

Аж рвуться з ланцюгів хазяйські пси,
На волі їм підбріхують нічийні...
О господи, коли ти десь єси,
Пусти його сьогодні на ночівлю.

Пурга вляглась. Конає тихий день.
Причувся дальній тупіт: це погоня?
Петляє дим, мов марево руде,
Йому ж в очах не дим — жандармські

коні...

Розстріляний безбожно П'ятий рік...
І вила бунтарів у грізнім русі...

Йде подорожній. Дням утратив лік.
Це батько мій. Він з каторги утік.
Коли не дійде — я не народжуся.

ЮВІЛЕЙНЕ

Узяли б та й піднесли мені
 золотого мандата з печаткою
На честь урочистих моїх роковин:
Маєш право, мовляв, ювіляре,
 усе починати спочатку...
Ким би я зажадав?
 Тільки — клоуном цирковим...

На догоду щасним
 легендарним підковам
Геть закинув би вірші
 (І прозу теж!)
І пішов би веселим Олегом Поповим
На гучний велелюдний манеж.

Все, що мав би від бога,
 чи пак від науки,
Залюбки віддавав би я
 не задля тих,
Що беруть загадково
 мою збілочку в руки,
А для тих, що публічно:
 за жарти — сміх.

Молодого солдата
і сивого майстра
Я узяв би в обійми своєї душі,
Як ретельний коваль,
я кував би їм настрій,
Добрий настрій, який,
хоч пиши не пиши,
Не збадьориш отак,
як репризою в цирку,
Не відчуєш
на слух і на смак,
Наче в небі за хвіст
ухопив чудо-зірку,
Наче дохне у тебе під чоботом
сірий слимак
Недотепи-нудьги...
І поет,
мій колишній колега,
Після своїх поетичних нарад
Причвалав би до мене,
до Попова Олега,
Як до невропатолога — невропат.

А я сам,
і на хвильку не роблячи крену
До міщанської ліри,
компромісам — чужий,
Випускав би щодня
на широку арену
Самовідданий жарт,
той, що ріже все сіре й нужденне,
Мов несхитная сталь,
і не знає в роботі іржі!

КАЧИНИЙ МОНОЛОГ

Потомились ми з моїм мисливцем,
Він уже без ніг, а я — без крил...
Як там каченята у домівці?
Чом таке безмов'я надовкіл?
Ми з моїм мисливцем не спочили
І на мить відтоді, як почув,
Як відчув мої безшумні крила
Й геть лечу, світ за очі лечу,
Виснажена летом-перелетом
(А услід, як вирок: не втече!),
Схована печальним очеретом
Від убивчих кроків і очей.
Весело йому в його мандрівці,
За останню мить чіпляюсь я...
Потомились ми з моїм мисливцем,
Тільки втома в кожного — своя.

* * *

А в лісопарку — солов'ї,
Тисячолітні солов'ї,
Вони й Ромео та Джульєтті
Рулади сипали свої,
Оті ж витьохкували трелі
В альковах ночі потайних,
Аж поки в неба на тарелі
Не загарчало сонце: гріх!
І на святенницькій планеті
Під пал безбожних молитов
Старі Монтеккі й Капулетті
Вчинили замах на любов.

НАДВЕЧІРНІ ПТАХИ

Птахи дивнії на полотні,
Він їх бачив живими.
Ось два сині й, неначе в огні,
Кумачевий між ними.

А на другім — нема таких фарб! —
Як міраж. А на третім —
Золоті-золоті, наче карб
На музейній монеті.

Мить була — так осяяло їх
Межи хмар межигір'я,
Він хлюпнути захоплено встиг
Неземне надвечір'я
На полотна. О щастя! На них
Вічність зоряно грає...
А невіглас промимрить:
«Таких у житті не буває».

РЕКВІЄМ

Ми багатьох пережили,
Отих, що в серці і донині,
І за святковії столи
Звемо безсмертні їхні тіні.

А той, хто лихо перебув,
Старіє і до згадок схильний,
На пам'ять друга слово «був»
Кладе, мов камінь надмогильний.

О, скільки, недругам на страх,
Нам треба знищити страхіття,
Щоб окупилося в віках
Невічне наше довголіття!

* * *

А безіменних не було —
Ні висоти, ні тих, що брали
Ту висоту, слизьку, як скло,
І на вершині помирали.

В снігу лежала горілиць
Вона, безвуса їхня слава,
А вдома ждали — прийде Гриць,
А вдома ждали — прийде Сава.

І, все покинувши, аби
Здобути дітям долю кращу,
Взяли з собою в погребі
Висотки назву немудрящу
Тутешні вдови: споконвік
Вона для них — Зелена круча,
А може, Тиха чи Ревуча,
Бо навесні струмочок біг
Повз неї... Твердити вагаюсь —
Як звалось це смертельне скло
До нас. Але заприсягаюсь,
Що безіменних не було.

БАЛАДА ПРО ДОКТОРСЬКИЙ ДИПЛОМ

16 вересня 1906 року з пагоди 50-річчя Ів. Фрапка вчена рада Харківського університету з ініціативи прогресивних його діячів одногоспо обрала Франка, як визначного журналіста і письменника, почесним доктором російської словесності без подачі дисертації та без іспитів. Під тиском революційних подій царське міністерство освіти змушене було це підтвердити і надати І. Франкові почесний диплом.

(З документа)

Похмурі, мов кінець уздріли світу,
Темніш від почі, на початку дня
У царським департаменті освіти
По формі вчене падають звапця
Іванові Фрапкові, й крешуть іскри
З очей чиновники — аж до міністра:
Ах Харків, ач який, а щоб ти луснув
З твоїми вільнодумцями,

з гуртом

Професорів крамольних,
з малоруським

Твоім акцентом!

Докторський диплом
Присвоїли... Кому?

Але — пі слова,
Й дають диплома бунтареві з Львова,
О ні, не справедливості заради,
А з пам'яті про той зловісний день,
Що спорудив студентські барикади

І страйк підняв на Гельферіх-Саде! *
Іван Франко!.. Він їм давно відомий
З реляцій незчисленних шпигунів:
Не те що кожне слово — кожна кома
В його писаннях — бомба! Буря! Гнів!
Не тільки там, де рішників оселі,
А й тут спажнув, зухвало заворів...
Чи ж не тому — пролог до «Моїсея»,
Щоб гехнув епілогом — крах царів?!
Ох, Україна... «Дай землі! Дай неба!
Ще й рівності! Ще й волі!» Ну й біда.
Ні крихти б їй довіку. Але ж... Треба!
Геть з пам'яті павіки... Нагада!
Бач, велета якого у Карпатах
Собі зростила півним бунтарем:
Не гірш від того карного солдата,
Що зве своїм безсмертним Кобзарем!..

Сопуть носи, риплять ретельні пера,
Мов плахи — департаментські столи,
І на гербах казенного паперу
Аж казяться згорбачепі орли.
А Харків, той, що в кулаку затиснув
Прощальпу камешюку з барикад,
Вітав того, чия висока пісня
До нас летіла беркутом з Карпат;
Хто, грізною покликаний добою,
Долав безкрилих буднів сірий плин,
Як вільний дух, що тіло рве до бою,
Як вічний рух, що прагне лиш вершин.

* Завод у дореволюційному Харкові.

НА БАШТАНІ

Ох і жилося на баштапі,
Де цілий день — аніцвірінь.
Лише ординці голоштапі
Атакували наш курінь.

Недбало сів реактивний
Висотпі відгуки лупи
На степ вусатий переджнивний
І на рекордні кавуни.

Хмаринка пір'я алебастрове
На тло ронила голубе,
Кружляв шуліка й, мабуть, заздрих,
Що вітер пух на ній скубе.

НІКОЛИ НЕ ЗВИКНУ...

Ніколи не звикну
до за́грав досвітніх,
До барв невичерпного заходу.
Ані до міражних
тремтінь верховітних,
До щастя первинного захвату,
До сонця,
що реготом б'ється у вікна,
Вистовник пори нерозлюбної...
Довіку й до тебе
не звикну, не звикну:
Останньої,
Першої,
Згубної.

МАРСІАНКА У СИНІМ ШОЛОМІ

Марсіанка у синім шоломі,
В золотім, як реклама, плащі
Оселилась у нашому домі,
На балконі живе, на плющі.

Причепилася цупко до нього,
Тріпотить, як метелик пічний...
І, покинувши звіт свій річний,
Знаю: ходить з упертістю йога
Мій сусіда мовчун-рахівник
На балкон... Як же скоро він зник
Відтіля повертатъ аж ураці,
Коли з двору вивозять сміття!..

Цілу піч він плете марсіанці
Про своє невеселе життя:
Про невдячних дітей, і про тещу —
Джерело його хатніх страхіть,
І про чортів коліт, і про те, що
Так на світі немислимо жити.
І стоїть, і стоїть на балконі
Бідна жертва дрібних помилок,
І ряхтить на тремтячій долоні
Марсіанського щастя пилوک.

ВІРНІСТЬ

Всьому буває край: грозі й навальним зливам,
Рубіж і для сльоти, і для вітрів лихих...
Можливо, біля вас я був би незрадливим,
І це була б межа розчарувань моїх.

А може, я й тоді губив би милий спокій,
А може, й біля вас чогось жадав і ждав,
І тільки їй одній — поезії жорстокій —
Всю кров моїх тривог офірно віддавав.

У КИЇВСЬКОМУ БОТАНІЧНОМУ

А я й не знав, що світ увесь бузковий,
Геть до кінця казковий, фіалковий,
І білий, отакий, як в снах бува, —
Аж обертом від цього голова,
Аж не вмістить очам його суцвіття,
Не осягнуть усіх одтінків віття,
Не звикнути до пахощів тих віт...
Хіба ж я знав, що віп з бузку, наш світ!

ГУРМАН ВІД ПОЕЗІЇ

Памфлет

Гурман від поезії любить,
щоб усе́пке було йому ніжне,
Таке розмальовапо-піжне,
аж із тим, що насправді, — розбіжне,
Аби висли рядочки
віночком картинпо-барвистим,
Лубочним разочком,
разючо-пейзапським намистом.
Гурман від поезії любить,
щоб усе було модно, модерно,

Так модерно, аж нерви
ту модерність жеруть ненажерно:
Ні думок, ані серця,
тільки право — плескати у долоні
І рабом відчувати себе
у дурнім, у дурманнім полоні
Горс-слави чужої.
О, гурман від поезії любить...
Щі, брехня: він не любить,
а холодно хвалить і гудить,
А до музи живої
і діла нема пустомелі,
Що у ліжко бере кілька строф,
як дешевих кокоток з пацелі.

ОЦЕ — ЖИТТЯ

Під неситий зойк хижачок-сойок,
Під безгучний розчерк ластівбк
Депь новий, умивапий росою,
Робить у незнапе перший крок.

Він іще ромаптик, ще не практик, —
Що йому судьби дев'ятий вал:
Слушна мить розщеплених галактик,
Кв'азарів страшний потенціал?!

Він собі у всесвіті існує,
Ниточку буття свого снус,
Безтурботно й весело веснує,
Знаючи, що й вечір настає.
Зпаючи, що й осінь настає.

* * *

Все не гаразд: і попесті, і війни,
І каверзи розбурханих стихій.
В музеях десь — все тихо та спокійно,
Але на злість безладності лихій
Нам віряться: високій нашій мрії
Підвладні будуть кожна ера й мить:
І пристрасті, й шаленства, і стихії...
І — хоч би що — на світі гарно жить!

* * *

Є місія, куди ми не вертаємось:
Життя, і держави, і міста.
На осях суміжних обертаємось,
А до них — пі стежки, ні моста.

Може, спершу й пишемо, і дзвонимо,
Віriamo: повернемося колись,
Поки у розлуках не потонемо,
Не збагнемо: під нами — інша вісь.

Поруч десь чужа планета крутиться,
Що в дитинстві нашою була,
Блідше, забувається, забудеться,
Стане тільки тлом і тінню тла.

Аж під старість, часом несподівано,
Неймовірним вибухне жалем,
Забричить забутими мотивами,
Пропливе ляльковим кораблем.

* * *

Добро і Зло в тривозі важу,
Гріхи й розгрішення земне,
Братерства міць, і силу вражу,
І вічне, й те, що геть майне.
Тремтять мої тарелі дивні,
Уважно гир пових ждучи,
І кожна — все на тому ж рівні,
Не переважена нічим.
А я?! Мов ревище ревуче,
Почувши серце,

«Вже пора!» —

Кажу —

й кладу своє горюче
На ту тарель, де біль Добра.

* * *

Я не сам по собі —
я продовження роду людського,
За моїми плечима
камішний і бронзовий вік,
На усіх чотирьох
я колись заповзав до барлогу
І на ноги зіп'явсь,
щоб у небі шукати доріг.

Я не сам по собі —
я рушинка чарівного руху,
Я без нього — щіщю,
я, у ньому окреслений, — все.

Всесвіт знає мене,
 й мої кроки, як музику, слуха,
І на свято жадань моїх,
 мрій моїх парус несе.

Я не щось і не хтось,
 не мізерна шліфувана ланка
В ланцюгу
 й не серійна химера примарного сну:
Я нестримний росток,
 неповторная барва світанку,
І нема мені меж,
 коли я ще й себе осягну.

* * *

Є стверджувальний жаль
 у радісних обжинках...
Настав мій щедрий час:
 віднині й почуття
І мислі віддаю
 не по частинках —
Всього себе.
 І так на все життя.

Всього себе — отим незнацим суддям,
Що матимуть свої відроди й біль...
Тож хай вшапують
 труд мій не погруддям,
А крихтою уваги.
 І не більш.

* * *

Осоненим ранком увінчана,
Від сонця й сама золота,
Іде за метеликом дівчинка,
І це вже для неї — мета.

А він без мети, просто з радощів,
Бо день цей на світі живе,
Купається в мареві пахощів,
Кружляє, летить і пливе...

1972—1973

* * *

Закинь мене, машино часу,
У праліс мамонтів і мавп,
Де б ні електрики, ні гасу
В печері темній я не мав.
Щоб океан об скелі терся
Й стогнали привиди сторіч...
Та залиши мені це серце
І залиши мені цю піч!
Хай навіть місячне проміння
Було б незнане тим лісам,
Я іскру б викресав з каміння
Й при ній на брилі самотинній
«Я син твій, людство», — написав.

ДО ЛІТОПИСЦЯ

Ще прийдеш, літописцю, чи ти є?
Писатимеш чи вже й тепер почато
Неквалне й чесне свідчення твоє,
Узяте міцно в мудрості лещата,

Де все підвладне пристрасті одній —
Віки й хвилини, думність і буремність,
І неподільно володіє в ній
Твоім пером сама лиш достоєнність.

То що ж, пиши.

Пиши і не шукай
Ані благословінь, ані прокльонів,
Обов'язком натхнення спонукай,
Бо ж він один твоїй подвиг узаконив.

Пиши про все: про тишу й буруни,
Про більма рабства й гострозорість волі,
Але прошу тебе — не омиши,
Не обійди суворі паші болі.

Адже в годипу грізну і лиху
В розбурханій глобальній завірюсі
Вони на магістральному шляху
Нам не були затримкою у русі.

Жадаючи лише звитяжних віх,
Ми — будівничі, воїни й поети —
Не раз переступали через них
Чи геть з путі скидали у кювети.

На ґрунт вони лягали і на лід,
Коли повз них ішли комбайни й танки,
Й докірливо дивились нам услід,
Як збпалу покинуті коханки.

О, нам здавались зайвими вони,
Причепливими нам вони здавались.
Та на риштовці й па полях війни
Десь муляла й пекла болюча жалість,

Глибинний жаль за м'якістю сердець,
Безглуздою у вирі песлокою,
І десь щасливий видівся кіпець,
І щоб тоді не тільки — павпростець,
А й стежкою вибагливо виткою...

Я знаю, літописцю, ти вже тут,
Між пами ти, живий, хоч і незримий,
І кличеш нас на свій верховний суд,
Пройшовши мідні труби Риму й Криму.

Пиши про все: про хмари давнини
Й про сонце на безхмарних хмарочосах,
Але прошу тебе: не ом이니
І не обмов тих болів безголосих.

Поглянь: це ж нишком витерта сльоза,
Вопа героя в путь випроводжала.
Зваж і її на точпих терезах
І з подвигами поруч — на скрижалі.

ПЕРВОЛЮД

Оптимістична гіпотеза

Не Адам, не утриманець божий,
Слабодухий святенник-ласун,
Аж ніяк не па Силу й Красу,
А на мавпу приручену схожий;
І не склевний пітекантроп,
Цей монтаж, мудрий плід профанацій,
Чий не здатний до мислення лоб
Підозріло нагадує «наці»;

І не той, що із первісних мас
Перший вигадав звіру на згубу
Катапульту, й сховав про запас
Купу м'яса, й, ошкіривши зуби,
І шматочка не дав задарма,
Боронив від голодних старанно,
А прийшла голозуба зима —
Зголосив себе Першим Тираном.

Чи ж це люди?

Та був-таки, був
Той, із серцем живим, не жадібним,
Котрий те, що кмітливо здобув,
Ніс істотам,
до себе подібним.

Їли діти, свої і чужі,
Їло плем'я, щасливе до болю,
І лежав у крові, як в іржі,
Дикий вепр,
що поліг у двобої.

І стояв коло трапези він —
Годувальник, вигадник і майстер,
І з якихсь потаємних глибин
Нетваринне підводилось щастя.

І не знав ні диявол, ні бог,
Що у звоях печерного диму
Тут прокинулась перша любов,
Народилася Перша Людина.

НА КРИЛАХ ЛІТАНИ

Триптих

...Повертаються титани
Із далекої Літани...

ПАВЛО ТИЧИПА

I. У с п і

Як у дитинстві, сниться: я лечу.
Це ж я у сні росту, це я зростаю.
Скоріше, мамо, засвітіть свічу
І розбудіть: ви ж бачите — літаю.

Ще й залечу, і більш не прилечу,
І вам додам турботи і скорботи...
Не кваптесь, мамо, засвітіть свічу
І припиніть нічпі мої польоти.

Бо я вже налітався досхочу,
Тут тісно, мамо, б'юсь об стелю хати...
О, пожалійте, засвітіть свічу,
У мене й крил немає, щоб літати.

II. Л е г е н д а

Верхи на хмарі лечу без мотора,
Десь по дорозі кивну метеору,—
Так не певніше, зате веселіше:
Хмара, як хоче, гойдає, колише,
Серце моє вільним рухом тривожить,
Тіло моє на осонні воложить.

Йй заманеться — півнеба захмарить,
Громом розколеться, градом ударить.
Йй тут же, покїрна вибагливій митї,
Сонце поверне незрячїй блакитї.
Мчу, родичаюсь на нїй з вітрюганом...
...Я не ловив її в небї арканом,
Стала конем моїм на видноколі,
Сивкою-Буркою — з власної волї.
Тим-то й у злагодї, тим-то і дружим,
Тим-то й очей проти сонця не мружим,
Тим-то грозою серця розважаєм,
Тим-то батїг і вузду зневажаєм.

Поночі я після маандрів останніх
Змилепу хмару поставлю до стайні,
Корму їй всиплю у торби всесвітні,
Хай собі хрумає зорї досвітні.

III. К р и л о

Я везу в літаку
ясен світ, сіверянку-коханку,
Бїлу нїч на крилі...
А чи встигну
за мить до світанку?
Щоб і ти, мїй Дїнець,
і твоя комишева заплава
До схід сонця були,
мов на денний причал переправа.

Я везу од Неви
бїлу нїч і від згадок хмелїю:
Як любилися ми!
Зливу хмелю для тебе волїю,

Не коханка ти, ні,
 ти судьба моя, піченько біла,
Тим мостом розвідшим
 нас повік розлучити песила:

Сліпакам-ліхтарям
 наше сяйво збагнути не дапо;
Завидющим морям
 не буяти, як ми, океанно.
...Очерет, очерет,
 Слобожанщини шепітні джунгли.
Ваших барв ясноту
 від мазайла-квача збережу я.

Біла ноче, пора!
 Ось вже й вогники льотного поля.
Де ж ти є?! На крилі
 ребра, місяцем сріблені, голі,
Й хтось на чатах стоїть
 за тополями, ген за бар'вром,
За дрімливим Дінцем,
 за сипучим піщаним кар'вром;

Хтось у пітьмі густій
 повні пригорщі зір набирає —
Та й під ноги мені;
 щедрим серцем соромить, карав;
«Чи ж не я тебе ждала,
 з чорнильних небес виглядала,
В чорночубім гаю
 всі слова незабутні згадала!»

Ухнув сич на вербі,
 обізвався бугай на болоті...
Це ж цариця моя,
 ніч південна у зорянім злоті,

Зустрічає мене,
білій — усмішку пле не ревшву,
Гладить чорний комиш,
мов коня нерозчесану гриву.

* * *

Ще поки зустрічаються знайомі
Й питають не спляючись: — Ну як? —
Ще поки не па крапці, а на комі,
Утомлений, спляюсь,— добрий знак!

Боюсь безлюддя вулиць велелюдних,
Самотності в життєвому бою,
Суцільної святковості без буднів
І крапки без продовження — боюсь!

ЗВИТЯГА

У вічі Небуття
Зирнуть не смію...
Коли? Якби знаття!
Тремчу. Німію.

Ач, лічить мої дні
Тупе, безлике...
А що воно мені?
Цабе велике?

Воно ж мені не суд —
Чому ж я сповідь
До ніг його песу,
Немов попові?

Воно ж ні «бе» ні «ме»
В життєвій вроді,
Сліпе, глухоніме,
Н і щ о, та й годі!

Не плоть воно й не дух —
Нудна статичність,
А в мене — плідний рух,
Мінлива Вічність.

Мажорне в мене «до».
Діези в пісні:
Завжди не тільки до,
А й красне — п і с л я!

Отож не підкорюсь,
Ногою тупну,
На хвилю переллюсь
Та й перехлюпну!

Над ним перекочусь
Дев'ятим валом,
З незнаним обіймусь,
З отим зухвалим,

Що греблі часу рве
У творчій поті,
Вкорінено живе
В живій роботі.

* * *

Не те невичерпне, що повне й глибоке
(Все 'дно його вип'ють і висушать роки,
І стане безводне, піщано-пустельне),
А те невичерпне, що вічно — джерельне.

ГІТАРИ НАШОГО СТОРІЧЧЯ

Гітари нашого сторіччя,
Я не збагну, я не збагну,
Чи ви сучасне протиріччя, —
Я не збагну, я не збагну —
Чи погляд ви у давнину?

Гітари нашого сторіччя, о гітари,
Хто ви такі — оази чи міраж?
Заморських какофоній Ніагари
Чи рідний, мов струмочок, смуток паш
За тим, що безнадійно кличе
В алеї мрій, в клепове забуття,
Де солодко зітхають почуття
І все ясне — павмисно таємниче?
О, хто ви, хто ви є,
Дрімоти й трепету вибагливе злиття,
Гітари нашого сторіччя?!

Ви кличете — іти мені чи ні? .
Ви маните — повірити чи страшно?
А що, як ви — примари учорашні
У модній машкарі, мов у броні?
Покличете у затишок — і в зуби,

Заманите у присмерк — і ножем,
Тупим ножем злові, зневаги й згуби,
Що з хижих струн жеребчиком ірже,
Шалінням плоті ніжність нам калічить...
О, хто ви, хто —

пора б і знати вже,—
Гітари нашого сторіччя?!

А може, ви, гітари, о гітари,
Не вбивці, а лише незграбні лайдаки,
Комічно осучаснені гусари,
Які змішали карти і віки,
Рейтузи й шорти, маски і обличчя,—
То герлс, а то кабацькі співаки,
Гітари нашого сторіччя?

І все-таки чомусь я вірю вам,
Напруженим і чуйним вашим струнам...
Не можна ж так — не вірити словам?
Не можна ж так!

Ще є зелені вруна...

Й кришталь джерел...

І звуки, як бальзам...

І вірності нестоптане величчя...
Я незабутнім Лоркам вас віддам,
Замріяним отим бунтівникам,
Чий перебор на битву честі кличе.
Й тоді вже я збагну,
Тоді вже я збагну,
Мої ж ви горлиці,

о, я вас ще збагну,
Гітари-чари нашого сторіччя.

БАРКАРОЛА

Звучить в'єтнамська баркарола,
Тонкий дівочий голосок,
Мов із полум'яного кола
Пробився хлібний колосок.

Живий усім навдивовижу,
Він славить сонячність полів...
Як він у тому пеклі вижив,
Назгарищі не спонелів?

Як не ослабли перви-гальма,
І де той дух узяв броню
Проти навального папалму,
Проти пещадного вогню?!

Ні, не навік пустельно-голо:
Т а к и м — родитиме й пісок...
Звучи, в'єтнамська баркароло,
Ранковий щебет-голосок!

Це ж промінь, плекакий віками,
Крізь тьму пробитися жада,
Як дужий паросток — крізь камінь,
Крізь греблю — повені вода.

* * *

В усьому, що несе добро,
А не хорали й не догмати,
Є сенс, є корінь, є ядро,
Є мисль — душі сувора мати.

Краса буя — вона не спить,
Красу плюндрують — б'ється в муках,
Щоб хаос вічних лихоліть
У мудрих підкорить сполуках.

Не бійся чорних рівчаків
На стомленим її обличчі;
Її безсмертя — біль і гнів,—
Мов виклик вічності у вічі.
Безбарвну формулу суцвіть
Знайди — й розквітне узбережжя,
Де в часі й просторі тремтить
Жива межа твого безмежжя.

* * *

Земля як пахне! Як пахтить земля!
Який від неї дух, яке пахіння!
Я мимохіть усе її суцвіття,
Дароване безмежністю і миттю,
Вдихаю вдячно зблизька і здаля...
О, як пахтить запліднена земля!
Коло раїв і царств не упадаю,
А їй — уклін, а їй — земний уклін.
Навколішки стаю і припадаю
До борозни, й з натруджених колін
Не підведусь, аж поки голос рідний
Не вчую,— прошепоче колос плідний,
Що я землі цієї вірний син,
Її святих зворушливих глибин,
Її щедрот, і ран, і болів гідний.

* * *

Давно розвіялась омана,
Для предків мила мимохить.
Нам з неба падає не манна
У круговерті лихолить.

У дні напруги превеликі
Дають нам хліба і снаги,
А не оті молочні ріки
Й не киселеві береги.

І що нам ідоли бляшані
Чи дерев'яні, навісні?
Робочий піт у нас в пошані,
І мозолі у нас в ціні.

І, поки так у світі буде,
А не інакше,— буде й світ,
І сіль землі, робочі люди,
Що вклали в землю кров і піт.

* * *

У коханні освідчуюсь рідній землі,
А вона, мов глуха і байдужа,
Хоч і чує всі шелести й згуки малі.
Ніжна.

Уважна.

Дужа.

Я присягу на вірність Вітчизні даю,
А вона? Не звертає уваги?

Але стежить, як десь у москітнім краю,
Невтолимої сповнені спраги,
Романтичні геологи йдуть,
І вночі на бульдозерах ревно,
Новозрубам торуючи путь,
Мотористи вартують недремно.
І тоді простягаю суворій добі
Серце й руки робочі
Й відчуваю в ту мить на собі
Батьківщини просвітлені очі.

* * *

І слово пахне, як земля,
Як хліб, як кров, як віта кожна.
Йому без запаху не можна,
На щирій подвиг неспроможне
Воно без пього — сіра тля...
І слово пахне, як земля.

Вдихни, коли воно живе,
А не змайстроване знічев'я,
І ти почувш, як тече в нім
І різноцвіття степове,
І господарчина печеня,
Й по ринві дощик, бо — живе!

А ще ж бензиновий вітрець
У нім від тракторного поля,
І в лузі скошений чебрець,
І сонцем заткапа тополя,
І комбайнерів руки голі,
І на леваді гурт овець...

Щоб юнацькі голоси
Надихали зодчого
На безпечний світ краси
Для спокою отчого;

Щоб музейною була
Зброя літ відділених
І високістю жила
Мрія крил пелітанш.

Я за те, щоб рід людський
У достатку множився
І за хліб пасущий свій
Радіспо тривожився.

БУДУЄТЬСЯ ДРЕС

Сонцями, що попадали з небес,
Прожектори на кранах будівельних,
І чути, як шерпаве слово «ДРЕС»
Вдирається в безмов'я піль пустельних.
Усе навкруг — не так, усе — не те,
Що вчора — не звичайне, не домашнє:
Мізерним видається учорашнє,
А завтрашнє, як Муромець, росте
Казково, щохвилино... Гей, пащадки,
Якби ж нам літописців вільний час,
Лишили б ми не ці скупі нотатки,
А фоліанти спогадів про пас,
Полотен стос — олійних і постельних,
Щоб жоден дель у безвісті не щез...
А поки ось: шерпаве слово «ДРЕС»
Та плями сопць на кранах будівельних.

* * *

Коли обмеження приходять
До необмежених сердець,
Шалені згадки колобродять,
До прірви кличуть навпростець.
А ти від прірви одвертайся,
Переступи зловісну грань
І не до підсумків звертайся,
А до нездійснених дерзань.

* * *

Хтось же та й придумав
І на люди виніс:
Поки сонце зійде,
Роса очі виїсть.
Мабуть, бідоласі,
Щоб сказати н а в і ч н о,
Узнаки далася
Не роса лірична,
Не ота срібляста,
Що по віршах бродить,
Афоризми сіє,
Сіє, та не родить,
А ота, що з ночі
Хижо випадала,
Наймитові очі
В полі виїдала.

* * *

Благословен

хліб, зрощений удома.
Заморський, мо', й солодший, але свій,
Що зріс у полі, де точився бій
За волю й правду й де свята утома
Твоїх батьків і гіркота їх мрій,
Обпалених огнем,— він найдорожчий,
Він — найсолодший.
Навіть — пайковий.

Овіяний тривогою, журбою
Чи радістю розбуджений, кажу:
Любов до нього в серці збережу,
Аж поки серце б'ється. І з собою
Візьму краєць, мов краплину болю,
Мов іскру щастя за оту межу...
Благословен
хліб, зрощений тобою.

ЯБЛУКА

З «Чернігівських фресок»

Яблука з Довженкового саду,
Мати ще цю яблуню садила,
Музі українській на відраду
Сина під ту яблуню водила:
— Уродила, бач, яка рясенька...—
Човен на приколі.
Сохнуть весла.
Десь там у глибинах:

— Мамо... пенько...

Десно моя, Десно, красна весно...—
Хто човна відченить від приколу,
Розігне веслом деснянські хвилі?
Верпеться Сашко чи вже ніколи
Не побачить віти обважнілі?
Хмара суне. Мабуть, бути граду,
Бути зливі. Хмара суне чорно...
Яблука з Довженкового саду
Пахнуть гірко, ніжно, неповторно.

ПЕТЕРБУРГ. ПЕТРОГРАД. ЛЕНІНГРАД

Петербург... Петербург...
Я не проти екскурсій,
Та мені заважає побачити гід,
Як нащадок арапа в лицейській тужурці
Відкриває патхенно непізнаний світ;
Але рупор гучний заважає почути,
Як на площі Сіпній рве серця барабан
І над Вершником Мідним илыве, мов отрута,
Повеп свисту шпіцрутешів певський туман.

Петроград... Петроград...
Я не проти музеїв,
Але віри не йму: та невже експонат
Не уламок бездушних чужих колізеїв,
А у Смольний — червоногвардійський мацдат?
І чого б не віддав я, якими б сльозами
І мольбами не вимолив я у сторіч,
Щоб ожив броньовик на Фінляндським вокзалі
І правицю живу простягнув нам Ілліч!

Ленінград... Ленінград...
Я не проти пояснень,
Хай тлумачить усе фахівець до пуття,
Але так, щоб не гасло болючо-невгасне
На слизькій на смертельській Дорозі життя,
На крихкій отій кризі — шаленій дорозі,
Де, як вирок можливий, риплять полози,
Щоб опухлим по крихті роздати в облозі
І під стогін зепіток розтануть в пурзі.
А коли ти — музей, то ліпні свої стелі
Покажи і позначений біркою трон;
Геометрію в просторі — чудо Растреллі;
Узаконений песмак астральних колон.
Але суть свою — геть з путівничих буклетів,
З традиційних тирад,
З екскурсійних цитат,
О колиско жива бунтарів і поетів,
Кров доби —
 Петербург,
 Петроград,
 Ленінград!

22 ЧЕРВНЯ 1971 РОКУ

Та про що ж, як не про це я мріяв
У боях за острів Вуортсу,
Щоб народ мій знов орав і сіяв,
Відродив сплюндровану красу!
І на що ж іще надію мав я
За дротами Пьолітц-таборів,
Щоб оце пахуче різнотрав'я,
Червень цей ніхто не попелив!

А чого ж іще жадав і прагнув
У нищівнім кратері війни,
Щоб єдину в світі нашу правду
Попесли із рук моїх сини!

* * *

З далеких днів, з дитинства, може,
Прийшла і на привалі жде:
«Тремтїть, недобитки ворожі,
Червона Армія іде!» —
Знайома пісня призабута...
Сурміть на свято, сурмачі,
Бо вже й перейдено, й здобуто
Відт́оді — спробуй полічи!

Та ні, не буду я лічити:
Коротке слово у бійця,
Канон римованого звіту
Суворим дням не до лица.
Було — в сиваському болоті,
Під Сталінградом і на Шире
У всього світу на видн́оті
Ми довели в крові й у поті,
Що нас і дідько не бере!

Отож і кличе, і тривожить
Та пісня і до лав веде:
«Ми стали волі на сторожі,
Її не зрадимо ніде...»

ЗБРОЯ НАТХНЕННА

Не воював: не знали руки зброї.
І не влучав на стрільбищах у ціль.
Над книжкою безсонною порою
В очах пекла почей безсонних сіль...
Над книжкою. Над зошитами учнів,
Над хибами й просвітленнями їх.
І паціляв слова юпацькі влучні
В опудала кошлатих літ старих;
У чортovinня й мороки болота...
І повставали Разін... Кармалюк...
Болотников... І Довбуш... і голота
Сокири й вила брала в них до рук;

І прапори кривавились, мов рани
Борців за небувалий в світі лад:
І повпилась життям fata morgana
У полум'ї робочих барикад.
Не воював?

А хто ж у міннім полі
На Курській нероздуженій дузі
Пригадував дитинство й вас у школі
І «геть!» казав непроханій сльозі?!
Грудьми і коліньми міряв перелogi,
Не опустивши й разу голови,
І по-пластунськи повз до перемоги,
В яку його навчили вірить ви,
Учителю!..

Ви зброї не тримали
В руках?

А хто ж безстрашно на Дніпрі
Уплав, коли понтонний міст зірвали,
Добувся острівця і на зорі
Там висадив десант?

І до загину,
До Зірки, що її посмертно заслужив,
У серці мав безсмертну Батьківщину,
Яку пізнав уперше з ваших слів,
Учителю!

...З очей короткозорих
Вона таки скотилася, сльоза,—
Зоріти їй, пречистій, на просторах,
Де в пам'яті нещадній воскресла
Ота смертельна битва під Берліном:
У танку мчав таранити рейхстаг
Іще один, рідніший вам від сина,
Іще один, той, що поліг в боях,
Як вчили ви...

Стоять в строю герої,
І сплять в полях герої вічним сном,
І кожен мав священну вашу зброю.
І кожен знав натхненну вашу зброю,
До бою брав надійну вашу зброю,
Учителю,—

чолом же їй, чолом!

* * *

Комусь, не мені, не для мене,
Колись, не сьогодні, т о ді,
Всміхнеться моє безіменне,
Відіб'ється в чистій воді —
Не знаю, чиєю красою,
Якою з нежданних прикмет:
Дівочою диво-косою
(Не модний сьогодні портрет!),

Чи блиском очей електронних,
Які не замінять живих,
Чи глибом урочищ бездонних,
Що прийде на хатній поріг
Як родич...

Єдиноплемінна

Себе не впізнає земля,
Комусь — не мені, не для мене —
Засіє арктичні поля,
Приборка чудовиська дикі,
Пригасить фанфарний мажор
І виставить замість мотики
В музеї сучасний мотор.
І, може, мов зірка невгасна,
Діставши безсмертя собі,
Я б гірко ридав за сучасним,
За віком моїм, далєбі.
О ні, я себе не морочу, —
Пощо утопічний екстаз? —
Та хочу цього чи не хочу,
Я сам наближаю той час;
Підставив під нього рамена
Й тягар його чесно несу,
Хоча не мені, не для мене
Плакає він силу й красу.

* * *

Як тихо пам'ятники сплять!
Що їм у тиші боронити?
З площин дзеркального граніту
Упала тінь на сіножать.

І по дорозі у зепіт
У нього сонце зазирнуло,
Причепурилось і звернуло
У свій безкомпромісний світ.

Це за двогорбим перевалом
В однім увічнені строю
І ті, що полягли в бою,
І ті, кого закатували.

Ще не сьогодні я помру,
І знав давно без гороскопів:
Я міг лежати в цім яру,
Я міг лежати в цім окопі.

Дивлюсь на себе, мов у сні,
У чудо мертвого свічада
І викликаю з диму й чаду
Війни примару по війні.

Вона дрімає, лівьки йти,
Йй тут немає що робити,
Бо перекошені роти
І те «ура» песамовите
Уже прикрашено в піснях
І відкарбовано у бронзі...

Стою, у землю вбитий цвях,
У потойбіччя на порозі,
Вдихаю пагорбів полин
На безгомінному осонні,—
Це й по мені бджолиний дзвін,
Це й по мені смутне подзвоння.

З «РОБІТНИЧОЇ СЮІТИ»

* * *

Екзотики в ливарні дуже мало
Для тих, хто звик до запаху металу,
До вітру з калориферної сітки
Й вібраторів первової чечітки.

Екзотики в ливарні не помітять
Той, кому ківви буянням лави світить,
Кому не висихає піт на лобі
І гаснуть іскри на брезентній робі.

Та відступили на крок від прохідної,
Де шати лип, і канни, і левкої,
І, паче сповідь, аж до сліз відверта,
Розрадний сум скрипкового концерту
Із радіо, — й відчуєш серед цвіту,
Що саме там твій мудрий корінь світу,
Де запах земляного перегару,
Й, мов криголам, провадить автокару
Дівча у засмальцьованім береті,
Таке серйозне й модне на портреті,
Що з рамки степда синіми очима
Вдивляється геп за кордони диму,
За ручаями з'їдену яругу
В перукотворпу обрієву смугу.

ТРЕТІ ПІВНІ

Відшуміли ночі зливні,
Проводили й горобину.
Чуєш, чуєш — піють півні
На світання, па годину.

Перші піють ще спросоння,
Другі знають: їх почують,
Треті, дня сини законні,
Вже не піють, а віщують.

Жду їх, жду, коли довкола —
Довгоруки тіні ночі,
І крізь хмари сонце кволе
Продиратися не хоче.

Жду їх, жду, коли годинник
Зупиняється зловісно,
Й звуть сичі на поєдинок
Солов'я беззбройну пісню.

Бо здавен і аж донині
Ви усім пророкам рівні,
Сурмачі нової днини,
Треті півні, треті півні!

Чим завзяття ваше змірять?
Де взяли ви стільки сили?
Вас, — хоч вірять, хоч не вірять, —
Ждуть, щоб день оголосили.

* * *

Робітничча хвилино, яка ж ти коштовна,
Коли повнить твій відблиск
 турбота любовна,
Коли жодної миті
 в тобі не знеславив
Той, що креслив,
 і кроїв, і сіяв, і плавив.

Робітничча хвилино, яка ж ти велична,
Коли спаси,
 що чесно робила навічно,
Що у безвість ніколи
 не щезне безслідно
Те, що серцем зігріто
 і щедро, і плідно.

Хай щастить тобі скрізь, робітничча хвилино,
Й скромна слава твоя
 не мина швидкоплинно,
І вкарбується твердо
 у роки прийдешні
Навіть там,
 де простори планет нетутешні.

* * *

Щось буває таке непомітне
І величне таке водночас,
Що буття первородно коритно
Відступає від нього, від нас,

* * *

Із нічого в очах виникає
І твоїм аж до болю стає,
Кров'ю ран невидімих стікає,
Крильми птаха в вікно твоя б'є.
З чого твориться? Як воно зветься?
І чому не зважа па літа?
Соловейком забутим озветься,
Жайворопком свавільно зліта;
Прорікає мудріш від пророків,
Зпов утверджує радість ества.
І мовчить арифметика років
Перед шалом його торжества.

* * *

— Куди з букетом о шостій ранку?
— Піду зустрічу свою коханку,
Свою коханку, мою кохану,
Зі згадки вийде, мов із туману.
Вона так любить останні квіти,
Які овіяв осінній вітер,
І уп'ялося в них тихе жало:
То біла туга на них лежала.
Кохана з рук моїх квіти візьме —
Тугі, різьблені, немов залізні.
Та не поставить, як перш, у воду,
Простелить бережно біля входу,
Простелить райдужно при порозі,
В німому щасті, в глухій тривозі,
Щоб я пройшов по живім коверці,
Як по її вже осіннім серці.

* * *

Невже і тебе розлюблю,
Як вірші, написані вчора?
Здавалося, зрушую гори
І музам під ноги стелю.
Здавалосьь, розвідав у петрях,
У світлій безодні душі,
Слова незітерті, безсмертні,
Хоч кров'ю усі запиши.
Здавалосьь, оце — вже навічно.
Лише у мепі це жило...
А врапці читаю: все звичне.
Сто тисяч разів це було.

* * *

Нема миліших за твої листи:
І тим, що з дому,
Й тим, що пишеш ти,
Й тому, що в них
Розважливі слова,
Й тому, що пошта ця —
Тепер не польова.

* * *

У стотисячний раз відроджуся,
У собі відшукаю себе,
Змолодію в шаленому русі,
Мов гребець, що до виру гребе.

У стотисячний раз покохаю
І очима в сльозах проводжу
За моря — журавлиною зграю,
Ген за вітром — кленову іржу.
У стотисячний раз неймовірність
Притулю, наче добру змію,
До грудей і омані на вірність
Присягну на загибель свою.
І, зачувши сурму золотую —
Безоглядного серця наказ,
У нерівнім бою, в смертний час
У стотисячний раз упаду я
Й підведусь у стотисячний раз.

* * *

Було все відомо зарані,
Й мовчало воно до пори,
До вічно печальної грані —
Фіналу недовгої гри.
Суворості маю навчитись,
За тую ступаючи грань:
Щоб легше було розлучитись,
Не треба, кохана, прощань.
Зловтішні мої понеділки
Уже не віщують біду,
Як яблуко падає з гілки,
Дозрівши, — в дорозі впаду.
І нащо в журбі величатись
Примарністю давніх світань?
Щоб легше було розлучатись,
Не треба, кохана, прощань.

Вихоплю з перéгуку і гуку
Вітряного — давність молоду...
Дай мені довірливу руку,
Я тебе у юність поведу.

Крізь вечірню музику сипкопну
Й завіконну мирпу курявú —
У мою концтабірну й окопну,
У твою санротпу полкову.

Не для згадок і не для докорів
Тим, хто з нами солі пуд пе з'їв, —
Для оцих тремтячих осокорів,
Для оцих оголених гаїв.

Щоб сю ніч в нерівному двобої
Розпачу й надії, світла й тьми
Зірку провідну перед собою
Бачили у темряві, як ми.

* * *

Чи вмієш ти читати по очах,
Вичитувати з них чужі тривоги,
І рішення, й поразки, й перемоги,
Й закоханість у людях і речах?

Коли це й справді так — щасливий ти:
Світ збільшився в мільйон разів для тебе.
Від серця і до серця ти мости
Перекидаєш, бачиш сьоме небо
Чиїхсь надій і невимовних дум,
Прихованих від дотиків сторонніх...

Ось юпка в прибережному саду,
І яблуко у неї на долоні,
І сонна хвиля пробує причал...
Як сопячно! Але в очах дівочих
Ще свіжа незагобна печаль,—
Читай, мов сповідь, ці мовчазні очі.

Ось батько молоденький.

Кожну мить
Дитячих снів оберіга мовчазно:
В колисці первісток його рожевий спить,
І в батькових очах для зрячого — виразно —
Сто тисяч сонць. Їх бережно візьми
До серця, й сам, на диво, просвітлієш...
І що усіх філософів томи
Перед тобою, якщо ти умієш
Збагнуть очима й діда, і дівча,
Й молодиків закоханих натхненність,
Освячену їх захватом буденність,
Усю таємність їх і сокровенність,
Прочитану безмовно по очах.

* * *

Беру многобарвну палітру
І землю малюю мою,
Обличчям до сонця, до вітру,
До білого світу стою.
І хай мені гірко й сутужно,
Я сонце крізь ніч пронесу,
Дивитимусь ніжно й немружно
На цю неvigубну красу.

* * *

У присмерку
лиш контури існують —
Домів... дерев...
Без суті.

Без ества.

Лиш обриси уявні торжествують,
Боюся їх німого торжества:
Довільно википають і зникають,
Чи то живі, чи то папівмерці,
На щось невірогідне натякають
І тануть, мов сніжинки на руці.
Як розігнать їх тьмяність зловорожу
У спогадів химерному саду?
Я їх жену.

І я без них не можу.

Зрікаюся і зпов жадаю.

Жду.

* * *

І змилоствилось, і скоїлось,
Дощем упало на сади,
І напилось, і заспокоїлось
Усе, що мерло без води.

І, ніби трохи спантеличена,
У небі танучи, пливла
Та, що, незнана, непомічена,
Себе неміряно й нелічено
Усю до краплі віддала.

ЛЮТНЕВІ ЕТЮДИ

I

Хіба тільки в серці прикмети
Розбуджених березнем-піль?
Соляркою пахнуть замети,
Дзвін кузень луна звідусіль.

Зірки у майстернях ночують,
Мов крапельки поту рясні,
І оранку добру віщують
Ремонтників руки масні.

II

Чи це слова для віршів — «реманент»...
«Бензин»... «тавот»?
У здобгадках не мучусь...
Легка відлига лізе під брезепт,
І в цім —
веспи далека псминучість.

Зальотних птахів хвиля позивна
Ще не бринить.
Мовчать в степу сувої.
Іде ремонт.
Лаштується весна.
Й майстрам здається:
куля вся земна
Готується в цей час до посівної.

* * *

Електрична пилка,
наче джміль, у сусіда:
Все дзижчить і дзижчить —
капітальний ремонт.
Сонце сіється мляво
крізь листяне сито,
Загадково синіє чаклун-горизонт.

Вже пора б тому листю
по виярках тліти,
Від негод
мурашиний боронячи тлум...
Що за диво предивне це бабине літо.
І який в ньому чар!
І який в ньому сум!

* * *

Незчувся — утекли мінливі акварелі
З ясного полотна у присмерк цих долин.
На здибанку спішу з вечірньою зорею,
Бо тут її мені не видно з-за ялин.

Щоб до її чеснот хоч подумки припасти
Й очиститись на мить від злої метушні,
На гору видерусь,
на цей уступ стрімчастий,
Де тиша виграє на зоряній струні.

* * *

Люблю дере́ва розгалужені,
Зеленовіттям щиро здружені,
Коли в ясній небесній купелі
Мішають крони перехлюпані.
І навіть осені безлистяній
Не розлучити їх на відстані:
Гілками голими й тоді
Вони братаються в біді.

* * *

Жовтогаряче небо
вечірніх ліхтарів,
Із темного завулка
я в сяйво це забрів,
І моторошно стало,
і молодо мені,
Й затріпотіло серце —
метелик на вогні.
Вже й крильця опалило
йому отим вогнем,
Ще мить — і спопелів
перед прийдешнім днем,
Лиш попіл на порозі
залишиться... Нехай!
Аби воно ввібрало
цей райдужний розмай,
Уздріло, як регоче
з-під металевих брів
Жовтогаряче небо
вечірніх ліхтарів.

* * *

Сплять непробудно прозорі гаї,
Час уже бліднути молодикові,
Горлиці ніжні горлянки свої
Скоро настроять на флейти ранкові.

Як я люблю цей незайманий світ,
Цю, вже й без мене оспівану, землю;
Самодіяльність пташиних сюїт,
Кладок болотяних клавіші темні;

Років забутих воскреслі рої,
Сутінки думні і думи бузкові.
Сплять нерозбудно прозорі гаї,
Вдячні безсонному молодикові.

* * *

Крізь веселку пролетіла сіра птиця,
І на мить зробилась райдужною птиця;

Розітнулася над нею блискавиця,
І блакитною на мить зробилась птиця;

Спалахнула коло неї зоряниця,
І пожежею спажнула тая птиця.

І побачили усі, що птиця — сіра.
Утомилася, у затінку присіла,

* * *

Тополі і стовпи тікають у туман...
Тополі і стовпи,
 дроти й летюче листя.
Новий мікрорайон. Недавнє передмістя.
Тікають у туман
І яр, і котлован.

Змішалось усе:
 буденне і святкове,
Гудрону дзеркало
 і придорожний пил,
Накреслене у плані й випадкове.
Тополі і стовпи...
Тополі і стовпи...

* * *

Одне — із жолудя,
А друге — з гілки,
А як же здорово!
А як же гінко!
Вам височіти ще
Без мене кріпко,
Мої ж ви дітища,
Дубок і липко!

За рік піднесені
Увись надійно,
Як з вами весело,
Без чару — мрійно,

Без див — розважливо,
Без клятви — певно,
Без тиші — затишно,
Й у сні — недремно!

Не тим, що зелено,
Не тим, що гарно,
А мною звелено
Рости — й немарно!
А мною плекано
В мій час осінній.
Лети лелеками,
Пове пасіння!

* * *

І знову привиділось море,
Отари дельфінів і хвиль,
І штилю уявна покора,
І штормом скасований штиль.
А тут по-осіпському мжичить,
Оплакують літо сади
І чайкою спогад кигиче...
О море південне, — сюди!
Забав мене, вибав од смутку,
Безжурністю райдуг приваб,
Хлюпни на віконную лутку,
Де гріється сонячний краб.

ЕПІЛОГ

Перше слово прийшло. Буде й друге.
Буде третє, й десяте, й тоді
Котресь вляжеться твердо і туго
У своїм непорушнім гнізді.

На безжальному святі оглядин,
Де й півслова той суд не мине,
Я шукати до сотого ладен,
Аби справжнім було хоч одне.

ЦИКЛИ,
ПОЕМИ

II. Чорний монолог

Чорні плечі, чорні плечі,
Чорні плечі, чорні плечі.
За плечима — свист батіжний,
За плечима — рабські втечі.
Як же здвинути ці плечі?
Змурувать в єдиний мур?

Чорні руки, чорні руки,
Чорні, чорні, чорні руки —
Всі до мене, всі до мене:
«Дай нам стріли, дай нам луки,
Дай нам зброю в дужі руки,
Щоб скопав чужинець-щур!»

Дам вам зброю...

(Мовкне ліра...)

Ось вам зброя!

(О мадонно!)

Якби ж нам — і волі, й миру,
Щоб і буряно, й законно,
Щоб і грізно, і безкровно —
Полюбовно, молитовно?

.....

Чорні плечі — наче мур.
Чорні руки прагнуть зброї
Для не знаних досі бур.

Такий же чорний тягпе в бамбуки.
Бенкет, бенкет!
Запроданці — до столу!
Я вірив всім
і ось плачу́ стократ.
Рвіть на шматки.
Тут можна все за долар.
І смерть моя — у преїскуранті зрад.
Одумайтесь!..
В лакіз немає часу.
Жить.
Вижить.
Пережить.
Прожить.
Пропить.
Безмайбуття
їм креслить п'яну трасу,
І вічність в них вимінює за мить.

V. Монолог безсмертя

Катуйте мене, убивайте,
І пам'ять про мене топчіть,
І сад мій до пня вирубайте,
Та тільки про совість мовчіть!
Що совість? Розпнута гуманність,
За давністю знята з хреста...
Чому ж про любов і гуманність
Кричать ваші хтиві уста?
Топчіть. А до мене у гості —
Фрегати крилатих дерзань!
Я — долі, а дух — в високості,
І що мені морок і твань?!
Могутністю віри нової

Останній мій подих живе:
До зброї,
до зброї,
до зброї

Усіх волелюбних зове.
І мужність в серця їхні сіє
Безсмертний мій дух — санкюлот...
З дороги, фальшиві месії:
Квітається з рабством народ!

1961

Харків

МОЯ НЕЗАБУТНЯ ЛИТВА

Сосни Чурльоніса

Литовська осінь на приморських соснах
Смичком порд-оста грає.

Ну й вітрище!

У морі десь вітрила па шалапдах
Пошматував і, кинувши за борт
Сто тисяч тонн убивчої води,
Безбожникам

в напівоглухлі вуха
Шепнув давно забуте «Отче наш».
Органом солоденьким прозвучав
І тут же обернувся цей святийник
На посланця пекельного. І рве
З будиночків рибальських сірпий шифер,
Риданнями тривожить сон вдовиць,
Чиї чоловіки на дні балтійським,
І кидає до вікон наречених,
Чиї ще й досі в морі женихи.
А сосни що ж?

Лише верхів'я гнуться.

Та не пускають у глибинність глиці
Бешкетника. Й гудуть собі, гудуть.
Шумлять собі, мов сотні веретен,
Які снують дрімотну нитку ночі,

Балтика б'є у камінні литаври,
Балтика вітром зухвалим сурмить
На честь твою, Нерінго щедра,
Нерінго дужа.

Й коли ти дримаєш на рині
В час відпочинку
і сонце солоне голубить
Груди молочні твої,
пруткі твої стегна —
В тиші співучих пісків
чуть, як ворухиться плід
Рибальського вільного роду,
Що не буде йому переводу.

А л д о н і

Рафаель зупинився й сказав би: «Мадонна!»
Сивий Данте зомлів би: «Це ти, Беатріче?»
Я ж безмовно стою і дивлюсь тобі в вічі.
У святі. У відьомські.

Алдона! Алдона!
Тут не дикий причал, а трамвайна зупинка.
Тут не вогнища сніп, а вогні автофарні.
Як же сталося,
що в модній суконці литвинка
Завела мене усміхом
в сни легендарні!
Здався Вільнюс на мить
узбережжям пустельним...
Підійди, поцілуй —
і все обертом піде.
Для весільних шалінь
на човні двовесельнім
Я домчу тебе місячним шляхом на Ніду.

Щоб зірки не зирнули з небес на біду нам.
Щоб вітрець не поніс по світах поголосу,
Соромливо до нас пересунуться дюни
І підстелять, як рядпа, піщанії коси.

Н і д а

Тут сон столітній. Даль безкрая.
Мовчання вічного печать.
Тут навіть спогади мовчать,
Лиш чути, як пісок співає.

1963

Каунас — Зелений Гай

ЖИВОМУ ЖИТИ

Симфонічна сюїта

I

Пригадалась ізнов мені після давня —
«Сизий голуб водицю з криниченьки п'є...»
Це п'янючо запахло тополями травня
Кам'яне, асфальтоване місто мос.
Я у цім народивсь, і змужнів,
і донині
Городянином тут доживаю літа,
То чому ж мені видяться обрії сині,
Щовесни, щовесни — мої обрії сині,
Понад селами цвіт, що з вишень облита,
Коло чорних тичин білий хміль,
що так в'ється,
Край, де стало замріяним серце моє.
Де у синяві жайвір безжурно сміється,
Дикий голуб з криниці водиченьку п'є...

II

У кожного є згадка особиста,
Що зберігає дитинства смак і колір.
Пахтить вона бензином чи любистком,
Ліхтар чи сонях їй на видноколі

IV

Жовтіє кульбабка,
така ще зухвало яскрава,
Така не підвладна
свавільним гульвісам-вітрам...
На галяві світло,
мов зорі попадали в трави,
Ще й бризнуло сонце
па неї з березових брам.
Не вічно? Й не треба...
Малеча про літепло мріє,
А бджоли — про липи.
Нехай собі зміниться все:
Ну що їй, кульбабці?
Не сивіє ще — золотіє...
Коли ще той вітер
її по степах рознесе!

V

І раптом згасає певчасно,
Стає твоїм часом певчасно,
Немовби незпапе, пекдапе,
Незваною старістю дане.
І як ти йому без розпуки
Потиснеш простягнуті руки?
І як ти йому серед ночі
Поглянеш у Війові очі?
Звертайся тоді до песхильних,
До прадідів наших двожильних,
Що лап перед смертю орали
Й на свіжій ріллі помиралі.

VI

Я умру, а ти залишишся,
Білий цвіте край гори,
Від жалю не заколишешся,
Не зів'янеш до пори.

Я умру, а ти зостанешся,
Чародію гаю мій,
Від печалі не стуманишся
У байдужості німій.

Я умру, але під вітами,
Ніби й зовсім вже погас,
Ледве чутно я ще житиму,
Наче іскра, ще я житиму,
Знаю: жеврітиму, житиму
Ніжшим спогадом про вас.

VII

Йду стежиною лісовою,
А до мене — сухі сувої
Торішнього листя:
— Чого ти тут ходиш?
Чого від нас хочеш?
Пощо ти нас будиш?
Адже й сам такий будеш,
І сам такий будеш...

І смутно так, журно зробилось мені.
Сів та сиджу на зогнилому пні,
Над іржавим болотом...
Аж хтось мене — торк.

— Гей, а хто там?! —
А то паросток перший вербовий,
Мов лапкою кицька, лоскочеться:
— Ох, як хочеться,
Як мені хочеться
Зрости аж урівень з тією старою вербою,
Що все літо шумить-шелестить над тобою,
Над твоєю смутною задумою...
— А як всохнеш?
— Про це я не думаю!
Ще ж такий молодий з мене паросток,
Не до смутку мені, не до старості...

Йду галявиною лісовою,
А під ноги мені — шарудливі сувої:
— Ну, що ти шукаєш?
Незчуєшся, хлопче, не охнеш,
Як і сам отак всохнеш,
І сам отак всохнеш... —
І чудно так, дивно зробилось мені.
А чого я їх слухав?
Хіба ж мої дні
Ер космічних не варті?
Їх так уже мало
До прощальної миті,
що можна дивитись зухвало
На цей світ,
Мов не бачив ніколи його і не чув...
Від судьби не втечу.
А від чорної думки втечу!
Йду і серце п'яню
лісовою хмільною красою...
Ну, а як же сувої?
Кийком розсуваю торішні сувої.

VIII

Ніч прожену, розвію.

Подолаю

Навалу пенависних сновидінь,
В яких, самотній, мучусь і волаю,
І назирці за мною — страх, як тінь.
Вік проживу в ім'я незнаних років,
Плекаючи земну стобарвну цвітть,
Аби мені щодня — щасливий пробкид,
Аби щодня — святої віри мить.

IX

Від спогадів на серці завжди смутно:

Отут — було...

І там — було...

О, хоч би як було сутужно й скрутно,—
Хай буде з кореня щодня нове стебло
І плід на нім повий, щоб мали право люди
Сказати:

«Тут вже є,

А там — ще буде!»

X

Ціную кожен крок, що по землі роблю,
І спалах блискавки, що поглядом ловлю,
І кожен звук земний, що гострим ухом чую,
І кожну мить, коли, захоплений, мовчу я,
І кожен день новий, що на землі зустрів,
І кожен, котрий збіг, на ніч перегорівши,
І створену з пустель осінню щедрість нив,
І весни правнуків, де предки не були ще...

ХІ

Ще задухою дня
 майові вечори не розслаблені...
Буде з паростка дуб,
 буде клен з малюка-корінця!
Соромливо так заздять
 наївні не вквітчані яблуні
Кожній вишні-черешні,
 що в білому йде до вінця.
Ще не падають зорі,
 й не сняться ще ночі беззоряні,
Й таємниці старої землі
 березуть зеленаві горби...
О таким же, таким
 будь павік, неповторне повторення,
І мани, і оманюй,
 і вічним минуще роби!

1965

Зелений Гай

СТЕПАНИДА

I

В осіннім полі порожньо і дико,
І постріли тривожать ніч глуху,
А Стеха виряджає чоловіка
У дальню путь, у непогідь лиху.
Благешьку кожушинку підлатала,
Поклала в торбу солі й плескачів,
Рушницю подаїа й па руки впала:
— Чи ж вернешся?
— Авжеж, вернусь!— Підвів,
Поцілував стару в попикле чоло,
Немов не розлучалися ніколи.
І сумно так, і страшно так самій...
— Івасику... барвіночку ж ти мій!..

II

Немов дві гілки на розлогім клені,
Що з одного коріння соки п'ють,
Мов два крила, що сокола несуть,—
Отак старі і свята, й дні буденні
Одним життям на світі прожили
І горе й радість рівно поділяли,
В невірності розваги не шукали,
В розлуці — нерозлучними були.

III

То зрозумійте ж горе Степаниди,
Коли в осінню темряву, в туман
Подався з партизанами Іван
І наче згинув, і шукати ніде.
Минає тиждень, другий — все нема
(А рік той був тривожний, що й казати).
На залізниці ухкали гармати,
Мости і рейки ставили сторчма
І сосни виривали. А шляхами,
Слідом за чорношличними полками,
Лютіші павісної сарани
В мастки повернулися папи.
Осіла на дорозі хмара пилу,
І стали на загарбаний землі,
Мов круки ті, пімецькі патрулі,
А партизани — в хащі відступили.

Мовчав осиплий ліс. А через людп
Про коваля недобра вість прийшла.
Сказали хлопці з ближнього села,
Що бачили, як сивого на згубу
Хорти-гетьманці гнали упочі,
Брудним ганчір'ям очі зав'язавши,
На клоччя вбогу одіж розірвавши,
Штовхаючи, прикладами б'ючи.
І тільки-тільки почало світати —
Прийшли до ковалихи три солдати
І в каламуть досвітньої імлі
Через пустинне поле повели.

Розвиднілось. Земля пудами глею
Налипла їй на чоботи нові.
Зійшла на ганок важко. Вартові
Мовчазно розступились перед нею.

Шинедлю замасковане вікно,
І тьмяно відбивається на зброї
Невірний племінь свічки лойової.
В кутку соломи купа і рядно —
Брудне, ногами стоптане і драпе.
А хто ж на нім?

— Івасику!.. Іване!..—

І кинулась, штовхаючи людей,
І в розпачі припала до грудей.

IV

— Ой людоньки!..не дихає!.. Ой боже,
На кого ж ти мене?.. — Пан курінний
За плечі взяв: — Не рюмсай, ще живий,
А схочеш ти — він довго жити зможе.
Порадь лише: нехай нам скаже він
Про правді все — де криється загін?

V

Старий мовчав. Тоді Ляшенко, дука,
Ступив на крок: — Мовчиш? Ну, постривай.
Ти смерті ждеш? Гадаєш, мукам — край?
А я таке придумав, що й онуки,
І правнуки здригнуться... На штики!
Взять на штики! — Ляшенко захлинувся,
Перед очима в Стехи світ хитнувся,
На гайдамацькі чоботи важкі
Упала: — Люди! Душу майте!.. За що?
— Не нас проси. Його проси, ледащо,
Бо душу з тіла вийму, розіпну,
Щоб не мовчав. Проси ж, собако! Ну?..

...Усе згадала. Давце і недавнє,—
І встелені цвітінням вишняки,
І день, як з цею став па рушники,
І ніч, коли, мов спалахи загравні,
Пожежа обіймала панський дім,
І довгої розлуки ночі темні,
І ті ворота ковані тюремні,
Біля яких прощалася із ним...
Вона схилилась ніжно до старого.
Не ворухнувшись, вимовив: — Для чого...
Для чого ти... навіщо ти прийшла...

— Івасику! — песміло почала,—
Це ж я, мій світку, я...—

Здригнулись плечі.—
Сама прийшла б, коли б не привели...
От бачиш, як... жили — не дожили...
Що знали ми з тобою? Тюрми, втечі,
Путь каторжну... Прости ж мені, прости
За сльози ті, що нишком проливалася,
За ті слова, якими дорікала,—
Один же в світі був у мене ти.
Без тебе ж я — мов та билина в полі...
Ти вчив мене не плакати від болю,
Додолу не хилитись від жалю,
А я, бува, все плачу... бо люблю...

Ти, може, думав, що мені неміло
Терпіти лихо з голубом своїм?
Гадав: коли б і справді був гладким
Та пишним паном — я б тебе любила?!
Боялась я... це правда. А самій —
Аж стрепенеться серденько у грудях,
Як заговориш ти при бідних людях
Про чорну їхню долю...

Рідний мій!

Прости мені, а я усе прощаю,
Прощаю і синами закликаю:
У смертний час, на муки ідучи,—
Мій голубе, мій соколе... мовчи!..

І став старий коваль на рівні ноги,
Немовби силу хто йому вернув,
Він подругу до серця пригорнув.
— Спасибі, рідна,— мовив, більш нічого.
І так вони стояли тільки мить,
А їм здалося — вічність. Перед ними
Був світ, закритий стінами брудними,
Вони ж крізь стіни чули: ліс шумить,
І сурми звук до бою хлопців кличе...
Два постріли. Дві блискавки у вічі —
І впали поруч.

*

Де б я не блукав —
По килимах нескошених отав,
Просторами відлюдненого краю,
В скрутну годину іспитів тяжких,
Серед знамен святкових весняних,—
Я скрізь село знайоме пригадаю,
Де на узліссі, повні та круті,
Стоять золотоверхі скирти хліба,
Де аж кипить в ставку добірна риба,—
Там люди вільні, чесні і прості;
Там край ставка моему серцю милу,
Овіяну легендами могилу
Малі й старі, жінки й чоловіки
Вбирають піжно в барви і вінки;

Широку тінь на ту могилу кида
Струнка тополя і розлогий клен.
Над ними — світ негасний двох імен,
Двох щирих серць — Івана й Степаниди.
Дерева гордо вгору підвелись,
І, наче символ вірності й любові,
Вершини тополині та кленові
В один зелений шум перелились.

1939—1950
Харків — Київ

РОЗЧАХНУТА БРАМА *

І н т р о д у к ц і я

Таким я тебе не побачу,
Ніколи таким не побачу,
Світанку над морем Балтійським,
Здивований з тиші світанку
Над сірим, як горе, прибором,
Над берегом білим, як щастя,
Над берегом диким, чаїним,
Сліпучим, як звістка про волю,
До болю святковим і чистим,
Як перше щасливе ридання.

Таким я тебе не забуду,
Ніколи таким не забуду,
Світанку над табірним пляцом,
Де ми пикувались безшумно
О п'ятій голодній годині,
О клятій годині побудки.
О ні, я цього не забуду:

* Усі 9 віршів, що стоять у поемі під номерами, написано в Німеччині у 1942—1944 роках, у таборі для полонених, на острові Узедом, у селищі Пеенемюнде, решта — року 1966-го.

Розчахнуті вітром ворота
На петлях своїх велетенських
Вищали з безсилої люті,
І пута лискучого дроту
За ніч одну відкрились іржею...
Це — спокій? Невже ж таки — спокій?
Та спогадів юрми розкуті
Вже бігли на мене навально.
Гортаю, гортаю, гортаю
Блокнотик малий, захалавний
(Його мені дав один в'язень
Торік за півмиски баланди).
На одній сторінці — «Ой хмелю...»,
Крамельний мій вірш — на звороті;
І знов: угорі — «На вгороді...»,
А далі — рядки про цеволу
(Бо, може, — гадав, — боронь боже,
Потрапить гестапівцю в лапи
Ця книжечка — хай собі дума,
Що там лиш пісні стародавні).
Гортаю, гортаю, гортаю
Малий записник заповітний,
І перше у ньому — це згадка
Про день незабутній осінній,
Коли в сорок другому році,
Контужений, хворий, самотній,
Відбившись від змучених друзів,
Я в лісі поліськім лишився...

I

Вітром збите, котиться
Вересневе листя.
Друзі мої, хлопці мої,
Де ви розійшлися?

По яких перелісках,
По яких дібровах?
Як же мені стрінуть вас,
Дужих та здорових?
Руки вам потиснути,
Міцно обійняти,
Є про що нам здумати,
Є про що згадати...
В пащу бурі кинуті
Бойовим наказом,
Ми в снігах Фінляндії
Бідували разом;
Глухли ми під грозами,
Сліпли в завірюсі
Від тайги сибірської
Аж до Білорусі.
Під гарматні вибухи
І під шелест жита
Скільки передумаю,
Скільки пережито!
Стрепенися, серце моє,
Полети, як птиця...
Друзі мої, хлопці мої,
Де ви, озовіться!
Та не чуть ні голосу,
Ні ходи людської,
Сам-один у лісі я
З думою важкою.
І смутною хвилею
З лісу в поле чисте,
Вітром збите, котиться
Вересневе листя...

Гортаю, гортаю, гортаю...

II

Десь грає радіо так ніжно,
А тут війна, війна.
І тьма траншей, і буря сніжна,
І диму пелена.
І знаю ж я, що це — не вічно,
Бо вічних мук нема.
Колись та кінчиться північна
Докучлива зима,
І ця пустеля бездоріжна,
І тьма траншей брудна...
Десь грає радіо так ніжно...
Війна. Війна. Війна.

.....
Гортаю... гортаю... гортаю...

III

Я давно обіцяв тобі, друже,
Присвятити хоч кілька рядків...
Знов наснилися яблуні й груші,
В солов'їний закохані спів.
Знов дихання родючого літа
Воскрешає природу, а в нас
За дротами красується жито,
А над житом клубочиться газ;
А над табором — хмари зловісні
Од північного моря пливуть,
І не слухає літньої пісні
Чорнодимна чадна каламуть;
І, лихим суховієм обдерті,
Мов дерева, забуті дощем,
Ми не смієм ні жити, ні вмерти.
Не радієм? Не вірим? Не ждем?

IV

Десь на рейді тужать пароплави
У приморським сивім тумані.
Я і сам заплакав би з досади,
Та не можна плакати мені.
Де вже нам, згорбаченим та чорним,
Сумувать по-людськи, як колись:
Наші очі висохли на вітрі,
Наші сльози в серці запеклись.
То ховаймо ж глибше їх у грудях,
Щоб не лялялись дощиком дрібним,
Щоб, як прийде час,
гіркі й пекучі,
Вибухли прокляттям громовим!

V

Дерев'яні черевики
Б'ють камінну путь,
Чорна курява над шляхом —
Карняки ідуть.
Хто там спереду кульгає —
В чубі сивина,
Жовта смуга, мов гадюка,
Ногу обтина?
Він покинув у Карпатах
Попелу сліди.
Трьох синів спалили зайди,
А його — сюди.
Ще з тієї війни кульгавий.
Думав — не біда,
Із товарного вагона
На ходу — гайда!
— Як іти до вас в неволю,

То палить дотла...—
Підвела нога проклята,
Старість підвела.
Коло нього синьоокий
Хлопчик-чередник,
Із приморського фільварку
Він од гуми втік.
Він шукав коло Штральзунда
Рідну Білорусь:
Відтоді злочинець карний —
Пастушок Петрусь.
Скільки ще бреде за ними
З різних сіл і міст?!
Цей послав з неволі жіпці
Надто щирий лист;
Другий вистарався хліба
Зайвий кілограм,
Карнякам голодним кинув —
Та й до карних сам.
Чехи, серби, українці,
Всіх — під батоги,
Всім почеплено ганебну
Смугу до поги;
Всіх, наругою-бідною
Скованих в одне,
Жирний штеттінський ковбасник
Гумою жене.
І бредуть вони безмовно
В сонячній імлі,
І повзуть їх довгі тіні
По чужій землі;
Й кожному крізь чорну муку,
Крізь нелюдський страх
Потайна жагуча думка
Світиться в очах...

VI

Я дівчину любив — таку ніжну,
Таку недоторкану і чисту,
Як віхола легка первосніжна,
Що зорями уквітчує місто.

Я дівчину любив — таку світлу,
Що білої акації гронця,
Здавалося, і в вересні квітли
При ній, як при весінньому сонці.

Я дівчину любив — таку грізну,
Таку неперевершено смілу,
Що недруги моєї Вітчизни
Від імені її полотніли.

Бо там, де ти пройшла, моя ладо,
Над зайдами лиш вітер голосить,
І танкова ударна бригада
Недаром вже ім'я твоє носить.

І лаврами легенд оповито
Могилу твою в тихій діброві,
І смерть нас не змогла розлучити,
Бо й горе моє повне любові!

VII

Ще варта не сюрчала,
За вікнами — сльота,
Сідай, Романе, ближче,
Дай давнього листа.

Усе мені здається
Таке знайоме в нім,
Хоч не бував я зроду
У Бездіжі твоїм.

Про що нам пишуть з дому?
Обсіялись чи ні?
Які в них зараз ночі —
Похмурі чи ясні?

Чи ж так, як і без німців,
Гримить травневий грім
І хлюпаються діти
У плесі голубім?

І ввечері всю молодь
На свій зухвалий свист
Скликає до забави
Чурило-гармоніст?

Але даремно, друже,
Ти з дому звістки ждеш...
Над рідним краєм небо
Жаріє від пожеж.

І чоботом чужинця
Розчавлено поля,
І скараних колише
Березове гілля.

І в Липицях безлюдних
На диких болотах
Від гомону людського
Летить у пущі птах,
Бо вечором майовим

На свій сигнальний свист
Відплатників до зброї
Склика й веде до бою
Чурило-гармоніст.

VIII

Нам кажуть: «Вас давно забули
І в ріднім краї прокляли».
А ми не вірим їм, проклятим,
І будем вперті, як були,
Бо й тут, за їх колючим дротом,
Ми вільне серце зберегли.

Нам кажуть: «Ви — раби навіки,
Ви — азіати, ви — чума...»
Та ми співаємо про волю,
А в них і кари нам нема,
Бо не страшні нам ні погрози,
Ні пекло мук, ні смерть сама.

Нам кажуть нелюди: «Зречіться,
І ми дамо вам хліб і сон...»
Ми ж сміємося їм у вічі,
І зневажаєм їх полон,
І на продажні залицяння
В нас на устах — лише прокльон.

IX

Чи буває день без ночі?
Сміх без сліз?
Життя без смерті?
Віра без розчарування?

Без пенависті любов?
То чого ж ти хочеш, серце,—
Безтурботного спокою?
Тільки світлого кохання?
Тільки чистих молитов?
Не волій цього, не треба,
Бо зів'янеш у спокої,
Бо не зможеш одрізнити,
Де відрада й де печаль,
І завчасно, передчасно
Ми постарієм з тобою,—
Тож гартуйся у цегодах,
Як в огні шабльова сталь!

.....
.....

Гортаю...

І згадує, згадує серце,
І в цім воскресають
навальні бажання,
Коли приголомшила виждана воля.
І перше бажання було — тікати:
Світ за очі, голим, аби з цього місця,
Аби за дроти крізь розчахнуту браму,
Від згадки про лютість прожекторних вишок,
Що стежили оком своїм неусипним;
Від ріні рипучої під ногами
На пляці, де нас для ганьби шикували,
Від пошлого фоксика «Донна Клара»,
Який з репродукторів ліз нам в уха,
Коли на подвір'ї свистіла гума
І, хрипко зітхнувши, свій крок останній
Робив із шеренги кожен десятий.

І друге бажання було — наїстись.
Уп'ястись розхитаними зубами

В реальний до розпачу кусень хліба
І їсти донесочу, а наївшись,
Ще довго, заплющивши очі, жадібно
Вдихати святе, неймовірне пахіння —
Цілющу духмяність життя і жита.

І третє бажання було — кричати.
Кричати, роздмухуючи легені,
Придушений голос пустить із горла,
З кривавого горла, як птаха з клітки:
— Я вільний! Гей, люди! Я вільний! Воля!
Я волі волів, і тепер я — вільний!
Волав я про волю, і — вільний. Гей, люди! —
Отак би гукати і разом з криком
Вихаркувать чорне гідке мовчання.

Й четверте бажання було — забутись.
Забути вчорашнє, як під наркозом.
Забути, пепаче заснути мертво,
Щоб спалось, лежалося і не ввижалося.
Бо жалість до себе примусить довіку
Тим заздрити чорно, кому не треба
З життя, яке дано йому для згадок,
Щось зайве викреслювати безжально.
І п'яте бажання давило — мститись!
Відклавши на потім і хліб, і спокій,
Безсонно з зарядженим автоматом
Петляти світами слідом за звіром.
І тим, хто так ревно топтав нас і мучив,
Зирнути у жовті від жаху щілини
І тішитись, тішитись, тішитись довго,
Аж поки не гримне короткий постріл.
І — далі, і вдертись в їх затишні житла.
Де кров моїх кривних на кожнім трофеї.
Де сині арійські баньки з колисок,

З рожевих ресорних дитячих візочків
Безпомічно вирячили на мене
Малі недорощені чінгісхани,
Яких би простив я...

І шосте — любити!

Любити це сонце, і тепле, й пахуче,
Мов сонячна материна хлібина,
На стіл наш гостинний покладена щедро;
Любити цей берег, чаїний, ніжний,
За ніч зацілований мирним прибоем,
І свіжу травичку за дротом «шпер-зони»,
І трап безборонний, безохранний —
Дубові приступки до переправи,
Геть мокрі від бризків — од сліз мого щастя.

А сьоме бажання з'явилося згодом.
А сьоме бажання було — збагнути.

.....
Я жив, я любив, я сміявся,
Плекав повсякденні надії,
А спогади пильно чекали,
Як бомби повільної дії.
І вже простягають до мене
Відплатну караючу руку.
О ні, не про голод згадав я —
Про табірну чорну наругу.

Я був не людиною. Боже!
Рабом безсловесним. О люди!
Як серце мое волелюбне
Не вдарило міною в груди?!
Як очі мої гострозорі
Не витекли кров'ю-ганьбою?!
Як мозок, розчавлений страхом,
Не став божевільним від болю?!

В гірських буковинських колибах,
У «люксах» столичних готелів
Даремно ховався я: вибух!
Розколини в стінах і стелях!
Руїни Варшав і Парижів,
Дахау й глухі Моабіти...
Кричало це все: «Ми не квити!» —
За те, що в тім пеклі ти вижив
І згадувать смерть свою годний
З живими... За спогади — подвиг!

Е п і л о г

Пам'яте! Чесною будь і не слухай
підступного серця:
Серце стомитися може, а ти
невідступною будь.
Сонячним веснам радій, вірячи
в тисячі версій
Щастя людського,
але й горя його не забудь.
Пам'яте, доброю будь: фактам
залізним не зраджуй,
Хоч би й в рожевий туман їх одягали людці,
Та у безодню свою
сёрця не клич і не знаджуй,
З траси в майбутнє
не зводь на згадок лихі манівці.
Пам'яте, світлою будь!
Умій відрізнити тверезо
Чорне від білого й біле від сірого теж.
Біль та непам'ять про біль
кинь на тарелі терезні,
Наче найвищий суддя,
за віщим їх рухом простеж.

СПОКУСА

Ліро-фантастична поема

I

Десь грала музика вечірия,
І над мою головою
Зірки злітались на ночівлю
Золотоперою юрбою.
Стежки оманливі блищали
Лускою місячною срібно.
І все було мені потрібно:
Кав'ярні, пляжі і причали,
Красунь незаних сміх принадний,
Очей вологих заклик звабпий.

— Кого вони, ті очі, кличуть,
Кому дарують обіцянки,
Хто там, у п'їтьмі, до світанку
Годин розбурханих не лічить? —
Так я спитав...

А задрість тихо
До мого серця підкрадалась,
І я повірив, як на лихо;
Жбурнув під стіл свої чернетки,
На ноги звівсь — і геть з кімнати...
Гей, милі скромниці й кокетки,
Вам мало серць розбитих? Нате

Іще одне... Воно збудилось
Складні вирішувать проблеми,
Перегоряти на поеми,
Зробіть для нього божу милість,
Беріть його собі з доуки...
І в тую ж мить дівочі руки
Майнули в колі приліхтарнім.
І весла вдарили по хвилі...
Та встиг я па обличчі гарнім
Розгледіти напрочуд милі,
Знайомі риси...

Як згадати,
Де бачив я ці очі мрійні,
Оце чоло, високе й чисте,
Уста яскраві, енергійні,
Що будять почуття двоїсте
Пошани й пристрасті?

З туману
Колишніх радощів і болів,
З напівзабутих видпоколів
Я незнайомку звав кохану,
Раптово впізнану...

Можливо,
Вона приходила до мене,
Мов та фантазія, грайливо
Вривалась у життя буденне,
Коли підводились будови,
І лірика лиш випадково
Нам прикрашала час ударний,
Передвоєнний, грозохмарний.
А може, десь на полустанку,
На хвильку вискочивши з танка,
Я й справді якось подивився
В зіниці, наче в таємниці
Ще не розбудженого серця,

Й ковтнув студеної водиці
З її гостинного відерця.

А може, десь у лазареті,
У санітарному наметі
Її, любов свою, побачив
І долі-мачусі пробачив
Усе — за ніжних рук турботу
Й очей блакитну скорботу.

Чом я в поході не спинився
І з нею вдвох не опинився,
Не милувався, скільки хочу,
На цю незайманість дівочу?

Чом не шукав своєї мрії,
Що й досі спогадами гріє?..
В ту ніч нам часу бракувало,
В ту ніч бетон ми штурмували.

Чом, їй поглянувши в зіниці,
Я не лишивсь біля криниці,
В отих бужках, в отих шипшинах? —
Була команда: «По машинах!»

Чом не покинув я санбату,
Щоб з милою — в сумирну хату?
Встелив би постіль сон-травою...
Покликав грім передової.

Як смів я щастя відкладати!
Як смів комусь її віддати!
І от вона мені помстилась —
Чарівним зіллям пригостилась,
Живою змилася водою.
І залишилась молодою...

Так он яка ти, пані доле!
Поволі звужувала коло
Бажань, і вже не маю часу,
Щоб вийти на безжурну трасу,
На ту шосейність особисту,
Де насолоду маєш чисту,
Не згірклу від турбот всесвітніх,
Від труднощів багатолітніх!

Так он яка ж бо ти невдячна,
З випагородою обачна:
За все, що я віддав для людства,—
Лиш сивина?

Яке паскудство
Ці зморшки й вицвіле волосся!
Скажи, чому не збереглося
Те, для спокою наймиліше,
Коли сам чорт дітей колише:
Кубельце затишне, інтимне,
Де навіть в бурю грім не гримне;
Буття, до роздумів не схильне,
Повільне, лагідне і вільне
Від філософських спостережень,
Самопожертви та обмежень;
Те абсолютне раювання,
Де тільки милих милування,
А не бараки й бліндажі...
Де ніжне «я» мое — скажи!

Його, вернувши із атак би,
Оберігав тепер не так би:
Для нього все переінакшив,
Здрібнив, полегшив і пом'якшив,
Замкнув до золотої клітки
За персональні вічні ґрати,

Щоб навіть пятки-самоцвітки
З моїх бажань не змарнувати...

Отак я думав і незчувся,
Як жарт приморського дозвілля
На прикрий смуток обернувся
І на губах гіркою сіллю
Осів — чи то від хвиль прибою,
Чи від приборканого болю.
Горі камінній на рамена
Зірки сідали, наче птиці...
— Гей, горо, глянь!
Зірки, дивіться!
Вона пливе... пливе повз мене,
Веслує, дихаючи важко,
І щось співає...

Зірко! Пташко! —

Позвав я подумки, печальний...
Та заклик цей сентиментальний
Не зупинив її, звичайно.
Чому? Я знав, у чому тайна:
Що їй до того, хто я й звідки?
Її чекали одполітки.
— Ге-ей! Почекай! — вона не чує.
— Аге-ей! Верпись! — веслує далі...
А тут па пірсі, па причалі,
Юнацтво вже гуде-вирує:
Хтось польку — па губній гармоні,
Хтось танго — на акордеопі,
Хтось гопачка...

І все у танці,
І все услід отій біглянці,
Отій білявці... Ось почула
І до причалу повернула:
До них — відомих, не відомих,

До друзів і до ледь знайомих,
До пустотливих і серйозних,
До невразливих і нервозних,
Слоноподібних і тендітних —
До всіх своїх, д в а д ц я т и л і т п і х.

I, розпаливши мій песпокій,
Вже хтось шепоче сипьоокій.
Хай щось бездарне — їй же смішно!
Компліментарне — їй утішно!

II

Ображений, з причалу я утік.
Рипіла ринь, і камінці гриміли
З-під ніг у прірву. Гострий молодик
Вгризався в ніч. I, стриманої сили
Вщерть сповнеці, струмочки з верховин
Підточували бескиди каміпні.
А я стояв у місячпім проміпні
Один.

Мов той вигнанець, молодість свою
Я звав з минувшини:

— Де щезла ти, ледащо?

Чому так скупо тішила мене,
У фронтових полях, в гримучих хащах
Змарпована?

Ще рік, ще два мине —
Запкандибаю, змучений іпфарктом
Або інсультом вражений. А ти
Сьогодні, мов наївшись блекоти,
Мене ще й дражниш?

Кинь облудні жарти,
Вберись в жалобу й скній.

Або — вернись.

Зачувся сміх.

Й озирнувся: скрізь
Мовчали скелі і гули провалля.
А сміх лунав, а сміх зростав дедалі
І вже на дикий регіт переріс.
Від реготу того, що розлягався
В розколинах

вухвалим хором луп,
Мені зробилось моторошно: здався
Дияволом отой гірський пустун,
Що з потаємних дум моїх глузує.
— Хто ти еси? — спитав я тричі всує
Та й запросив: — А йди-но, брат, сюди
І не ховайся від мене, боягузе!

Аж чую голос: — Очі підведи.—
І я підвів.

Камінне голе пузо
Здригалось від сміху. Із очиць —
Вузьких розколин — камінці летіли,
Немов громохкі сльози.

Горилиць
Дивився я на зморшкувате тіло
Скелястого диявола. Воно
Було живе, і корчилось потворно
Від реготу, і все в безодню чорну
Жбурляло з гуком кремухи сльозин...

— Ти хочеш знати, що я за один? —
Спитав потворний бескид.—

Ось мій профіль...

А ось мій фас:

на місці й роги, й хвіст...
З вулканового дна пекельний гість,—
По-західному звусь я Мефістофель,

А по-кавказьки — Дев мое звання.
Ну, словом, — дідько. Маю завдання
Чинити людям капості. Та вчора
У нас у пеклі відбулися збори,
Де пояснили всім нам, що дарма
Ми з расм вік дискутували,
Бо люди в небі побували —
І ясно: раю там чортма!
Брехня попівська — райські куці,
Лиш радіація — в імлі.
Але ваш рід непосидючий
Жадає раю... на землі?!
А в нім — відомий факт — навічно
Химера згине потойбічна.
Отож вельможний сатана
Накреслив план перебудови:
З пекельного він видав дна
Всім духам злим по три підкови,
Щоб невдоволених людей
Побавить щастям без ідей,
Позбавить мандрів у минуле,
Розрадить їх від зайвих дум,
Живи — і чорт тобі не кум.
Чи на почин не хочеш? Прóшу!
Бери підковоньку — й гріши,
А душу, цю стару галошу,
Собі на спогад залиши.

III

Мов напороть, що на Купала
Цвіте, в незнане зовучи,
До ніг мені підкова впала,
Блакитно сяючи вночі.

Й відразу з берега у гóри
Гучні долинули мажори,
Ударили об хвилю весла —
Й забуті пристрасті воскресли,
А серце, словпеле отрути,
В оманпім билосся раю,
І я у прірви па краю
Спитав: — Невже ти повернути
Зумієш молодість мою?

— Еге, — почулось, — забагато
Схотів від мене! Жодні чари
Уже не в силі повертати
Минулого. Це лиш примари
Фапатиків. Було — сплигло.
Часів повітніх помело
Старе без сліду вимітає,
Ніщо його не повертає.
Але тебе лиш, як особу,
Я можу вихопити з лав
Твоїх ровесників...
— Ну, спробуй! —

Сказав я. І підкову взяв,
І став легкий, мов тая птиця,
Що лине в сонячні гаї...
А вслід: — Забув одну дрібницю:
За цю підкову, що в правиці,
Віддай всі спогади свої.

IV

Гребу, налягаю па весла покірні,
І море мені — по коліно.
Іду, на стежки видираюсь загірні,
Здається — до неба долину.

Несу на руках молодую коханку

Назустріч новому світанку...

— Ти чуєш биття мого серця?

— О милий!

— Шануєш ти рук моїх силу?

— Коханий!

— Як смішно, що в світі є старість похила!

Як чудно, що роки чіхсь каравани

Бредуть по виб'їнах згадок. Ми юні!

Ми — розквіт земний. Нам чутніше відлуння

Майбутнього щастя земного.

То нумо ж в дорогу!

Для чого нам спогади, мила?

Від них голова побіліла.

А зараз?

— Русява, мій милий, повквіла!

— Як в парубка знову?

Спасибі, підково!

Такою ж була вона, люба, коли

У Лосівський степ комсомольці прийшли...

Гадаєш, дивились на долю спідлоба

За те, що в анкеті звання чорнороба?

Здавалося, б'є нам прийдешне чолом

За те, що тримаєм лопату і лом,

Копаємо в дикім степу котловани,

Щоб рушили в поле машин каравани.

Ти хочеш, кохана, портрет змалювати

Отих аргонавтів,

що, вірячи свято

В звичайну людину,—

ні в чорта, ні в бога,—

На р'озвідку вийшли

життя молодого?

У ватяних куртках,

в зубах самокрутки,

Достойних на щит,
 Для дурнів здавались
 симулянтів — за грудки,
 міцненьким горішком.
 Та як же це так?
 Протиріччя, мовляв,
 Знайшлися в героїв уславлених лав:
 З трибун — Маяковський,
 Єсеніна — нишком,
 Ще й люблять частівочку
 з сіллю та перцем,
 І все без підказки,
 від щирого серця!
 Ти хочеш, кохана, собі уявити
 Настирливих зодчих розкутого світу?
 Не так вопо й важко: с е б е уяви
 І друзів своїх на розбудженім Сході,
 Де ГЕС під Іркутськом будуєте ви
 Чи возите хліб у цілиннім поході...
 Аж чую скептичний диявольський бас:
 — Ще й лізе рівнятись!
 Не той тепер час...
 — Чому? —
 запитав я потвору камінну.
 — Не згадуй —
 ось мавш пораду єдину,
 Бо гулькне дарована юність якраз
 Без чарів моїх.
 Не тієї, брат, марки
 Життя в покоління нового.
 Диви,
 У них самоскиди —
 не те що грабарки!
 На кранах вони всемогутніх.
 А ви?

Чи знали ви, дурні,
розщеплений атом,
Що водить в моря криголами для них?
Фантастику, висміяну автоматом?
Зорю кібернетики?

Курям на сміх
Усі твої спогади.

Згадка — дурниця,
Для дивного дива —
і́як не годиться.

Хіба що поповниш історії том...
З клешнею не пнися, де кінь з кошитом! —
А я йому: — Вірно!

Глобальні ракети
Не те що гвинтівочки та кулемети,
Але й від тачанки, немов з лихоманки,
Тремтіли пекельні концерни та банки:
Сучаспе з минулим тоді заодно,
Коли їх братає одне знамено.
Пробач мені, камінний сноб,
Що я кажу тобі це в лоб:
Хоч ти й освічена особа,
Але по суті — твердолоба,
А з твердолобими язик
До зайвих тонкощів не звик.

— Ах, он як! —

сказився чаклун звірогровий. —
Зпіму з тебе чари! —

Й красуня смутна
Спитала:

— А звідки цей кучерик сивий? —
І знову ревнула гора кам'яна:
— Тримай своє слово, тримай до останку,
Бо чуб твій русявий не діжде світанку.

Усе підслуховують вуха гори...
Віддай мені спогади,
Юність — бери.

І далі коханку поніс я у гори...
Потічків дрібних підлабузницькі хори
Дзвенять-рекламують безпам'ятну юність,
І множать розкоlines їх пустолунність.

— Скажи,— запитав я,— чи знаєш ти, люба,
Як в горах іспанських

про тебе я мріяв?

З цих вітер повстанський

по світу повіяв,

І так, як гукає тенор: «Віва Куба!» —

Гукали ми: «Віва Іспанія!» —

в дальній

В безсмертній бригаді інтернаціональній.

О, скільки дівчат не діждало нас відти —

Нещадно розстріляні стануть за свідків!

О, скільки відважних пропало без сліду —

Нащадкам розкажуть катівні Мадріді!

Не спились тоді нам обійми коханок,

Вели нас на бій кастап'єти іспапок,

Та вірив я, вірив, що десь після бою

Зустрінусь на рідних просторах з тобою.

Я той, що не мав особистих мотивів,

Коли своє серце в борні попелів...

Аж чую:

— Це місяць тебе посріблів.

Чи ти за хвилину ще дужче посивів?!

І знов до серця я притиснув

Підкову звабну та зловісну.

А в серці сумніви роїлись:
Чому колись ми не зустрілись?
Чом не кохаюся з тією,
Що стала мрією моєю?

Чом не шукав живої мрії,
Що й досі спогадами гріє?
Чом, їй поглянувши в зіниці,
Я не лишивсь біля криниці?

Як смів я щастя відкладати?!
Як смів комусь її віддати?!
— Жалієш? —

реве голосище гори.—

Віддай мені спогади,
Юність бери.

.....

Сивію. Сивію... Та як же віддати
В самісіпське серце вкарбовані дати,
Для когось будешні,
А справді — натхненні,
Комусь календарні,
А вже легендарні?

Вони ж не для слави,
вони ж не для стажу...

Ну хто моїй дівчині правду розкаже,
Коли я, рятуючи русу чуприну,
За спогадом спогад дияволу кину?!

Хто, хто їй відкриє всю нашу високість,
Якої не вбили ні фальш фанфаристів,
Ні зойк песимістів?!
Прекрасні і чисті,
Несли ми крізь полум'я мрій синьookість!

Ракетами,
пущеними з катапульти,
Летіли серця наші в роки майбутні,
І нас не шаманство якогось там культу
На штурми вело, а зірки п'ятикутні!
То як же я згадку віддам

про здобуте,
Якого довіку не смів забути
Ні юність зухвала,
Ні старість похила...

.....
І ми зупинились:
Братерська могила.

V

Вопа, смутна, дивилась пімо,
Питала щирими очима:
— Над ким цей пам'ятник стоїть? —
І я згадав. Та в тую ж мить
Почувся з п'ятьми голос клятий:
— Чи ти сучасним не багатий?
Пий досхочу юнацькі дні,
А спогад цей віддай мені.
— Як? Навіть цей?
— Забудь навіки. —
І заревли малі й великі
Гірські потоки: — Смертний гріх!
Тут кров ровесників твоїх.
Ти — на болотах Білорусі,
Вони — в кавказькому краю
У канонадній завірюсі
Прощали молодість свою.
Тут оден з одним до останку
Цвілим ділився сухарем,

Щоб за ворожим рубежем
Спахнули факелами танки.
Любовно сплетені вінки
Несуть грузинки їм з долини,
І комсомольські їх квітки,
Зотлівши, світяться нетлінно...

VI

Я слухаю. Я весь тремчу.
Я в ніч ліхтариком свічу.
Ось імена... Як їх багато!
Аж чую з дна:

— Привіт, солдате!

Живий? А Гітлеру — капут?
Без ваших спогадів отут
Досадно в вічності лежати...

.....

І я навколішки стаю.
І до незграбних тьмяних літер
Вустами спрагло припадаю...
— О юності суворий вітер,
Ти чуєш? Я благословляю
Любов і зненависть твою!
Отак я вимовив, і голос
Диявольський в останній раз
Гукнув: — Забудь! —

І в той же час

Луна міжгірна розколосась
Розрадним громом, наче гріх
Мені живі прощали й мертві
За почуття мої відверті,
Коли спокусу переміг.

Шершаві кам'яні руїни,
Що обтесав їх для будівлі,
В мільйон ударили долонь
За те, що голод і вогонь
Долав я для нової дщипи.
Для тої жданої почівлі,
Де діти — пасерби війни —
Ловили перші мирні сні.
І між барханами канали
Хвилястим плюскотом плескали
За те, що на пайку скупому
Я, забуваючи про втому,
Трудився ревно й трудно жив
Та з дальнім обрієм дружив
І до яспої високості
Іду господарем — не в гості.
Стою збентежений, щасливий,
І, паче лаврами вінка,
Лягає дівчини рука
З подякою на чуб мій сивий.

А хтось незримий все журився:
— Чому з т і є ю не зустрівся?
Утік для мрії від живої?
— Нас кликав грім передової.

— Чом, їй поглянувши в зіпці,
Ти не лишивсь біля криниці,
В отих бузках, в отих шипшинах?
— Була команда:

«По машинах!..»

— Як далі житимеш, назавше
Своє незаймане віддавши
Для снів?!

— Примари прожепу —
Сто літ щасливий проживу
Печалю й радістю земною.
Усе — мов.
Усе — зі мною.

1963

Зелений Гай

ПРОМЕТЕЄВЕ ВІЧЕ

Віршована драматична полеміка

С л о в о в і д а в т о р а

Не перший я узяв до віршів за героя
Бунтівника, що людям дав огонь,
Укравши у богів, за це прелюту кару
Прийнявши в олімпійців. Але мій
Олімп — сьогоднішній. І скнари-божества
Дають накази з нього бомбовозам,
Аби усе скорити нескоренне —
В'єтнам, Лаос, а хоч би й цілий світ.

І Прометей мій пута розірвав,
Збагнувши, що його вогнем гендлюють
Філософи-шамани, і продажні
Олімпу адвокати, і байдужа
До радощів і мук людських юрба
Ікластих пристосованців, що ладні
Продать за шеляг подвиг Прометеїв.

Він гендлярів прокляв.

І став під знамено
Священного братерства кумачеве,
І Вічна Мати — волелюбний дух
Розбудженого людства на планеті —
Його вогонь навік благословила.

*

Юрба мовчить. Говорить Прометей:

— Усі прийшли, хто скаржився?

Сповзлися?

Придубали? Дерзайте. Говоріть.

Всю душу виверпіть, як виверпув колись я

Для вас. Але півправдою дурить

Мене і не помисліть, бо, розкутий,

Усе побачив навкруги,

Тому й не діждуть вороги —

Ні боженята, ні боги —

Мові слізної спокути.

Юрба мовчить. Глузує Олімп:

— Отак?! «Придубали»?.. «Сповзлися»?..

Не в моді грубощі тепер.

Вони мовчать? Вони зреклися

Твого вогню, твоїх химер!

Затям: ефектніше удвічі

Психологічний тет-а-тет,

А це апахропічне Віче

Підмочить твій авторитет.

Дарма, що нині тут присутні

Лише відступники дрібні,

Якісь аполітичні трутні,—

Не забувай, що в наші дні

Плебеї духу всюдисутні,—

На плебісцитах у ціні.

Для них — лише містичний спомин

(Хто й зна, було чи не було...)

Прадавнє Царство Тьми. А племінь

Бунтарський твій — димок у комин,

Уявне світло і тепло.

Їх дух, до компромісів схильний,

Кричущих рап не визнає...
Зречися бидла — й будеш вільний.
А ні — ще глибше кат повільний
Тобі печінку розклює.

Юрба мовчить. Говорить Прометей:

— Яка ганьба! Мене дійшав ваш сміх...
Але не тим, що від погрози лячно,
Й не тим, що ця юрба мовчить невдячно:
Ну чом я так зухвало й необачно
Повірив, що горітиме для всіх
Отой вогонь, який у вас украв я,
Щоб розігнать одвічну тьму безправ'я!
Вогонь для всіх... Для дужих і безсиленх,
Видющих і сліпих, крилатих і безкрилих,
Безвірних в істипу і вірячих у пю,
Бо ж темно всім було на світі без вогню.

До мовчазної юрби:

— Чи правду я кажу?

Голос з Олімпу:

— Мовчать... Чи не об'їлись
Твоїм вогнем? А то ще й ждуть орла...
Є поміж них — і досі не дивились,
Як він тобі за добрії діла
Нутро видзьобує.

А для юрби розвага
Понад усе. Що їй твоя відвага!

Юрба мовчить. Говорить Прометей:

— Ще не зіп'явсь на ноги Світ новий,
А вже малятко армія повій
Штурмує з тилу. А в його колісці —
І вужаки, і жаби, й кажани...
О вогню мій, всю нечисть розжени!

Та ні ж бо: сперш послухасмо зблизька,
Що нам про це повідають вони,
Ці відставні жерці, нудні й плакучі.

Нарешті загомоніла юрба:

— Вогонь твій не поницив лихолить...

— При ньому ще видніші чорні тучі...

Й замовкла. Говорить Прометей:

— У битві з хижакком па цій буремпій кручі.

Пу що я вам скажу?

На мене все валить...

То жаль за вас бере,

то гнів навальний мучить,—

Ви ж Віча прагнули! Воно вже немипуче.

Із вічністю віч-на-віч — говоріть.

Неохоче озивається Холодний філософ:

— Тече струмок, в його воді прозорій

Майнули тіні лебединих зграй.

Свавільну течію у плинності нескорій

Не уповільнюй, не прискорюй:

Не заважай.

У бесіді, то лагідній та вільній,

То кинутій в безодневий одчай,

Політики наш світ зірвати схильні.

Не підганяй, не уповільнюй:

Не заважай.

Хай Вічності твій племінь не займає:

Все вчасно спалахнуть

і згаснуть вчасно має,

Не розлучай насильно Світло й Тінь,

Ідуть літа, віки, епохи, ери,

Від тебе незалежні...

Не заважай.

Голоси з Олімпу (також глузливо):

— О'кей! Ол райт! Амінь!
Чудово сказано! Хіба собі мороки
В наш вік добродіянням завдають
Практичні люди? Хоч би й ті пророки?
Отямся, Прометею, і не будь
Таким сліпим. Романтики і йоги —
Це ж модний трюк сезону, і не більш.
Проспéриті їм зрадило. Тобі ж,
Хоч і вигнанцеві, а все-таки екс-богу
Належить щось у спадок, слава богу,
Якийсь процепт... А що лиха доба —
Її переінакшимо хіба?
Всіх — у дугу, лиш сунься їй під чобіт!
Встряває в бізнес і в інтимне хобі...
Тож і сиди, й нічого не роби,
Щоб не дістати щигля від доби.

Юрба мовчить. Питає Прометей:

— Ви чули? Й мовчите!
Яка байдужість чорна!

Говорить Засліплений мертвими спогадами:

— О давпина! О благість неповторна!
Ковчегом слово пастиря пливе...
І пасочки. Й на кожпепькій — «Ха-Ве»...

Прометей перебиває його:

— Ти віриш? У Христа? У Магомета?
У Будду? В Зевса? Корчиться планета,
Жадаючи із рап моїх вогню,
А ви безплідну топчете стерню
І замість полум'яного насіння
Лиш попіл сієте?.. Якого воскресіння
Жадаєте? Імли звірячих нір?

Загомонила юрба:

- Все йде по колу!
- В нас нема платформи!
- Ми незалежні!
- Нам не до офіру!
- Ми вільні від вогню!
- Від змісту і від форми!
- Ми тіпі.
- Ми — туманність.
- Ми — пунктир.

*І знову веде своє Засліплений,
що його перебили:*

— Диво предивне: знайомі обличчя,
Ті ж голоси, і манери, і рухи.
Чом же в уяві не наше сторіччя —
Вгадані сні й перозгадані духи?!
Мила, в руках моїх щось незвичайне:
Мрій і терзань одіозний патхненник,
Гречний фіксатор наївної тайни —
Сентиментальний юнацький щоденник.
Поруч сідай, почитай і розчулься,
Капни сльозою в розніженій тузі...
Часу рука, мов на пультах, на пульсі
Нам відміря інтервали ілюзій.
Спогадів пустки — як випиті глеки,
Віра й зневіра схрестились, мов шпаги,
Все це — щоденник... О, як він далеко
Від катастроф. Від звитяг. Од відваги.

І раптом Прометей гірко розсміявся:

І це — живий?.. Як жаль: конає жалість
У серцеві... Огей! Тут є живі?!
Чи ж то не ви колись запрягались
До скопу сіянь зерна вогневі?

Знайшов очима когось у юрбі.

Ось хоч би й ти. Радіючи, я плакав,
Коли ти йшов у світ з вогнем моїм.
Чим душу пині вкрив —

коростою чи лаком?

А пломінь перевів на попім чи на дим?

Юрба глухо гуде. Говорить Забутий пророк:

— Я живий. Я помер.

Все довколишнє — тільки уява.

По нічнійній землі

педолоблені ходять жінки,

Щаче лаври старі,

брязкотить моя доблесть іржава,

І застигли, як лава,

колись полум'япі рядки.

Я живий. Я помер.

Я умовний суб'єкт свого світу.

Тіні втоми й журби

узяли мене в чорне каре.

Бачу й Кривду, як тінь,

і не годен їй шлях заступити.

Руку тіням даю,

а руки вже ніхто не бере.

Юрба тяжко зітхає.

Прометей (у нестямному гніві):

— «Помер! Помер!»

Когось до ями кличеш.

А сам живеш,

і чхаш па весь світ,

І панахидою

живе життя калічиш?!

Па шию б камешюку — бульк —

і квіт!

У відповідь — Забутий (істерично):

— А цур тобі, непевна і підступна
Живинко-павутинко, на якій
До прірви посуваю невідступно
Тягар вогнем розбуджених надій!
Чим той мій скарб яскравіше, ясніше,
Тим гірше ти подразливо тремтиш,
Тим дужче тебе випадок колише,
Тим духу безборонному темпіш.
Ану її, омапливу й певірпу,
Всім випадкам, всім повівам покірниу!
Я заздрю тим, які пазустріч Тьмі
Не ждуть кінця, а нитку рвуть самі.

Юрба гомонить і стихає.

Говорить Прометей:

— Ще хто з живих себе в могилі бачить?
І власний переляк як дух доби тлумачить?
І твердить, що вогонь мій догоряє,
Хоч сам любенько гріється при нім?
І, мов беретку модну, приміряє
На довгі вуха мученицький німб?
Не крийтеся! Про все кажіть у вічі!

Зачувся чийсь іронічний голос з юрби:

— А чом ти саме нас на це покликав Віче?
Таке збіговисько — сам чорт йому не рад:
Модерних мертвих душ рясний конгломерат.

Прометей не почув. Сам собі. Ледве чутно:

«Який самообман: вогонь для всіх...
Вогонь для всіх: мій бог, мій дух. Мій гріх?
Комусь же він розкрив дрімливі очі
На давню дичави́нь, на мудру далечи́нь?!
А хтось у грязь його, у твань погами топче...»

І — до юрби:

— А ви? А ви? А ви? Чия ви тінь?
Зійшлися у двобої вогнелюби
Й пророки Тьми. А ви? А ви? А ви?
Хто ви такі? В ім'я чи є ї згуби
Чи перемоги — ваші хорогві?
Під виверги вулканові лоточки
Лаштуєте й, зриваючи листочки,
Гадаєте: «Чи любить, чи не любить?»
Розбудить Правда світ чи не розбудить?
А вдарить бій — ховаєтесь за тин,
За нерозгадних натяків туманність,
І мелете вогонь мій, паче млици,
На борошно — на каганцеву тьмяність!
Для цих розваг — зневіри жорна в...

Все той же іронічний голос з юрби:

— Це дуже образно. Але, пардон, месьє,
В зневірі є пізнання мудрий корінь.
Бонжур, месьє: я — ще живий Печорін.
Мене зурочила циганка:
«Помреш у різновпі життя».
А я кручу свою шарманку,
Збираю спогадів сміття.
Мішель не вбив мене, я вижив,
Дуель лишивши для кіпо.
У Кобеляках чи в Парижі
Нуджуся світом — все одно.
З мадам Іронією в парі
Не покладаю білих рук,
Роблю аматорський гербарій
З усохлих радощів і мук.
Хіба — до скроні парабелум?

Не треба. Що вам мій протест?
Ось обеліск над прахом Бели
І над княжною Мері — хрест.

В юрбі хихикають.

Прометей посміхається:

— Ах, «зайві люди»! Знаю, чув.
Що можу проти них я мати?
У лабірипті хрестоматії
Вже наблукались досхочу.
А подивись — шляхетний обрис
«Сердитих молодих людей»,
Не дуже злих, не дуже добрих
І дуже модних де-пе-де.
Їх не вражав вир агоній,
У млоснім літеплі дрібниць
Беруть у пригорщі вогонь мій
І ним напалюють блошиць.
А посорогів божу шкуру
Хіба «сердитість» їх проб'є?
Зате ввійшли в літературу,
Зате хоч певне місце є!
Комусь вогнем помажуть губи,
Щоб відблиск бунту був па них,
Самодіяльні вогнелюби.
А в ж в і д с т у п н и к и !

Чути голос із темряви:

— Це гріх

Будити мертвих! Нащо кличеш
Мене із гробу до живих,
Мов на судилище, на Віче
Живих? О боже, все одно
Мені не спиться вічним сном.
Сумління... Страх... Він у могилі,

Мов той хробак. Він ще живий.
Не зводжу д'нього мертвих вій,
А геть з очей прогнать — не в силі.
Земля не крутиться.
Вона стоїть на місці.
Я — Галілей.

Я їх боюсь.

Вони,
Мов дикі пси у божому охвісті,
Виплювають присутність сатани.
Я їх боюсь.

Я — Галілей.

Я — зрадив,
Сказавши, що не крутиться...

Прости,

О істино! Боюся їх обрядів
І їх тортур.

Хрести... Хрести... Хрести...

О істино! Як легко розіп'яти
Ім кволе моє тіло. Але зна
Усе єство, переступивши страту
І смерть свою, що крутиться в о н а.

Говорить тінь Уленшпігеля:

— Як тіпі тіп — відповідаю:
Земля чи крутиться — не знаю,
Та зради й мудрим не прощу,
Бо й досі в серці, як розмаю,
Вогню відплати не вміщу.
Без намислу, без остороги,
Як перед богом, вам кажу:
Я лізу чортові на роги,
Давлю, як нужу, рабську лжу.
І зась. Мене тепер не збити
На велемовні манівці,

Що їх вмудрились освятити
Мої духовні панотці.
Геть з ніг, неначе пуди клею,
Чернечі брехні! Я несу
Душі безгрішної моєї
Верижну муку і красу,
Жаги буптарської окрасу:
Мій жарт, солопий мій талант,
Відплату серця, помсту часу —
За поліл сивого Клааса,
За мій сплюндрований Брабант!

Юрба мовчить. Говорить Прометей:

— Гаразд. Хай згодиться не кожний
У серці подвиг прописать.
Та скільки ж його коштом можпа
На світі жити, «яко тать»?! *
І не поширювати кола
Відвертих серць, і біля зрад
Нейтральне створювати поле —
То «під подіями», то «пад»!
А скільки того марнослав'я —
Макетних штучних стратосфер!
Немовби кров свою віддав я
Для доморощених кар'єр!
І так товчуть, і сьак тлумачать
Оті зловісні «під» і «над»...
А на Олімпі сплять і бачать —
Забрати ваш вогонь назад!
На поміч кличу до відважних,
В огні моїм гартуйте гнів
І проти придурків продажних,
І проти горе-віщунів!

* Як злодій (церк.-слов.).

Чи ж сяйва мудрості, о люди,
Ви не взяли у мене з рук?
І міжпланетні траси всюди
Вогнем ваш не позначив рух?
І таїна ества людського
Вам не відкрилась, як богам?
То й цим не догодив я вам?
І тут на мене скарги? В кого?

Юрба мовчить.

Говорить Відрізана голова:

— Я — Відрізана голова,
Хірургії епоха нова,
Мої очі все бачать,
Мої вуха все чують,
Біотоки й ферменти штучні
Безвідмовний мій мозок харчують,
І уста промовляють премудрі слова.
Я — від смерті

врятована

голова.

Я — відтята

цілющим пожем

голова...

О, як близько десь

сонячна Сольвейг

про вічне кохання співа,

І терзає за дротом

моїх одnodумців тиран,

І, прикутий до скелі,

стіка Прометей

кров'ю рац...

Але в серці моєму

ні щастя, ні болю нема:

Адже й серця нема — порожнеча сама.

Мій сину трепетний, мій безоглядний вогню,
Світи виборпо тим, хто зна тобі ціну,
На Хартії Сторіч твій кожен ієрогліф
Накреслить хай одне: одвічний тьмі — війну.

І раптом — чийсь зухвалий голос:

— Гей, Прометею, подивись,
Який я червонястий!
Горю весь час,
Палаю скрізь,
Та, мабуть, скоро згасну.
Так і пильнуй ввесь час і стеж,
Аби не заплювали...
Я — твій вогонь. Не впізнаси?
Не так горів, бувало?
Я — твій вогонь, я від людей
Утік назад, до тебе,
Бо ж цим гульвісам ні ідей,
Ні подвигів не треба.
Чого я тільки не робив,
Щоб людям догодити!
Горба на спину заробив —
Чи ж не собачі діти?!

Мов йогін той, па голові,
Бува, стою годину, й дві,
І довше — марна праця!
Жеру на мотлосі іржу,
Сліди за лежнями лижу,
Й нема за це овацій!
Хіба здивуєш цим роззяв?
Терпіти кожен моду взяв
У час терпінь тотальних...
Якби ж я — в крик, а то й — у крик,—
Ім дай розваг скандальних!

А я притерпівсь, і терплю,
І на цвяхах залізних сплю,
Не помічаю мряки.
І з міс Імлою візаві
Стою — протест! — на голові,
Й нема за це подяки.

Юрба хихикає.

Говорить гнівно Прометей:

— Ти — мій вогонь? Ти... блазню?!

(Зриває з удаваного Вогню маскарадні шати).

Ось ти хто!

Лизун!

Перевертень!

Богів лазутчик п'яний!

А мій вогонь, мій страдник полум'яний,

Під Морок підклада

меткий гримучий тол,

Рве дріт концтаборів,

руйнує гетто мури,

І розсуває щелепи тюрми,

І затуля жертівними грудьми

Коричневої тьми смертельні амбразури...

*Роздратовані голоси Олімпійців
перебили його:*

— Матерії примат...

— Матерії — віват!

— Самі ж говорите...

А дух — блукач печальний!

— На блеф романтики

є резонанс реальний:

Емоції ракет і логіка гармат...

— Ага! Летить орел твою печінку жерти!

- Топчи, юрба, топчи вогонь самопожертви!
— Хто дужчий, той і прав!

Голос над юрбою:

- Його вогонь — безсмертний.

Мертва тиша в юрбі.

Ані звуку з Олімпу.

Прислухаючись, мовчить Прометей.

*Блазень, що назвався Вогнем Прометейя,
хоч і розгублено, та все ж зухвало:*

- Безсмертний?! А... Чому?!

Голос над юрбою:

Вогонь той зберігати
Я буду, поки жию.

Лячний шепіт з Олімпу:

- Вічна мати?!

Голос над юрбою:

- Плекати, як надію.

Юрба ніяково:

- Вічна Мати...

Голос над юрбою:

- У серцеві тримати.

Прометей з любов'ю:

- Вічна Мати!

Голос над юрбою:

- І людство ним єднати.

Безліч голосів над юрбою:

— Вічна Мати!!

*І знову голос
Вічної Матері,
всім ізмалечку рідний,
але чимось незнайомий,
новий:*

— Хіба ж не все у світі —
Як в людства на зорі?
Стають батьками діти,
Сивіють матері;
Неначебно по кругу —
Віки... Віки... Віки...
Мої страхіття — круки,
Й надії — ластівки;
І серце на долоні:
«Сипочку, прощавай...
З доріг далеких, доню,
Пиши, не забувай...»

Аж ні, не так.

А як же?

Змінили що літа?
Я — ніжна, та інакша,
Я — вічна, а не та.
В барвінковій безодні,
У купелі турбот
Лелію всенародно
Не рід — увесь народ.
Та де там! Всі народи,
Усенькі племена, —
Чи ж не для їх узгоди
П'ю келих свій до дна,

Бездонний, материнський,
Гіркий полин та хміль —
І морок освенцімський,
І музику весіль.
Ох, Прометею-брате,
З отим твоїм вогнем
Ночей мені не спати
Над немовлятком —
Днем.

Добра б йому та зросту,
Ясному тому Дню...
Жилось мені так просто
Без віщого вогню!
Мурчав собі у серці
Мій хатній кіт-воркіт...
Було мале кубельце,
А пині — цілий світ!

Я й знаю, що тривожно
При віщому вогні,
Але ж ніяк не можна
Без нього вже мені.
Живи, Плодюче й Плідне,
Тобою тільки й сню,
Рожденне в муках, гідне
Жертовному вогню!
Мій світку, люлі-люлі...
(Здоров будь, Прометей!)
А звідки білі гулі?
Послав їх Прометей...
Вогню богам не вернем,
Тьму випалим дотла,
Від страдника відвернем
Мучителя-орла:
А геть від ран пекучих!

(О муки гіркота!..)
Братаймося на кручі,
На цій безсмертній кручі,
На неповторній кручі,
На непомітній кручі,
Де Прометей живучий,
Де кров його свята.

1968
Харків

СЕРЦЕ ТИЧИНИ

*Присвячую вірній дружині поетовій Лідії Петрівні.
А за епіграф хай будуть усі найкращі поезії гені-
ального нашого лірика — від «Арфами, арфами» —
до прощального «Інею»*

I

Короваї пєсли, й ще дарунки нові,
У полів'яних горщиках квіти живі...
...Урочистий концерт.
Офіційний бенкет,
І, парешті, удвох вони — Муза й Пост.
— Ну, помовч, ну, помож,
ти стомивсь, одпочинь,
Я ж не дінусь віде,
при тобі я, мов тінь,
Звучна тінь твоїх снів,
Звична тінь твоїх дум,
Неприборканий шал,
Нерозвіяний сум...
.....
Все — спочатку на цій невичерпній землі...
Хай цитують тебе в небесах журавлі,
Хай курликають сни з ювілейних видань,
І не сміє всихати надій Іордань,
Де хрещення твоє
відбулось на порі,
Коли рвали пороги на сивім Дніпрі;

І слова ждуть, і завмирають
Їх безсловесні голоси,
І скрипалі — світанки грають
На срібних бусинках роси.

Звучить, звучить! Аби на чатах
Недремний слух надійно став,
Аби знічев'я не мовчати
Й ловить гармонію октав;
Аби його за серце брала
Співзвучність тиші і грози,
І не стидався він сльози —
Сестри Весіннього Хоралу.

III

Джмеля розважливий політ...
У високості жайвір десь там...
Бринить поезією світ,
Лунає музикою всевіт.
У скромнім шелесті трави,
У дзвоні клену золотого
Лови симфонію, лови.
Півтони й тони занотовуй.
Іди й на захід обернись,
Де безліч барв на вибір дано,
Й тобі цвинтарний обеліск —
І той освідчиться органно.
Звільнись од меж берегових,
Покинь обмеження веслове,
І з хвиль — до мертвих і живих
Мов і своє первинне слово.
До свіжих ран — пісенність уст,
Вони ж — як жалібниці-сестри...

Благословен будь, землетрус,
Дитя Космічного Оркестру!
Бо ти ж у ньому — неофіт,
І чар його в тобі чудовен...
Бринить поезією світ,
І всесвіт музикою повен.

IV

На Сіверянській, 3

Франка ізнов читали.

«Каменярів». До пізньої пори
Засиділись.

Хто знав тоді — чи тане
Державний лід? А тут майово стало
Від мужніх строф —

на Сіверянській, 3.

По черзі, вголос. Юрій і Оксана.
І той юпак, Віталій Примаков...
Співало серце велетням осанну,
Співала в серці визріла любов
До тих, що каземати — на руїни,
Щоб людям — воля й ніжний цвіт раїни,
Й буремні роки мчали стрімголов.
Не крила ще — хіба що крильця кволі.
Не голос ще — хіба що голосок.
А десь мобілізуються тополи
Й Доба карбує вікопомний крок.
Туди б, до них, де в захваті пліч-о-пліч
Таранять скелю воїн і співець.
Туди? До них? О райдуго захоплень,
Хлюпни й мені палаючий багрєць!
Туди? До них? А гноми гнилозубі
Хай корчаться й відваги не простять.

Туди? До них? А як же липи любі?
(Ви ж знаєте, як липи шелестять...)
Камінний рев. Лупають скелю кайла.
Туди? До них? Де урвища й обрив?!
...«Я бачив дивний сон,—

читає сам Михайло

Михайлович строфу з «Каменярів».
І ширшає вузьке родинне коло,
І мерзне «шпиг» — на нього всі вітри
Зимових піль...

Тополі десь у полі...

Й твоя судьба, немов па видноколі,
В будиночку па Сіверяпській, З.

V

Вибухова, розбурхана сило,
Ти хлюпни ж і йому навесні!
Товариство, яке йому діло,
Чи він перший оракул, чи пі?
Гетьте, ви, позаштатні лакузи,
Не перече живому сству,
Тихий бунт бездомівної музи
Підкорився його торжеству.
Як наважився — більше не важив,
Не зважав на зпевагу пікчем.
Він шукав. І знайшов. І звитяжив.
І підпер новодення плечем.
І, скаравши на горло химери,
Йде з Дніпра карачун-буревій...
Україно, ти гідна Гомера.
Революціє, він уже твій.

VI

Ніч заповітна — попіл Брабанта,
Попіл Клааса — книжка завітна.
...Ах, еполети! Ах, аксельбанти!
Бал для дворянства: неміч елітна.
«З грядки чужої вирваний овоч,—
Хтось навіває в цьому бедламі,—
Інок безликий, тихий попович...»
Де ж ваші лиця? Пляма на плямі.
Гей, монастирський чорний Чернігів,
Ти ще, блаженний, витріщив очі...
Ну вас до біса, догми-вериги
Лжеіменитих і лжепророчих!
Що там у грудях кипнем скипає?
Гупає в полі — що загадкове?
Хтось невидимий яму копає,—
Чи ж то не панству, любі панове?
Десь набирають сили пікети...
Гнівне подзвоння бовкпе по зраді...
Висурмлять бурю піжпі кларнети
На барикаді,
На барикаді.
Близько, ой близько!

(Як же там липи?)

Мобілізуюсь

(О панно Інно!).

Хтось топкосльозий жалібно хлипа...
Що ж, корчувати — то докорінно!
В гори — то в гори.

В прірву, то в прірву.

Хмарно — то й хмарно.

.Зливно — то й зливно.

Зріє присяга: «Випечу, вирву
Все домосідне, все несурмівне».

Битва — то й битва. Зброя — то й зброя.
(Леле-возуле! Квіти-дзвіпочки!)
Стань на крутизні досвіт-порою,
Бач, яка повінь з дрібних поточків!
Крига скресає. Рвуться тенета.
(Вже й по сонетах? Вже й по Елладі?)
Піють на ранок серця кларнети
На барикаді,
На барикаді.

VII

Крамольних прапорів пеперевітний мак —
Державний відтепер... Йому ж як пині бути?
На лінії — Еллан. На лінії — Чумак:
На лінії вогню. Йому ж яка спокута
За липи й трелі арф? Дванадцять б'с годин.
Який віп, той зеніт,—

звитяжний чи жертвовний?

Невже віп сам-один?

(«О так, ти сам-одип!» —

У вуха заповза шептупчик молитовний).

— Не встоїш.

— Устою.

— Поточишся.

— Не ждіть.

— Бач, ти який зробивсь безбожний

та бездушний.

А ми на тебе — плин обмовин, і страхіть,
І вивертів!

— Стою, мов скеля непорушний.

— Покинь ці корогви. Хіба ж вони твої?

— Стаю під них навек; беру чепіги плужні.

...Шепочуться гаї, і скнари-солов'ї

У ніч, немов у сейф,— рулади відчайдушні.

VIII

То я, панове, надмажорний?
А ліру — геть? І геть — красу?
Епохи вивірені жорна
Безповоротно й рукотворно —
На дрібне борошно мій сум.
Мені замовкнуть? Чи плекати
Чужі слова? Чи на вітру
До марша мідного звикати?
...Несуть римовані плакати
Мільйони мускулястих рук.
Ні, не замовкну. Слово моє,
Ти — ще безкриле пташеня.
Куди ж ти, кволе, за юрмою --
У вир вулканового дня!
Мо', й справді в корчах спопелієш?!
Сиди в кубельці, крильця грії.
А ти — в політ? А ти волієш
Простору? Думаєш, розвієш
Вечірність витончених мрій?
Захоплень мотлох, серцю милий,
І журавлині небосхили,
Й стежки петлясті — і на марш?
А недокошені дзвіночки,
І недоплетені віночки —
У трюм, на дно вантажних барж?

IX

Щоденника не вів. Загашника не мав,
Де б натяки роїлись — закарлючки.
На вітрі знамено розгорнуте тримав,
Хоч клякли в скрипаля колись біленькі ручки.
В усій барвистій ветхості своїй

Слова тепличчі в'януть під ногами.
В огні сполук пові готую гами:
Бузок і глід. Піони й деревій.
Хай пагін дикий і культурне віття
Єднаються — ось в чому сенс і сіль!
Я слово Дня щеплю до слів Століття,
І хвильний шум прищеплюю до хвиль.
Ще в серці десь волаання горіщане:
— Товариші! Брати й товариші!
Ви чуєте? Мене цькують міщани,
Невігласи без серця і душі.
Вони мені пав'язують самотність,
Заплююють, пемов за примітив.—
На марні перекую частівочний мотив.
Скараю пасміхом блонину анекдотність.
А вороги... Не сплять і вороги,
Й собі сичать у кублах закордонних,
Бо я ж до них не хочу — па півтонах:
На повний голос: «Ви мені чужі,
Я ще скажу про ваші «рідні броди»...
...Товариші, брати й товариші,
Не відробив я ще всі ваші пагороди,
Усі звання, всі оплески гучні,
Освідчеппя, пемов я па вершипі...
А сумцїви-мучителі нічні
На вогнищах моїх в ясній височині
Покірно сплять крильця комашині.

Х

Тривога, патхнення надійна прикмета,
До серця — з усіх потаємних щілин.
Листи до поета... Листи до поета...
А він, адресат, що він є за один?
Чи в ньому жарина зачаття не згасла.

Хто знає? Хто скаже? Хто радоньку дасть?
Від Арф і до Плуга, від ліри — до гасла.
А далі? Де ключ його щастя і нещастя?
Душа змозоліє у чорній роботі?
Мінорність пірне в омажорений вир?..
Шуміть йому, липи, у літній дрімоті,
Це — згадка. Це — частка. А що ж — на папір?

*

Реальний світ. Процент зросту.
На кальках викреслений час.
Як це логічно і не просто,
Й, бува, дратує нас Парнас.
А може, на газетні шпальти —
Побільше лірики й новел?
Та знов уперто вариш сталь ти,
Нових ковчегів корабел;
І ждеш трибунів у поети,
Й видобуваєш антрацит,
І знов про це твої газети
Й твоя поезія, мов звіт.
Богині-Праці кожен подих
Рівняє лінію рамен,
По п'ятирічках, як по сходах,
Тріумф уславлених імен.
Несем, гартовані в негодах,
У світ, омріяний здавен.
А покінчивши з давнім лихом,
Таким наповним землю сміхом,
Що мертвий вчує у труні...
...По траєкторії-струні
До цілі нам привільно мчати,
Бо ми вже й всесвіту зрідні,
«Мов пущене ядро з гармати».

*

Новини, мов кулі меткі з кулемета,
О, як же увічнити їх скороплин?
Тривога, натхнення надійпа прикмета —
У серці. А він тепер — що за один?
На чому завершиться доля пророча?
Як щедро віддячити будням земним?
Де муза його, неомузена ним?
...Співає частівочку ланка дівоча...
«Ой, артіль моя, трояндо,
Маркізет, мадаполам,
Вишивала я узор
З тривоگوю пополам...»

XI

Ось шлях у сто світів:
старателі й таланти —
В алфавітнім порядку. Новачки
І класики. Знавці і диметанти...
Драбина приставна.
Брошури й фоліанти,
А поміж них тоненькі книжечки —
Славетні строфи й тропи малозначні,
Уславлені й осміяні рядки,
Народжені у захваті й згасанні...
О, як би знать: залишаться які?
Через літа — нащадки — що повторять?
Що викреслять із пам'яті й душі?
Чи то в ракеті їх, чи в палаші,
Та й в арсенал музейний запроторять?!

Співці-мандрівники в заочному змаганні
Усяк по-своєму про мандрівничий час...

Ось Тихонов пройшов над Алазанню...
Над Гарцом — Гейне... Над Дніпром — Тарас...
Та скільки ж їх, і схожих, і несхожих,
Збраталося отут на стелажах...
А він ще й про Чернігів... Боже, боже,
Хоч би один рядок не з'їла літ іржа!

...
...Обкладинки — картонки й коленкори
Він омина, до рук не беручи:
Це читано «від корки і до корки»,
Це нашвидку розрізано вночі
Та й кинуто...

Ось — памолодь (Зелене,
А вже дерзас!). Тільки б не звели
На манівці натружене й натхненне,
Й не галасом, а колосом взяли.

Знайшов. І брови сходяться в задумі.
На берегах брошури — олівцем —
Нотатки. Й згадок електричний струмів
Стає в цю мить шукань його вінцем:
Ще Коцюбинський тут робив замітки.
І знать по них — борець узявся звідки.
В руках брошура. З нею в кріслі він.
Знайоме все? Хіба?! А скільки ще новин!
Убивчий сміх, як мудра центрифуга,
Мішає карти вченим шулерам —
Прислужникам гнобителів, хапугам.
Геть — краплені колоди! Марна гра,
Мосць й мадам, і ви, джентльмени, й леді,
Й запроданці «с в о ї». Для світових комедій
Вони й тепер ганебні ролі вчать —
Як сіромах ошукапих привчать
До рамок елегантної покори,
Загнавши вільний дух у взяті наборг нори.

...У досвітки згорнулась довга ніч,
Веде з поетом бесіду Ілліч,
Хтось думає: живий у пісні, й годі?
Та ні ж бо: у народах, у народі,
Якому шлях у гармонійний світ
Найпершому відкрив на роздоріжжі літ.

Ні кроку без мети. Для неї твердь і лаву
Злютуємо, і де тоді межа?
Позаздрив би Шекспір

цим пристрастям! Д е р ж а в а
І р е в о л ю ц і я. Каміння і Пожар.
Так і в душі. По зернятку, по крихті
Усе — мета, й тоді лиш ти — п о е т;
Розсудливості лід і полум'яність віхтя
Над порохом. Плакат і тріолет.

XII

Що може поет про поета?

Не-геній про генія?

Де слів мені взяти —

його віддзеркалить слова?

Соратником будь,

о натхнення моє сьогоденне,

Й у звичному слові

народиться правда жива!

За дротом колючим,

у вирі тортур і диверсій,

Я мучився болем,

я голодом лютим конав,

Та клятвено вірив:

пісенне Тичинине серце

Мою Україну й мене

закликає до лав.

Читаючи газету

Чи обійнявши скрипку в самоті,
Що дано українському поету
Із велетнями — поруч — у житті?
Що всеплаветні радощі й печалі
Це дух його (живий! Він ще не вмер!) —
З пісенними братами відтепер
Накреслювати має на скрижалі
Робочу трасу до казкових ер.

Де голос він узяв?

(Нехай судоми

Зведуть німотних пасербів Доби!)
У пафосі Залізного Псалому
Чи в тижді кобзарської журби?
О єдність лав!..

...Докупи їх, докупи!

О вік дерзань! ...Хвалити їх не гріх!
З терзань минутих, наче з шкаралупи, —
Ядро туге й зелене, мов горіх:
...«Я володію аркодужним

перевисацям до народів»,

Ядро туге, ядрене, мов горіх
З болота буднів — наче з шкаралупи.

XIV

Досить пошани зазнав я,
Більш і не тре' мені вже.
А все одно марнослава
Десь мене, мо', й стереже.
В ухо шепне щось болюче,
Перцем підсипле хвали,
В рану загоєну влучить
Струєним вістрям стріли.

Марно це все й тимчасово!
(Часу перечить не смій!)
Гримне епоха басово:
— Де віп, улюбленець мій? —
Брамою стане віконце,
Й друзі в н о в о м у житті —
До нього, неначе до сонця —
Сопяшпики золоті.

XV

Хто викаже певисловлене? Хто?
Чи потувати все, що поки в русі?
Блазнос мемуарність, мов «кіпто» *,
На вічнім тлі Казбеків і Ельбрусів.
Кому все недодумане? Кому?
Подалі від байдужих і іпертних!..
Біографам щось віри я не йму,
Боюся коментаторів посмертних.
Бо якщо серце рвалось на шматки,
Їм варто лиш при нім па варту стати,
Всі пристрасті зав'юються у вінки,
Усі думки — у роздріб — на цитати.
А може, він ц ь о г о не дописав?
А це і це безжально перекреслив?!
...Іще не сив, але вже й не русяв
Змужнів поет в Космічному Оркестрі.
Мелодію нічної течії
Окреслює в безладді зорепаду...
З рук неслухняних — рученьки чиї
Собі нащадкам візьмуть на розраду

* Кіпто -- блазні на святі (груз.).

Оцю чарівну паличку — й за пульт,
Злетівши над нечитаним клавіром,
Щоб ядрами з музичних катапулт —
Мільйони серць — над визвученим виром.

XVI

А серце, серце, бідне серце,
Побутц мріяло таким,
Як пагінців тасмний грім,
Тасмний шум, зелений гімн,
Що в мох мовчань зухвало вдерся.

Ах серце, серце, бійся дужче...
(Хіба забудь воно могло
До сонця пущене зело
З імлі Зозулиної пущі!)

...У груди стука барабан.
Скорботно дзвякають тарелі.
А віш — прикутий до постелі.
...Де ви, іюневі постелі?
...Не бог...

не дух...

не голуб-Пан...

Терзає слух знайома фуга.
Трунове віко — у вінках,
Ховають друга? Ні, не друга —
Йому приснився Ворон-птах.
Йому. Не квапся, віщий пташе,
Всю правду й друзям прокричи.
Співдружжя вистраждане наше
Урветься, може, й уночі...
Й уранці... Вранці...

Браво, серце!

Ти спромоглося на двобій
З відьомським кодром, з мертвим колом
Медовоустих безнадій;
І, проминувши перший іній,
Не полічило ще й донині
Ані подряпин,
Ані ран.
Тож хай вогонь передніх ліній
Останній кличе барабан.

.....

Хай б'є. У груди. Барабан.
Хай б'є. Остапій. Барабан.
Б'є барабан...

Лютий — березень 1973

ПРИМІТКИ

До книги увійшли вибрані твори з поетичного доробку Ігоря Муратова (лірика, балади, поетичні цикли, поеми). Відбір творів здійснено в основному за двотомником (Ігор Муратов. Вибрані поезії в двох томах. Видавництво «Дніпро», 1972) — останнім прижиттєвим виданням, яке вийшло до 60-річчя поета.

Під своїми творами майже у всіх збірках (крім циклів і поем) Ігор Муратов не ставив дат написання. В двотомнику він групував поезії за певними хронологічними періодами, віддаючи перевагу творам останнього десятиріччя, яке, природно, позначене пайбільшою ідейно-художньою зрілістю. Такий принцип збережено і в цьому виданні.

До книги, крім вибраних творів з двотомника, включено вибрані вірші з ліричного трикнижжя «Мить і вічність», яке підготував до друку ще сам автор, але видана книга вже після його смерті («Молодь», 1973). Додано також поему «Серце Тичини», над якою поет працював у останні місяці свого життя і яка опублікована в журналі «Прапор» (№ 2, 1975).

З творів, що були надруковані за життя автора й не увійшли до його двотомника, в книзі даються два вірші — «Елегія» (із збірки «Двадцятий полк», Київ, 1941) і «Є стверджувальний жаль» (з книги «Жовтцеві мажори», Харків, 1971).

З М І С Т

Вічності й хвилини голоси.

Абрам Кацнельсон 3

Л І Р И К А, Б А Л А Д И

1931—1940

«Не довелося нам з тобою»	19
Коваль Коваленко	19
Син	21
Багаття	23
Літаки	23
З «Інтимних присвяг»	24
З «Приморських спогадів»	25
Бажання	26
Признання	27
«Скажи мені, це справді може бути» .	27
Над «Кобзарем»	27
Рядовому піхоти	28
Двадцятий полк	30
Елегія	31

1945—1959

Комуніст	33
«Це — правда...»	34
Хліб	35

«Далеко від рідного краю»	36
Серпневі ямби	37
«Падають зорі»	38
Інтимна діалогія	39
Вірші про дівочу печаль	42
Любов і зпенависть моя	43

1960—1961

Земля батьків	45
Полеміка	46
I. Войовничим естетам	46
II. Ретроградам	46
III. Пристосованцям	47
Пам'ять	47
Червнева акварель	48
Вечірні проспекти	48
Безсмертя	49
Сонячний реквієм	49
Очі	50
Незабутнє	50
Іропічна балада	51
Задуха	52
Правда	53

1962—1963

«Хвилини радості і смутку...»	54
«Мені колись ввижалося безсмертя»	55
Щедрість	55
Осінні вогнища	56
Краса	57
Осінні сурми	57
Горобина	58
«Якого кольору кохання?»	59
Мінорна усмішка	59

Аве Марія!	60
На перевалі	61
«Ніколи я листів не зберігав»	61
Дуби	62
Вода у відрах	63
Тривога	63
Революції нашої молодість вічна	64

1964—1965

Іволги	65
«Восени мені віршами пишеться краще»	65
Мій добрий смуток	66
«О щире слово, що в душі есп»	67
«Пу хай не голосом пророка»	68
Чую голодних	68
Прийшли сніп до матері	70
Мій гектар	71
Присяга на вірність	72
Слово до живих	72
Кармалюк	73
Мельпомена	73
Три щастя	75
Каравани	75
Гопдольєр	76
Севіль	77
Доля однолюба	78
Зірки й капуста	78
Мудрість	79
Право на вічність	80

1966—1967

Даю нащадкам інтерв'ю	81
О третій годині	83
Дуель, дуель...	84
Інтимне признання	85

«Ти кажеш»	87
Балада про переселення душі	87
Мій жайворонку...	88
Той час, коли солдатами стасмо	89
Спинися, мить!	90
«Не винувать у смуткові мене»	91
Обрії	91
«Усе боюсь не встигнути... Куди?»	92
Ода мові людській	92
Думка на привалі	93
Ямбові	94

1968—1971

«Щу як це можна пояснити»	96
«Є тисячі крипиць на білім світі»	97
«А дехто й без лицівного нейтрону»	97
«Бджола із карими очима»	98
«Не думати б...»	98
Урочиста увертюра	99
«З-під шиферу і рубероїду»	100
Елегія розлуки	101
«На заході барвисто, ясно, ягідно»	101
Весільна мініорна	101
«Наче кроки чийсь...»	102
Приходченківна	103
Срібне весілля	105
«З пудьги, знічев'я, з неспокою»	106
Думки на полустанку	107
«А таки залишиться, залишиться»	107
Ти чуєш, як токують тоскно	108
Ветерани	108
Хто може вгадати...	109
«Маленькі кратери багать»	110
Дятел	110

«Як щезнуть битви рукопашні»	111
Гідропарк	112
«Коли не гай...»	112
Тіні птиць	113
Марсель Марсо	113
Балада про зарубки	114
Кара	115
Лірична спокута	116
«Музико довколишнього світу»	117
«І знову грає сподіваних повторень»	117
Бабаї	118
Новолісся	119
«Я до дитинства мов прикутий»	119
«О людолюби і мудреці»	120
Кохачій	120
Сучасникові	121
«Прощаю горам їх горбатість»	122
Речитатив	123
Дим	123
Ювілейце	124
Качиний монолог	126
«А в лісопарку — солов'ї»	126
Надвечірні птахи	127
Реквієм	127
«А безіменних не було»	128
Балада про докторський диплом	129
На баштані	131
Ніколи не звикну...	131
Марсіанка у сипім шоломі	132
Вірність	132
У Київському Ботанічному	133
Гурман від поезії	133
Оце — життя	134
«Все не гаразд: і пошесті, і війни»	135
«Є місця, куди ми не вертаємось»	135

«Добро і Зло в тривозі важу»	136
«Я не сам по собі...»	136
«Є стверджувальний жаль»	137
«Осоненим ранком увінчана»	138

1972—1973

«Закинь мене, машино часу»	139
До літописця	139
Перволюд	141
На крилах літанг	143
I. У спі	143
II. Легенда	143
III. Крило	144
«Ще поки зустрічаються знайомі»	146
Звитяга	146
«Не те певнечерпне, що повне й глибоке»	148
Гітари нашого сторіччя	148
Баркарола	150
«В усьому, що несе добро»	150
«Земля як пахне! Як пахтять земля!»	151
«Давно розвіялась омапа»	152
«У коханні освідчуюсь рідній землі»	152
«І слово пахне, як земля»	153
«Невже й вош, патхшенники мої»	154
«Я за те, щоб па землі»	154
«Будується ДРЕС»	155
«Коли обмеження приходять»	156
«Хтось же та й придумав»	156
«Благословен хліб, зрощений удома»	157
Яблука	157
Петербург. Петроград. Ленінград	158
22 червня 1971 року	159
«З далеких днів, з дитинства, може»	160
Зброя патхшенна	161

«Комусь, не мені, не для мене»	162
«Як тихо пам'ятники сплять!»	163
З «Робітничої сюїти»	165
«Екзотики в ливарні дуже мало»	165
Треті півні	166
«Робітнича хвилино...»	167
«Щось буває таке непомітне»	167
«Не ремствував на час...»	168
«Із нічого в очах вишикає»	169
«Куди з букетом о шостій рашку?»	169
«Невже і тебе розлюблю»	170
«Нема миліших за твої листи»	170
«У сотисячний раз відроджуся»	170
«Було все відомо зарані»	171
«Іще спогади...»	172
«Білий дим чи спіг на видпоколі?»	172
«Чи вмієш ти читати по очах»	173
«Беру многобарвну палітру»	174
«У приємку лиш коптури існують»	175
«І змилювалось, і скоїлось»	175
Лютневі етюди	176
«Електрична пилка...»	177
«Незчувся — утекли мінливі акварелі»	177
Океан	178
«Тиша будить мене...»	178
«Люблю дерева розгалужені»	179
«Жовтогаряче небо...»	179
«Сплять непробудно прозорі гаї»	180
«Крізь веселку пролетіла сіра птиця»	180
«Тополі і стовпи тікають у туман...»	181
«Одне — із жолудя»	181
«І знову привиділось море»	182
Епілог	183

ЦИКЛИ, ПОЕМИ

П'ять монологів Патріса Лумумби (Сюїта)	187
Моя незабуття Литва	192
Сосни Чурльоніса	192
Нерінга	193
Алдоні	194
Ніда	195
Живому жити (Симфонічна сюїта)	196
Степанида	203
Розчахнута брама	209
Спокуса (Ліро-фантастична поема)	222
Прометееве Віче (Віршована драматична полеміка)	240
Серце Тичини	260
Примітки	277

Серія «Бібліотека поета»

ИГОРЬ ЛЕОНТЬЕВИЧ МУРАТОВ

Стихотворення

Составитель *Абрам Исаакович Кацнельсон*

Издательство «Радянський письменник»

(На українському мові)

Портрет автора
с гравюри В. И. Романенкова

Редактор *Л. А. Володіна*

Художник *Д. Д. Грибов*

Художній редактор *И. В. М'яковська*

Технічний редактор *О. К. Вищенко*

Коректор *А. М. Голик*

Інформ. бланк № 821.

Здано на виробництво 15.02.80. Підписано до друку 08.06.80. БФ 33079. Формат 70×90^{1/32}. Папір друк. № 1. Звичайна нова гарнітура. Високий друк. 9+1 вкл. фіз.-друк. арк., 10,6 ум.-друк. арк., 9,82 обл.-вид. арк. Тираж 16 000 пр. Зам. 462-0. Ціна в оправі 1 крб. 20 к.

«Радянський письменник»,
Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР.
Львів-5, вул. Зелена, 20.

М91 Муратов І. Л. Поезії / [Упорядкування, вступ. стаття і приміт. А. І. Кацнельсона]. — К.: Рад. письменник, 1979. — 286 с., 1 л. портр. — (Б-ка поета).

До книги вибраних поезій увійшли кращі твори відомого українського поета, написані в різні роки його життя. Ліричний герой книги живе життям народу, його поступом, боротьбою, стверджуючи, що людина не може стояти осторонь животрепетних проблем сучасності.

М $\frac{70403-089}{M223(04)-80}$ 62.80. 4702590200

У2

